

București,
ROMÂNIA

Armată și societate
în România în a doua jumătate
a secolului al XX-lea și începutul
secolului al XXI-lea

Modernizarea societății românești
și reforma organismului militar

OCCASIONAL PAPERS, Anul VII, 2008, Nr. 15

15/2008

OCCASIONAL PAPERS, Anul VII, Nr. 15, 2008

**Armată și societate
în România în a doua jumătate a
secolului al XX-lea și începutul
secolului al XXI-lea.
Modernizarea societății românești și
reforma organismului militar**

**EDITURA MILITARĂ
BUCUREȘTI, 2008**

Cuprins

<i>Cuvânt înainte</i> , colonel (r) dr. Petre Otu	5
<i>Concepții și doctrine strategice în perioada „Războiului Rece” (1945-1965)</i> , colonel (r) dr. Petre Otu	11
<i>Învățământul militar românesc în primii ani ai comunizării țării (1948-1955)</i> , cercetător științific Cerasela Moldoveanu	45
<i>Începuturile desatelitizării României (1958-1964). Impactul asupra reformei militare</i> , comandor(r) Gheorghe Vartic	60
<i>Preliminarii politico-militare ale creării Centrului de Studii și Cercetări de Istorie și Teorie Militară și reforma din armata română (1968-1972)</i> , Sergiu Iosipescu	80
<i>Reforma apărării în România în era post-Război Rece – eseu</i> , general-maior (r) dr. Mihail E. Ionescu	107
<i>Caracteristici ale procesului de transformare a Armatei României în perioada 1990-2008</i> , locotenent-colonel Laurențiu-Cristian Dumitru	136
<i>Evoluția strategiei de securitate națională a României de la „lupta întregului popor împotriva cotropitorilor” la integrarea europeană și euro-atlantică</i> , cercetător științific Liviu Șerban Pavelescu	162

Cuvânt înainte

În perioada 7-8 noiembrie 2008, s-a desfășurat a doua conferință științifică prevăzută în cadrul grantului *Reforma militară și societatea în România (1878-2008). Relaționări externe și determinări naționale*, obținut, prin concurs, în anul 2007, de către un grup de cercetători din cadrul Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară din partea Ministerului Educației și Cercetării/Consiliul Național pentru Cercetarea Științifică în Învățământul Superior. Participanții au dezbătut tema: *Armată și societate în România în a doua jumătate a secolului al XX-lea și la începutul secolului al XXI-lea. Modernizarea societății românești și reforma organismului militar*, ce s-a înscris în continuarea problematicii reuniunii din 2007, consacrată evoluției reformelor militare în România de la Războiul de Independență la al Doilea Război Mondial.

Tema supusă analizei a cuprins două etape distincte, fiecare cu particularitățile ei în ceea ce privește construcția militară. A fost mai întâi, vreme de peste patru decenii, regimul comunist, impus, cum se știe, de către ocupantul sovietic, în contextul delimitărilor sferelor de influență între marii învingători ai celei de-a doua conflagrații mondiale. Armata a fost una din primele instituții care a suportat din plin consecințele instaurării noului regim,

ea fiind inițial „democratizată” și, ulterior, sovietizată. Implementarea modelului sovietic a presupus destructurarea organismului militar național, ale cărei baze fuseseră puse de domnitorul Alexandru Ioan Cuza și regele Carol I, fiind, din acest punct de vedere, o gravă cezură, în evoluția doctrinară, organizatorică, funcțională etc., a armatei române.

Încercările de naționalizare în domeniul militar întreprinse de autoritățile de la București la începutul anilor '60, pe fondul distanțării de Uniunea Sovietică, nu au mers până la esența modelului, care a rămas, în linii mari, neschimbat. Totuși, trebuie subliniat faptul că România și-a constituit, după intervenția în Cehoslovacia din august 1968, o doctrină militară proprie, al cărui principiu fundamental a fost participarea întregului popor la efortul de apărare a țării. În acest mod, statul român a făcut o figură aparte, el având două doctrine militare, una a alianței din care făcea parte, Tratatul de la Varșovia, creat în anul 1955, și una națională. Prin adoptarea acesteia din urmă, echipa de la București a urmărit, în principal, să se mențină la putere prin descurajarea oricărei intenții a hegemonului de a repeta „episodul cehoslovac” în cazul României. Treptat s-a creat un sistem în care o mare parte a populației valide de ambele sexe a fost integrată în diverse structuri militare și paramilitare, cum ar fi gărzile patriotice și detașamentele de pregătire militară ale tineretului.

Prin adoptarea unei doctrine militare proprii, așa cum arată documentele intrate relativ recent în circuitul științific, regimul comunist a urmărit și exercitarea unui control cât mai strict al populației, precum și crearea unor formațiuni militare aflate exclusiv la dispoziția Partidului Comunist în caz de situații deosebite. De remarcat este și faptul că adoptarea doctrinei nu a fost însoțită și de reforme radicale în construcția forțelor militare,

armata rămânând în parametrii modelului instituit în anii '50. Mai mult, ea a fost folosită masiv în anii '70-'80 ca forță de muncă pe șantierele industriale, în agricultură sau în lucrările de infrastructură. Acest fapt a dus la deprofesionalizarea ei și sporirea nemulțumirii în rândul corpului de cadre active, ceea ce explică întregul comportament al ei în complexul de evenimente al sfârșitului de an 1989. În timpul acestora au ieșit în evidență starea combativă precară a armatei, nivelul inegal de pregătire al corpului de cadre, inadecvarea metodelor și mijloacelor la o realitate politico-militară cu totul nouă.

La începutul anilor '90 s-a declanșat o amplă reformă a armatei române care a avut drept scop transformarea ei într-un organism modern și interoperabil cu structurile NATO, aderarea la această organizație politico-militară devenind un obiectiv fundamental al României. Timp de peste un deceniu, după ce statul român a semnat, în ianuarie 1994, Documentul cadru al Parteneriatului pentru Pace, armata a fost unul din vectorii cei mai importanți în drumul spre Alianța Nord-Atlantică, atât prin transformările profunde din structura sa, cât și prin misiunile externe de menținere și de impunere a păcii sau umanitare pe care le-a îndeplinit sub egida NATO, ONU sau, mai nou, a Uniunii Europene. Toate acestea au contribuit la perfecționarea pregătirii organismului militar care a reușit să acționeze și să se adapteze la un mediu internațional de securitate fundamental schimbat față de perioada bipolară, când taberele erau bine delimitate. În același timp, măsurile interne de reformă și misiunile externe au contribuit la creșterea credibilității României, facilitând, așa cum am arătat, drumul spre alianța atlantică.

Procesul de restructurare a armatei a fost sprijinit de societatea românească, de clasa politică în ansamblul ei, care au văzut în el și un element potențator al tranziției spre democrație și

economie de piață. Trebuie spus însă, că, fără impulsul reformist exercitat de organismele NATO și fără constrângerile generate de provocările militare și de securitate de pe scena internațională, amplitudinea și durata reformei militare în România ar fi avut de suferit.

La sfârșitul secolului al XX-lea și începutul secolului al XXI-lea, evenimentele și-au accelerat cursul, determinând schimbarea paradigmei construcției militare în majoritatea statelor europene. Una dintre cele mai importante mutații a fost renunțarea la sistemul conscripției și trecerea la voluntariat, ceea ce a avut și are consecințe majore nu numai la nivelul structurilor militare, ci la scara întregii societăți, inclusiv la nivelul mentalului colectiv.

Având în vedere problematica extrem de vastă, cea de-a doua reuniune științifică din cadrul grantului mai sus-menționat și-a propus să acopere ambele secvențe temporale, respectiv perioada regimului comunist și cea post-„Război Rece”. În acest context, am prezentat o succintă sinteză a doctrinelor strategice din timpul confruntării bipolare, accentul căzând pe gândirea și planificarea politico-militară ale celor două superputeri, SUA și U.R.S.S. Cerasela Moldoveanu a abordat rolul învățământului militar de la începutul anilor '50 în formarea noii armate după model sovietic, Gheorghe Vartic a analizat impactul asupra construcției militare a procesului de desatelitizare a României, declanșat de autoritățile de la București, după plecarea trupelor sovietice (1958) și care a culminat cu Declarația din aprilie 1964. Tot în aceeași arie, Sergiu Iosipescu a făcut unele considerații asupra rolului Centrului de Studii și Cercetări de Istorie și Teorie Militară, înființat în 1969, în promovarea reformei militare după invazia în Cehoslovacia (1968) și până la adoptarea Legii nr. 14/1972, care a reprezentat baza legislativă a doctrinei militare naționale.

Perioada „post-Război Rece” a fost analizată în comunicările prezentate de dr. Mihail E. Ionescu, locotenent-colonelul Cristian Dumitru și cercetătorul științific Șerban Pavelescu. Dr. Mihail E. Ionescu a prezentat – bazându-se și pe experiența proprie de câțiva ani ca șef al Direcției de Integrare Euroatlantică din Ministerul Apărării Naționale –, etapele reformei militare în anii '90 și rolul organismelor NATO în proiectarea acestui proces. Locotenent-colonelul Cristian Dumitru s-a referit la procesul de transformare a armatei în contextul reformei sectorului de securitate, iar cercetătorul Șerban Pavelescu a făcut o analiză a evoluției strategiilor de securitate națională ale României după anul 1989.

Comunicările prezentate și discuțiile din cadrul reuniunii au relevat faptul că studierea evoluției armatei române, cu accent pe aspectele de reformă, în perioada regimului comunist, în pofida realizărilor de până acum, se află într-un stadiu de început. Este necesară o lărgire a bazei documentare, prin explorarea fondurilor de arhivă, din ce în ce mai numeroase, concomitent cu o privire comparativă de o parte și de alta a „Cortinei de Fier”. Utile ar fi, de asemenea, editarea unor instrumente de lucru care să faciliteze cercetarea și sinteza.

Cât privește perioada de după 1989, se cer evaluate în profunzime schimbările intervenite în structura riscurilor și amenințărilor de securitate, în configurația războiului, în raporturile de forțe pe plan mondial și regional, ținând cont de fenomenul relativ nou, al globalizării. Pe această bază se pot discerne tendințele principale în domeniul construcției militare, cum ar fi aceea, din ce în ce mai dezbătută pe plan internațional, a „privatizării războiului”.

Ca și în cazul anterior, ne manifestăm speranța că publicarea lucrărilor reuniunii consacrate evoluției reformelor militare

românești în a doua jumătate a secolului al XX-lea și începutul secolului al XXI-lea va fi utilă tuturor celor interesați de problematica securității naționale și internaționale, a raporturilor dintre armată și societate într-o lume aflată într-o permanentă și accentuată schimbare.

Colonel (r) dr. Petre Otu, director de proiect

Conceptii și doctrine strategice în perioada „Războiului Rece” (1945-1965)

colonel (r) dr. Petre Otu

„Războiul Rece”, unul dintre subiectele cele mai importante de cercetare în ultimele două decenii, reprezintă „termenul general pentru conflictul politic, ideologic, strategic și militar de după 1945 dintre aliații occidentali conduși de Statele Unite ale Americii pe de o parte, și Uniunea Sovietică și alte țări comuniste, pe de altă parte”¹. Principiul care a stat la baza acestuia a fost definit de Raymond Aron ca fiind *război improbabil, pace imposibilă*: improbabil deoarece descurajarea nucleară nu a permis celor două superputeri să treacă de la un conflict „rece” la unul „cald”, și imposibilă pentru că obiectivele SUA și URSS au fost antagonice până la sfârșitul războiului.²

„Războiul Rece” a inclus mai multe domenii de confruntare, unul dintre ele reprezentând cel politico-strategic, ca reflex al cursei înarmărilor. Gândirea strategică de o parte și de alta „Cortinei de Fier” a fost subsumată confruntării generale dintre cele două superputeri, care și-a creat fiecare o sferă de influență și un bloc politico-militar – NATO și, respectiv, Pactul de la Varșovia. Ele au dat expresie orientărilor pe plan militar, ghidând, în mare măsură, construcția forțelor armate.

Cauzele și etapele declanșării „Războiului Rece” sunt bine cunoscute și nu ne vom referi asupra lor. Ceea ce vom sublinia este că la începutul acestui conflict atipic, cele două superputeri care se vor confrunta timp de peste patru decenii, și-a constituit

fiecare o doctrină politico-strategică, prin care s-a trecut de la cooperarea din timpul războiului la confruntare în primii ani postbelici. Ele au fost generic denumite „**doctrina Truman**” și „**doctrina Jdanov**” și au apărut relativ concomitent.

„**Doctrina Truman**”, după numele președintelui SUA, Harry Truman, care a succedat lui Franklin Delano Roosevelt, mort la 12 aprilie 1945, a cunoscut un proces mai lung de elaborare. Inițial, administrația americană a dorit să păstreze bunele raporturi cu Uniunea Sovietică din timpul războiului, dar o serie de acțiuni ale Moscovei au generat îngrijorare în multe capitale europene, inclusiv la Washington. Dintre acestea, două au avut o importanță deosebită. Prima dintre ele lua în considerare posibilitatea ca Armata Roșie, care obținuse succese impresionante în ultimii doi ani ai celui de al Doilea Război Mondial, să înainteze spre Vest, în Germania, Franța și în alte țări europene. A doua avea în vedere perspectiva ca partidele comuniste din vestul continentului, în special din Franța și Italia, să preia puterea, acest fapt datorându-se situației economice precare și tulburărilor sociale.³ Ambele s-au dovedit, în lumina cercetărilor istorice, dacă nu false, cel puțin exagerate, Uniunea Sovietică fiind epuizată din cauza efortului de război. Stalin, deși preluase programul expansionist al țarilor ruși, nu avea nici intenția și nici capacitatea de a declanșa un nou conflict cu foștii parteneri. Obiectivul lui, se pare, era mai modest, respectiv formarea unei „centuri de securitate”, a unui „glacis strategic”, care să prevină atacuri împotriva statului sovietic, așa cum s-a întâmplat la 22 iunie 1941. Introducerea modelului sovietic în țările din brăul de securitate aflat la frontierele vestice ale Uniunii Sovietice a reprezentat etapa a doua a planurilor Moscovei.

La Washington, percepțiile au fost altele, astfel că acțiunile lui Stalin au trezit multiple îngrijorări. Acestea le-a dat expresie

o serie de documente diplomatice, dintre care s-a remarcat *Telegrama Lungă (Long Telegram)*, expediată la 22 februarie 1946 de către George Kennan, diplomat la ambasada americană de la Moscova. Ea trecea în revistă politica Imperiului Rus, preluată apoi de regimul bolșevic, acțiunile expansioniste ale acestuia, așa cum apăreau ele în acel moment, ca o expresie a sistemului. Prin urmare se impunea o politică fermă, care să zăgăzuiască planurile de extensie teritorială ale URSS.

Ulterior, același diplomat a publicat, la începutul anului 1947, în revista *Foreign Affairs*, articolul „The Sources of Soviet Conduct” („Izvoarele comportamentului sovietic”), în care a reluat și a sistematizat ideile exprimate în documentul mai sus-citat.⁴

Până la acest episod, care marchează faza finală, teroretică, „doctrina Truman” se închegea, iar confruntarea dintre SUA și Uniunea Sovietică era deja o realitate. Pe baza ideilor lui Kenan, H. Freeman Matthews, un funcționar al Departamentului de Stat, a elaborat un memoriu de politică externă operațională. Având în vedere politica externă a Moscovei, documentul cerea ca aceasta să fie convinsă să dea înapoi, în primul rând, prin mijloace diplomatice, iar dacă acest lucru nu era posibil să se apeleze și la mijloace militare. De reținut este că Matthews punea disputele dintre SUA și URSS în parametri geopolitici, primele controlând marea și aerul, iar cea de-a doua masa continentală a Eurasiei. Raporturile dintre cele două superputeri învingătoare în cea de-a doua conflagrație mondială dădeau expresie, prin urmare, conflictului dintre puterile maritime și cele continentale, care a fost o constantă a evoluției omenirii din momentul constituirii statelor. Concluzia studiului era că armatele sovietice puteau fi contracarate doar în anumite zone de către puterea navală și aeriană a Statelor Unite și a aliaților ei.⁵ Au urmat și alte studii

care au adâncit și nuanțat modalitățile prin care SUA puteau să se opună expansionismului sovietic, manifestat pregnant în primii ani postbelici.

Oficializarea „doctrinei Truman”, cunoscută și ca doctrină a „indiguirii”(„containment”) a avut loc la 12 martie 1947, când președintele american a cerut Congresului acordarea de ajutor Greciei și Turciei, aflate în vizorul planurilor expansioniste ale Moscovei. Deși reală, sprijinirea celor două țări, care aveau o poziție geostrategică foarte importantă, era mai mult un pretext pentru lansarea unei doctrine care releva implicarea globală a SUA în lumea postbelică. A fost, fără îndoială, un moment istoric, care a marcat o ruptură în tradiția politicii externe americane de până atunci, Washingtonul asumându-și rolul de apărător al „lumii libere” în fața „imperului răului”, respectiv a Uniunii Sovietice, înfățișată în culorile cele mai sumbre.

Oficializarea „doctrinei Truman” a generat reacții diverse în societatea americană, adeziunile, nu puține, fiind însoțite de critici. Potrivit lui H. Kissinger, perspectiva critică a subsumat trei direcții importante.⁶ Prima dintre ele a aparținut lui W. Churchill, fostul prim-ministru britanic, care dorea o cooperare cu țările din estul continentului, ca bază a ordinii postbelice. A doua, venea din partea fostului șef al Departamentului de Stat, Henry Wallace, pentru care politica de indiguire reprezenta o aventură ce punea în pericol soarta Americii în lume. În sfârșit, a treia s-a concretizat în analiza critică realizată de cunoscutul ziarist Walter Lippman într-o suită de articole publicate în luna septembrie 1947. După opinia sa, „politica de indiguire” reprezenta o utopie, deoarece nu erau fixate criteriile precise pentru intervențiile în diverse regiuni ale globului, existând, în plus, riscul dispersării forțelor militare americane de-a lungul marginilor imensului Imperiu Sovietic. Soluția oferită de Lippman a fost revenirea la balanța

puterii în Europa prin adoptarea unei atitudini ofensive care să oblige Uniunea Sovietică să-și retragă forțele în interiorul granițelor sale. În pofida acestor critici, „doctrina Truman” a reprezentat o etapă extrem de importantă în gândirea strategică americană, ea dând expresie noului rol geopolitic și geostrategic al SUA în era postbelică.

Fiind în vigoare, în mod practic, pe toată perioada „Războiului Rece”, „politica de indiguire” a îmbrăcat mai multe caracteristici, vizibile, de altfel, din chiar momentul cristalizării ei. Astfel, ea a avut un caracter ambiguu, recunoscut și de promotorii ei. Nu s-a precizat foarte clar ce anume să se combată – Uniunea Sovietică și politica ei expansionistă sau comunismul ca doctrină generală care prevedea eliminarea capitalismului, considerat un sistem depășit istoricește? Tot pe aceeași linie a rămas neprecizat, în cursul dezbaterilor, ce țări sau regimuri trebuiau apărate. Unele dintre acestea nu erau moralmente vrednice de acest lucru, iar alte angajamente puteau să nu aibă contingente cu interesele de securitate ale SUA. Nici natura mijloacelor de materializare a „îngrădirii” (militare, economice, politice etc.) nu era explicitată corespunzător, ceea ce a atras intervenții ulterioare ale lui George Kennan, care s-a și distanțat de politica administrației americane, care îi militarizase ideile. Prin urmare, America își asuma un rol global în baza căruia multe lucruri urmau să fie clarificate pe parcurs, consecințele putând fi, în unele cazuri, departe de așteptări.

De asemenea, „politica de indiguire” a avut un caracter defensiv, ea propunându-și să apere poziții în fața expansionismului sovietic care trebuia zăgăzuit, blocat prin diverse mijloace (politice, economice, militare, culturale, ideologice etc.). Acest lucru a fost explicat foarte clar de președintele Truman care declara că SUA sprijină popoarele libere ce se opun încercărilor de subjugare

venite din partea unor opresori externi sau a unor minorități înarmate.

Caracterul defensiv a fost dublat de spiritul reactiv al doctrinei, analizat și criticat, în același timp, de W. Lippman. SUA se puteau găsi în postura unui pompier, gata să intervină ori de câte ori un „incendiu” izburca pe mapamond. Ea avea mari neajunsuri, americanii cedând inițiativa sovieticilor, care puteau anticipa acțiunile administrației de la Washington. De asemenea, regimuri democratice din Asia, Africa, America Latină puteau solicita SUA ajutorul financiar și militar, invocând amenințări comuniste sau manifestând fidelități față de tabăra occidentală.

În pofida acestor discuții și controverse, administrația Truman a trecut la materializarea doctrinei. Ajutorul către Grecia și Turcia a fost aprobat, în cele din urmă, de Congres, Washingtonul cheltuind, în perioada 1947-1950, 660 milioane de dolari pentru asistența celor două țări. Prin aceasta, extinderea comunismului în Mediterana Orientală a fost blocată, iar Strâmtoarele Mării Negre protejate. Politica „îngrădirii” a utilizat din plin mijloacele economico-financiare, cel mai relevant exemplu fiind Planul Marshall, de reconstrucție a Europei distruse de război, lansat, la 5 iunie 1947, de secretarul de stat George C. Marshall, la Universitatea Harvard. Uniunea Sovietică, inclusă și ea în acest program, a reacționat cu duritate, respingând oferta americană și impunând sateliților săi din estul și centrul continentului să facă același lucru. În anul următor a luat ființă Consiliul de Ajutor Economic Reciproc (CAER), organism care a reunit, în prima fază, țările comuniste din Europa.

Instrumentul economic al „politicii de îngrădire” a fost dublat, în scurt timp, de mijloacele militare, care în anii '50 au dobândit o importanță deosebită. Extrem de îngrijorați de lovitura de stat de la Praga (25 februarie 1948) și de prima criză a Berlinului

(1948-1949)⁷, liderii occidentali au trecut la crearea Pactului Nord-Atlantic, definitivat la 4 aprilie 1949.⁸ Noua alianță politico-militară a dublat Planul Marshall și a reprezentat una din modalitățile de aplicare a „politicii de îndiguire” americane pe continentul european.

În același timp, SUA au încercat să-i determine pe europeni să contribuie la propria apărare, încurajând inițiativele în acest domeniu: Uniunea Europei Occidentale, comunitatea europeană de apărare denumit și „*planul Pleven*”. În esență, el prevedea crearea unei armate europene compuse din unități puse la dispoziție de statele membre, condusă de un ministru european al apărării și sub controlul unei adunări parlamentare europene. Dar, planul s-a sfârșit acolo unde a început, în parlamentul francez care, la 30 august 1954, a respins proiectul. Acest eșec pune capăt euforiei generate de înființarea Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului (CECO), o inițiativă franco-germană, dar nu a blocat total construcția europeană.

Pe baza „doctrinei îndiguirii”, SUA au construit sistemul de baze militare care mergea de la țărmurile Oceanului Atlantic până în Extremul Orient (Coreea, Japonia), trecând prin Orientul Apropiat și Mijlociu. Construcția acestui sistem militar a avut în vedere condițiile din primii ani postbelici, dar fundamentul teoretic nu a fost unul complet nou. Rădăcinile lui pot fi detectate cu relativă ușurință în gândirea geopolitică și geostrategică anglo-saxonă din prima jumătate a secolului al XX-lea. Chiar dacă geopolitica a fost exclusă din viața științifică și politică după încheierea celui de al Doilea Război Mondial lucrările și ideile unor savanți, precum Alfred Mahan, Halford Mackinder, Thomas Renner, Nicholas Spykman ș.a., s-au regăsit în eșafodajul ideatic și în ansamblul de măsuri luate în cadrul „doctrinei Truman”⁹.

În esență, Uniunea Sovietică a fost considerată o putere euroasiatică, stăpână pe ceea ce, la începutul secolului al XX-lea, Halford Mackinder numea *Heartland* (Insula Lumii), circumscrisă în mare măsură Eurasiei. În opoziție cu această superputere continentală, terestră, SUA aveau obligația, ca putere maritimă, să conserve *Rimlandul* (țărmurile Insulei Lumii), concept introdus de cercetătorul american Nicholas Spykman, în timpul celei de-a doua conflagrații mondiale. Prin stăpânirea acestuia se asigura libertatea Oceanului Planetar și se împiedica accesul Uniunii Sovietice în „peninsula europeană”, după cum se exprima chiar George Kenan.¹⁰

SUA au menținut, de-a lungul întregii perioade a „Războiului Rece”, atât „doctrina îndiguirii”, cu modificările impuse de evoluția climatului internațional și raporturile de forțe dintre cei doi mari competitori, cât și dispozitivul militar creat la sfârșitul anilor '40 și începutul anilor '50, ceea ce a constituit unul dintre factorii victoriei obținute la începutul deceniului trecut.

În tabăra cealaltă, s-a întâlnit o situație complet diferită, neputând fi vorba de dezbateri efective pentru stabilirea unei doctrine strategice. Acest lucru a fost un apanaj exclusiv al liderilor politici de la Kremlin și al înaltelor instanțe ale partidului și statului sovietic. De aceea, reacțiile și măsurile adoptate de acestea au înlocuit confruntările teoretice, uneori aprinse, din majoritatea statelor occidentale și în primul rând din SUA. Măsurile luate au fost interpretate la Moscova drept parte a unui vast „complot imperialist” ceea ce a atras reacții pe măsură, definitivând împărțirea continentului european, printr-o „Cortină de Fier”, formulă aparținând lui W. Churchill, unul dintre liderii care a avut o mare contribuție la crearea acestei situații.¹¹

În consecință, Stalin a procedat la delimitarea clară a sferelor de influență, întărind considerabil controlul asupra țărilor sate-

lite, ocupate de Armata Roșie la finalul conflagrației mondiale. El a convocat, în perioada 22-27 septembrie 1947, la Szlarska Poreba, o reuniune a țărilor aflate sub dominația sa și a creat Cominformul (Biroul Informativ Comunist), o structură cu atribuții similare Internaționalei a III-a, desființată de liderul sovietic, în 1943, la cererea partenerilor de alianță. Figura cea mai importantă a acestei reuniuni a fost Andrei Jdanov, moștenitor prezumtiv al lui Stalin, care în discursul inaugural a subliniat că, după 1945, lumea s-a împărțit irevocabil în două tabere – lagărul imperialist, condus de SUA, și lagărul socialist, aflat sub conducerea Uniunii Sovietice. Prin urmare, confruntarea dintre ele era ceva de la sine înțeles, Jdanov proclamând victoria lagărului socialist, condus de Moscova. În cuvântări anterioare, el a criticat, în termeni extrem de violenți, cultura, civilizația și știința occidentală aflate pe o pantă descendentă.

Pe plan militar, „doctrina Jdanov” și-a găsit expresia în înarmarea țărilor socialiste, decisă de Stalin la conferința de la Moscova din 9-12 ianuarie 1951. Liderul sovietic a apreciat că evenimentele din ultima vreme au arătat că SUA nu sunt puterea de neînvincut cum s-a crezut, inițial, capabilă să declanșeze un al treilea război mondial. „Este clar că Statele Unite, continua Stalin, nu sunt gata și că le mai trebuie câțiva ani pentru a se pregăti. Statele Unite s-au înfundat în Asia și sunt legate acolo pentru câțiva ani. Aceasta constituie o împrejurare foarte favorabilă pentru noi. Trebuie să creați în doi-trei ani, în țările de democrație populară, armate moderne și puternice care, la sfârșitul perioadei de trei ani, să fie complet gata de luptă. Acesta este scopul Consfătuirii noastre.”¹² Decizia lui Stalin a fost luată în contextul a două evenimente extrem de importante: accesul Uniunii Sovietice la arma nucleară (1949), SUA pierzând monopolul atomic deținut până atunci, și declanșarea războiului din Coreea, primul război cald al confruntării bipolare.

Apariția armelor nucleare a determinat o reconsiderare radicală a rolului războiului în politica mondială și a conceptelor strategice pe care s-a bazat aceasta în trecut. Războiul atinsese proporții covârșitoare și teribile, încât însăși posibilitatea sa părea de neînchipuit. Mai mult ca niciodată, strategiile naționale de securitate ale actorilor internaționali, îndeosebi ale celor două superputeri, s-au concentrat îndeosebi pe ideea prevenirii conflictului decât pe câștigarea acestuia. Unii teoreticieni au mers într-atât de departe încât să sugereze că potențialul distructiv al noii arme a golit de conținut utilitatea războiului ca instrument de rezolvare a conflictelor internaționale.

Războiul nu mai servește scopului său inițial, obținerea victoriei, întrucât aceasta poate fi compromisă prin potențialul extrem de distructiv. De altfel, excesul de potențial distructiv determină punerea în discuție a celebrei definiții claussewitziene potrivit căreia: „*războiul reprezintă o continuare a politicii prin alte mijloace*”. De altfel, după cum scria însuși Bernard Brodie, în timp ce în trecut „*obiectivul suprem al strategiei noastre militare era câștigarea războiului, din acest moment acesta va fi acela de a evita războiul*”.

Subsumat acestei definiții și rolul și funcțiile strategiei se schimbă. De regulă, în perioada prenucleară, a studia strategia însemna „a căuta în istorie lecții care nu-și pierdeau actualitatea și durabilitatea”¹³. Clausewitz a procedat de această manieră, studiind minuțios perioada războaielor napoleoniene. Pentru epoca nucleară însă nu există un „trecut istoric dincolo de Hiroshima”¹⁴. Se schimbă, prin urmare, metodologia elaborării strategice. Existența arsenalului nuclear a dus la modificarea concepției asupra rolului armelor, ele nu mai erau, ca până atunci, mijloace pentru atingerea unor scopuri militare, la aceea de instrumente în negocierea diplomatică. Armamentul atomic a

devenit un instrument diplomatic în competiția globală dintre SUA și URSS. El a fost în primul rând mijloc de „constrângere” (armele atomice fiind înțelese ca instrumente ale presiunii psihologice), de „distrugere reciproc-asigurată” (Mutual Assured Destruction MAD), apoi s-a trecut la folosirea „controlată” a armelor de acest tip.¹⁵

Anii 1945-1949, marcați de monopolul atomic american, se caracterizează astfel, în plan teoretic, prin căutările privind înțelegerea noii descoperiri, SUA nereușind să elaboreze imediat o teorie specifică pentru uzul strategic și politic al noii arme. Nu întâmplător, în această perioadă, americanii nu au reușit să convertească superioritatea lor absolută în acest domeniu în avantaje politice remarcabile, lipsa unei doctrine împiedicând transformarea puterii nucleare de care dispuneau într-un instrument politic avantajos. Astfel, din punctul de vedere al dezvoltării teoriei descurajării, se poate afirma că perioada monopolului american nu a favorizat în mod consistent studiul teoretic al principiului disuasiv. În realitate, nu se putea vorbi în această perioadă de o adevărată situație de descurajare, existând mai degrabă un raport de intimidare, deși el nu era echivalent între cele două părți.

Pierderea monopolului atomic de către SUA a determinat începerea unei curse a înarmărilor între cei doi competitori globali, ea fiind una dintre cele mai importante caracteristici ale „Războiului Rece”. Cursa înarmărilor în domeniul nuclear s-a manifestat atât pe plan cantitativ, numărul armelor nucleare sporind în ritm foarte rapid, cât și calitativ, armamentul de acest tip cunoscând o diversificare considerabilă. În același timp, SUA au luat decizia nuclearizării NATO, ceea ce implica transferul armamentului atomic pe continentul european, devenit acum teatrul principal de confruntare.¹⁶ Oarecum paradoxal, nuclearizarea

Europei a avut drept consecință stabilizarea ei, bătrânul continent cunoscând o lungă perioadă de pace.

Cel de-al doilea eveniment care a influențat gândirea strategică a celor două superputeri a fost războiul din Peninsula Coreea, izbucnit, cum se știe, prin atacul armatei nord-coreene asupra Coreei de Sud, la 25 iunie 1950. Conflictul din Peninsula Coreeană a fost prima luare de contact între cele două superputeri, chiar dacă Uniunea Sovietică a adoptat o atitudine ceva mai rezervată, preferând să nu se implice fățiș. Din punct de vedere politico-militar, conflictul din Coreea a avut semnificații multiple. S-a detașat calitatea lui de conflict limitat, purtat într-o manieră specifică celor două conflagrații mondiale. El s-a oprit în pragul utilizării armei nucleare. Concluziile trase de cei doi competitori globali au fost parțial diferite. Americanii l-au considerat ca o „excepție”, punând accentul pe dezvoltarea armamentului nuclear tactic, operativ și strategic cu toate că mijloacele convenționale au decis rezultatul. Abia la sfârșitul anilor '50 SUA au luat în calcul problematica războiului limitat

Pornind de la ideea că ofensiva declanșată de Coreea de Nord, reprezintă o materializare a expansionismului comunismului mondial, planificatorii americani s-au concentrat pe apărarea Europei Occidentale, în special a RFG, de la est de Rin. În consecință, s-a pus la punct infrastructura adecvată aerodromuri, depozite, comunicații terestre, s-au format rapid 12 divizii germane care au fost integrate structurilor NATO, care, la rândul său și-a îmbunătățit structura de comandă. Au fost create aliniamente strategice de rezistență, cu deosebire pe teritoriul vest-german, unde s-a dizlocat armament nuclear tactic.

Sovieticii, spre deosebire de americani, s-au concentrat și pe dezvoltarea armamentului clasic, dar și a celui nuclear, ei reușind să creeze bomba cu hidrogen. Pe lângă faptul că nu au neglijat

armamentul tactic, sovieticii au recurs la pregătirea și alimentarea altor tipuri de acțiuni armate – războaie revoluționare, de gherilă, terorism. Prin aceste acțiuni Uniunea Sovietică a fost capabilă să suplinească decenii de-a rândul superioritatea tehnologică și economică a Occidentului. De asemenea, războiul din Coreea a dus la apariția unui actor important pe scena globală a lumii – China populară –, care dintr-un satelit al Uniunii Sovietice a devenit un rival al acesteia.

În concluzie, la sfârșitul deceniului cinci și începutul deceniului șase, Marea Alianță din timpul conflagrației mondiale a rămas doar un capitol de istorie, colaborarea de odinioară transformându-se într-o confruntare acerbă pe multiple planuri, cel militar jucând un rol esențial. Cei doi competitori și-au elaborat doctrine strategice, parametrii acestora fiind antinomici.

La începutul anilor '50, gândirea strategică, de o parte și de alta a „Cortinei de Fier”, a cunoscut schimbări semnificative, datorită mai multor factori cum ar fi: schimbarea președinților la Casa Albă, generalul Dwight Eisenhower luând locul lui H. S. Truman (20 ianuarie 1953); moartea lui Stalin (14 martie 1953) și lupta pentru putere de la Kremlin care a urmat, soldată, în cele din urmă, cu victoria lui Nichita S. Hrușciiov; sfârșitul războiului din Coreea (27 iulie 1953); dezastrul francez de la Diên Biên Phu (7 mai 1954); amplificarea cursei înarmărilor, în special în domeniul nuclear, ceea ce a adâncit confruntarea dintre cei doi giganti și aliații lor etc. În consecință, ideile politico-strategice au trebuit adaptate, elitele politice și militare din cele două tabere încercând să găsească soluții cât mai adecvate cu putință.

În Statele Unite ale Americii, anii '50 sunt denumiți „anii de aur”, în ceea ce privește edificarea unui nou concept strategic al SUA. În această perioadă numeroși teoreticieni civili, ca Albert

Wohlstetter, Bernard Brodie, Thomas Schelling, Henry Kissinger și alții au contribuit la realizarea unei noi paradigme a gândirii strategice. Documentul oficial care relevă o oarecare evoluție în acest domeniu și care ar putea fi considerat prima declarație americană a unei strategii naționale îl reprezintă raportul Consiliului Național de Securitate al SUA, din 14 aprilie 1950, care conține câteva principii devenite mai târziu clasice pentru teoria descurajării. Documentul, clasificat cu sigla NSC-68 (Decizia nr.68 a Consiliului Național de Securitate), ilustrează efortul de corelare a obiectivelor politice americane cu noile realități militare (existența armelor atomice) și cu cele politice internaționale („Războiul Rece”).¹⁷ El făcea o amplă analiză a trăsăturilor acelei perioade, supraestimând forța, puterea și scopurile Uniunii Sovietice. Aceasta era considerată drept hegemonul masei euroasiatice, valorile și principiile afișate de Kremlin fiind complet opuse. După opinia autorilor acestui document, liderii sovietici urmăreau distrugerea lumii civilizate, controlul total al Europei peninsulare. În acest scop, ei au dezvoltat un arsenal militar, statul sovietic fiind unul militarizat și cu o doctrină expansionistă, cea a revoluției globale. Având în vedere asemenea concluzii, care s-au dovedit, într-o anumită măsură, false, SUA trebuiau să ia în considerare, cu prioritate, apărarea vestului european. Analiștii americani au identificat patru soluții pentru a face față unei ofensive sovietice, apreciată drept iminentă: dezvoltarea măsurilor luate până atunci; o politică de izolare; declanșarea unui război preventiv; edificarea unui dispozitiv economic, politic și militar capabil să zăgăzuiască orice veleități ofensive ale adversarului. Dintre aceste patru variante analizate, cea mai plauzibilă era considerată ultima, respectiv crearea unui eșafodaj apt să prevină apetitul ofensiv al adversarului, să descurajeze acțiuni sovietice sau sprijinite de Moscova, cu caracter total sau local, limitat.

Documentul NSC-68 a reprezentat răspunsul Americii la vestea înarmării atomice a Uniunii Sovietice și se ghida, în parte, pe *principiul îngrădirii*, menționat anterior. Dar, se trecea dincolo de el, autorii subliniind necesitatea ca SUA să adopte o atitudine ofensivă pentru a putea proteja lumea liberă. Conceptul-cheie al acestei noi atitudini strategice era *descurajarea*, care presupunea o conduită activă față de Uniunea Sovietică, obligată să-și diminueze apetitul expansionist.

Dezbaterile au continuat, astfel că la 30 octombrie 1953, administrația Eisenhower a promulgat **doctrina represaliilor masive** prin care se urmărea obținerea de maximum de securitate cu costuri minime. Conform acesteia, SUA urmau să răspundă printr-un atac nuclear masiv oricărei agresiuni din partea URSS și/sau a aliaților săi. Doctrina se încadra în ceea ce s-a numit **New Look** (*Noua concepție*) și ea s-a rezumat la trei nivele: represalii masive (*massive retaliation*); ripostă imediată (*instant retaliation*); nici un sanctuar (*no sheltering*).¹⁸

Această doctrină a reprezentat prima concepție strategică elaborată de SUA în care componenta nucleară avea o pondere semnificativă. În același timp, ea a fost prima strategie de descurajare, ce permitea punerea în practică a „politicii de îngrădire” concomitent cu perspectiva efectuării de economii masive în domeniul armamentelor și al forțelor convenționale. O astfel de doctrină era validă doar în măsura în care URSS nu se afla, încă, în posesia celei de-a doua lovituri. Prin ea, SUA erau dispuse să lase inițiativa adversarilor, dar nu mai erau dispuse să le permită, totodată, și să stabilească tot ei regulile confruntării odată inițiate. Aceasta însemna practic că orice fel de înfruntare militară între cele două superputeri de proporții oricât de mici putea duce automat la folosirea armelor nucleare și deci la un război nuclear. Doctrina represaliilor masive survenea pe planul

evoluției tehnicii militare precum și în condițiile egalizării potențialului nuclear al celor două puteri nucleare – SUA și URSS.

Exponentul pe plan politic al acestei doctrine a fost John Foster Dulles, susținut din punct de vedere militar de teoreticieni renumiți, dintre care menționăm pe generalii Alexander de Seversky și Dale O. Smith.¹⁹ Bazându-se pe teoriile generalului italian Giulio Douhet privind supremația aeriană, cei doi au fost adepții războiului nuclear generalizat, bazat pe rolul primordial al aviației strategice. Dale O. Smith era categoric în această privință: „Odată ce am realizat dominarea aeriană, inamicul nu are altă ieșire decât capitularea”²⁰. Organizarea forțelor armate a urmat această cale, atenția principală fiind acordată dezvoltării aviației strategice și rachetelor balistice internaționale destinate să transporte la țintă armele nucleare. Celelalte categorii de forțe armate și genuri de arme au primit alocării bugetare mai mici, fapt care a generat opinii critice din partea unor comandanți de rang înalt.

De partea cealaltă, în mod surprinzător, după ani de confruntări foarte dure, Stalin a încercat o apropiere de Occident, prin *Nota de pace asupra Germaniei* (martie 1952) pe baza căreia această țară urma să-și regăsească unitatea, dar rămânea neutră. Aliații occidentali au respins propunerea care avea destule ambiguități, astfel că inițiativa Moscovei a rămas fără urmări practice.²¹ Nevoia schimbării era resimțită de clasa politică de la Moscova, astfel că după moartea lui Stalin s-a inaugurat, cu Gheorghii M. Malenkov în prim-plan, „Noul curs”, în fapt o modestă destindere. Noua linie de conduită s-a concretizat în acceptarea armistițiului din Coreea, restabilirea relațiilor cu Iugoslavia, organizarea conferinței celor patru miniștri de externe de la Berlin (ianuarie-februarie 1954) etc. Politica „noului curs” a fost continuată de Nichita S. Hrușciiov, care a câștigat disputa pentru putere de la Kremlin.

Noul lider a modificat cele mai dure aspecte represive ale regimului stalinist, deși URSS a rămas un stat aflat sub controlul total al unui singur partid. Pentru a-și dovedi bunele intenții, Hrușciiov a dizolvat Cominformul și a conceput o nouă doctrină a „conviețuirii pașnice”. El a făcut senzație, condamnând, printr-un raport secret ținut la Congresul al XX-lea al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice (1956), crimele lui Stalin și dictatura acestuia²².

Renunțând la ideea conform căreia un conflict între Est și Vest era inevitabil, el a declarat că cele două sisteme puteau să se afle într-o competiție pașnică, cea care va avea mai mult succes o va elimina pe cealaltă. Anticipând, vom spune că așa s-a întâmplat în cele din urmă, deși rezultatul a fost exact contrar celui așteptat de Hrușciiov.

În acest timp, s-a desăvârșit împărțirea Europei în două blocuri rivale, creându-se Tratatul de la Varșovia (9-14 mai 1955). După aprecierile inițiatorilor săi, coaliția politico-militară, inițiată și condusă de Uniunea Sovietică, s-a dorit o replică la Organizația Atlanticului de Nord (NATO), creată cu șase ani în urmă. De altfel, înființarea noii alianțe a fost motivată de intrarea în vigoare a acordurilor de la Paris privind primirea Republicii Federale Germania în NATO (9 mai 1955) și crearea armatei vest-germane. Motivațiile creării acestei alianțe țin însă și de statutul Uniunii Sovietice în sfera sa de influență. După decesul lui Stalin, vidul de autoritate și lupta pentru putere de la Kremlin au determinat o anumită slăbire a controlului Moscovei față de țările satelite. Prin urmare, crearea Tratatului de la Varșovia avea scopul să legitimizeze și să asigure controlul Uniunii Sovietice asupra aliaților mai mici. Că este așa o demonstrează și semnarea Tratatului cu Austria, la 15 mai 1955, a doua zi după înființarea formală a Pactului de la Varșovia. Fără acest pact, Uniunea Sovietică nu mai avea temeiul juridic pentru prezența trupelor sale pe teritoriile României și al Ungariei.

Înființarea Tratatului de la Varșovia are însă motivații și în viața politică internă din Uniunea Sovietică. După moartea lui Stalin s-au confruntat mai multe grupuri pentru preluarea succesiunii dictatorului sovietic. La începutul anului 1955, grupul condus de G.M. Malenkov, susținător al sporirii arsenalului atomic, a căzut în dizgrație, astfel că adepții dezvoltării forțelor convenționale au avut succes de cauză. Victorioși, ei au apreciat drept o necesitate crearea Tratatului de la Varșovia, ca o modalitate de apărare a „lagărului socialist”.

Alte câteva evenimente internaționale importante au legătură, chiar dacă nu directă, cu formarea noii organizații politico-militare. În perioada 18-24 aprilie 1955 s-a desfășurat la Bandung (Indonezia), Conferința solidarității afro-asiatice, unde s-au pus bazele mișcării de nealiniere. În condițiile împărțirii Europei și a lumii în două blocuri rivale, unele state, în special cele provenind din fostele colonii, au căutat o a treia cale, refuzând alinierea la cele două tabere. De altfel, din cele cinci principii ale nealinerii, trei erau îndreptate direct împotriva intereselor marilor puteri: neapartenența la nicio alianță militară colectivă, în cadrul conflictelor dintre marile puteri; neîncheierea niciunei alianțe bilaterale cu o mare putere; neacceptarea prezenței pe propriul teritoriu a bazelor militare aparținând unei puteri străine. De reținut este și faptul că unul dintre inițiatorii mișcării de nealiniere a fost Iosip Broz Tito, conducătorul Iugoslaviei, prima conferință având loc la Belgrad (1961). Relațiile statului iugoslav cu Uniunea Sovietică erau foarte tensionate, la această stare de lucruri contribuind și semnarea de către autoritățile de la Belgrad, în august 1954, a unui Pact Balcanic, cu Grecia și cu Turcia, țări membre NATO. A doua ruptură dintre Uniunea Sovietică și Iugoslavia se va produce în anii 1957-1958, modelul iugoslav fiind mai eficient decât reformismul promovat de Hrușciov.²³

Merită amintit, de asemenea, și faptul că, la 9 septembrie 1954, s-au semnat la Manila (Filipine) documentele de constituire a blocului politico-militar SEATO, care reunea Australia, SUA, Franța, Marea Britanie, Noua Zeelandă, Pakistan, Thailanda și Filipine. Ulterior, la 24 februarie 1955, s-a creat Pactul de la Bagdad (CENTO) care reunea Turcia, Iran, Pakistan, Marea Britanie și SUA (din 1957). Apariția Tratatului de la Varșovia se înscria astfel într-o perioadă de „pactomanie” în numai câteva luni creându-se trei asemenea organizații politico-militare.²⁴

Tratatul de la Varșovia se declara drept o alianță strict defensivă, care își desfășura activitatea în conformitate cu prevederile Cartei ONU. Scopul principal era apărarea colectivă în cazul unei agresiuni armate a unuia sau mai multor state. Fiecare membru se obliga să nu adere la niciun fel de coaliție sau alianță și să nu încheie niciun fel de acord care ar fi contravenit prevederilor pactului. Tratatul de la Varșovia se proclama o organizație deschisă și altor state, care puteau accede la statutul de membru, dacă acceptau condițiile formulate în documentul de constituire. În istoria organizației de peste 36 de ani acest lucru nu s-a întâmplat; dimpotrivă, în anul 1968, Albania a părăsit definitiv pactul.

Tratatul era încheiat pe o perioadă de douăzeci de ani cu posibilitatea de prelungire cu încă zece. În articolul 11 s-a introdus precizarea: „În cazul când în Europa va fi creat un sistem de securitate colectivă și va fi încheiat în acest scop un tratat general european de securitate colectivă, lucrul spre care părțile contractante vor tinde neîncetat, prezentul tratat își va pierde valabilitatea în ziua intrării în vigoare a Tratatului general european.”²⁵

Documentul a fost redactat în patru limbi (rusă, germană, poloneză și cehă). Având în vedere natura regimurilor politice, tratatul a fost ratificat în circa două săptămâni de statele contractante: Polonia – 19 mai; RDG – 20 mai; URSS, Ungaria și

Cehoslovacia – 24 mai; Bulgaria și Albania – 25 mai; România – 30 mai; o săptămână mai târziu, respectiv la 5 iunie 1955, Tratatul de la Varșovia a intrat în vigoare. S-a consfințit, astfel, împărțirea formală a Europei în două blocuri politico-militare, aflate pe poziții ireconciliabile, între care s-a desfășurat o acerbă cursă a înarmărilor.

Scăderea tensiunii dintre cele două blocuri a fost de scurtă durată. Berlinul de Vest provoca o permanentă iritare, deoarece pentru lumea comunistă el era un exemplu al vieții occidentale prospere. De asemenea, el oferea o rută relativ facilă de scăpare pentru germanii din Est. În cele din urmă, când reformele și tacticile lui Hrușcirov s-au dovedit incapabile de a determina puterile occidentale să se retragă, autoritățile din Germania de Est au ridicat un gard de sârmă ghimpată și au construit un zid în interiorul Berlinului, pentru a împiedica accesul propriilor cetățeni în oraș. Acesta a fost o recunoaștere umilitoare a eșecului, dar Zidul Berlinului a reușit să stabilizeze situația. Berlinul a încetat să mai fie scânteia care putea declanșa un alt război mondial.

Amestec de raționalism și de aventurism, **doctrina Hrușcirov** a provocat una dintre cele mai grave crize din istoria postbelică a lumii – criza cubaneză. În 1959, revoluționarul cubanez Fidel Castro a preluat controlul asupra insulei și, în urma unor dispute cu SUA, s-a mutat în tabăra comunistă. America nu agreea prezența unui aliat sovietic în această regiune considerată întotdeauna ca făcând parte din sfera sa de influență; în plus, Cuba se afla la o distanță destul de mică față de coasta SUA. Apoi, după eșecul rușinos al unei invazii a SUA în Cuba (1961), susținută de oponenții exilați pe pământ american ai lui Castro, pe insulă au fost instalate rachete sovietice.²⁶

Când SUA au descoperit ce se întâmpla, președintele John F. Kennedy a ordonat o blocadă navală pentru a împiedica alte rachete sovietice, care deja se aflau pe drum să ajungă în Cuba. Pentru o perioadă de timp s-a crezut că temutul război mondial era pe punctul de a izbucni, dar în cele din urmă URSS a fost de acord să-și retragă rachetele. Aceasta a fost o înfrângere pentru sovietici, dar Kennedy a evitat să-l umilească pe Hrușcirov. Evident, acum ambele părți erau conștiente de pericolele confruntării și au luat măsuri pentru evitarea ei. În pofida înțelegerilor limitate și temporale, cursa înarmărilor a continuat și relațiile americano-sovietice oscilau între perioade de detentă (relaxare a tensiunii) și de reînnoite ostilități. Tot perioadei Hrușcirov îi aparține și începutul erei spațiale, în 1957 fiind lansat primul Sputnik, care a pus sub semnul îndoielii conceptul de invulnerabilitate al SUA, ceea ce a antrenat discuții în establishmentul american.

Pe planul gândirii strategice, situația în Uniunea Sovietică a fost total diferită față de cea din SUA, aici lipsind, așa cum am arătat, dezbaterile și discuțiile. Doctrinile militar-strategice erau privite din perspectiva luptei de clasă, ce izvoră ca toate fenomenele sociale din condițiile economice ale societății. Specialiștii au identificat două mari etape în cristalizarea concepției strategice sovietice după moartea lui Stalin – 1953-1956 și 1957-1961.²⁷ În prima etapă, decidenții de la Moscova au dat prioritate armamentului nuclear, o dovadă fiind reducerea masivă a forțelor militare convenționale sovietice în anii 1955-1956. La aceasta au contribuit și progresele tehnice realizate de sovietici, dar și disputele din rândul liderilor politici și militari. În a doua etapă, această idee s-a cristalizat definitiv, astfel că, la 14 ianuarie 1960, Nichita Hrușcirov a proclamat oficial noua concepție strategică, noua doctrină care, sub sintagma de „revoluție în sfera militară”,

preconiza utilizarea armamentului nuclear în cazul unui conflict cu lagărul advers.

Pandantul acestei orientări, nu foarte noi, pentru că liderii de la Moscova au adus, de mai multe ori, la cunoștința occidentalilor posibilitatea de a folosi bomba nucleară, a fost volumul *Strategia militară*, publicat în 1962 sub coordonarea mareșalului D. Sokolovski. Lucrarea, considerată o adevărată „Biblie” a gândirii militare sovietice din perioada „Războiului Rece” până la venirea lui Gorbaciov, a cunoscut mai multe ediții, ceea ce oferă un interesant material de studiu pentru specialiști, prin nuanțele noi care apar cu fiecare reeditare. Strategii militare sovietice au arătat că doctrina militară nu este opera unui singur individ sau a unui grup de persoane, ci ea izvorăște din activitățile esențiale ale statului, ca întreg, și este rezultatul unui îndelungat proces istoric. Doctrina militară reprezenta „sistemul de concepții științific fundamentate pe care statul le-a adoptat în problemele esențiale, principale ale războiului”²⁸. Plecând de la această premisă, strategia avea un rol subordonat față de doctrina militară.

După opinia lui Sokolovski, strategia deținea locul principal în arta militară, iar teoria strategiei studia folosirea în război a tuturor forțelor militare și a tuturor mijloacelor statului. Aceasta înseamna că strategiei militare îi revenea sarcina de a elabora „principiile generale referitoare la folosirea diverselor categorii de forțe armate și de a coordona eforturile lor în vederea atingerii obiectivului militar-politic unic”²⁹.

Sokolovski și autorii lucrării erau adepții folosirii masive a armelor nucleare în cadrul unui conflict generalizat cu Occidentul, ceea ce poate fi interpretat drept o replică a teoriei represaliilor masive. Ei plecau de la ipoteza că un război mondial s-ar transforma automat într-un război nuclear, neluând în calcul și un alt tip de conflict militar. În consecință, strategia militară, aprecia colec-

tivul de autori, devenea „strategia unor lovituri racheto-nucleare executate pe mare adâncime, îmbinate cu acțiuni ale tuturor categoriilor de forțe armate, în scopul distrugerii și nimicirii concomitente a potențialului economic și a forțelor armate pe întreaga adâncime a teritoriului inamicului, pentru atingerea în termen scurt a obiectivelor războiului”³⁰. Strategia nucleară sovietică presupunea un război de scurtă durată, care să asigure o victorie sigură, dar ea nu excludea eventualitatea unui conflict prelungit. După opinia autorilor lucrării, se putea întâmpla ca războiul să se prelungească, iar din această cauză Uniunea Sovietică trebuia să fie gata și pentru un conflict de durată³¹.

O altă problemă abordată a fost aceea a scopului militar-strategic al războiului – zdrobirea forțelor armate ale inamicului, ca în epocile anterioare, sau nimicirea și distrugerea obiectivelor din spatele frontului. Răspunsul la această întrebare era că ambele trebuiau atinse concomitent, acesta fiind un „proces unic și indisolubil”³². Rolul principal revenea loviturilor racheto-nucleare masate, care aveau menirea de a crea posibilități sporite pentru ducerea unor vaste acțiuni ofensive manevriere cu trupe mecanizate foarte mobile. Războiul de poziție, întâlnit în prima conflagrație mondială și sporadic în cea de-a doua, devenea, în aceste condiții, de domeniul trecutului. Un rol important era acordat perioadei inițiale a războiului, care se dovedea decisivă pentru obținerea surprinderii și inițiativei, prima lovitură având darul să paralizeze capacitatea de reacție a adversarului.

În ansamblul lor, concepțiile strategice sovietice din anii '60-'70 ai secolului trecut se remarcă prin caracterul ofensiv și prin atenția acordată armelor nucleare. Ele încercau să țină pasul cu cercetările și achizițiile teoretice ale aliaților occidentali, dar și cu progresele în domeniul tehnico-științific.

De partea cealaltă a „Cortinei de Fier”, **doctrina represaliilor masive** și-a dovedit destul de repede limitele, inactualitatea ei fiind determinată și de noi progrese tehnologice fundamentale, cu efecte remarcabile în domeniul strategic: miniaturizarea bombelor nucleare și dezvoltarea unui nou mijloc, adaptat special pentru transportul de astfel de încărcături explozibile – racheta balistică înlocuitoare a vechiului vector, bombardierul etc.

În același timp cu aceste inovații, apar primele critici la **doctrina represaliilor masive**, formulate de o parte și de alta a Oceanului Atlantic. Iată de pildă, John Foster Dulles, secretar de stat al președintelui Eisenhower și unul dintre artizanii **new look**-ului strategic, aprecia în toamna anului 1957 că, în cazul unor conflicte locale, SUA și aliații ei trebuie să adopte măsurile necesare fără ca acțiunile să degenereze neapărat într-un conflict nuclear generalizat.

Concomitent, au început intense căutări privind o nouă concepție strategică în care au fost antrenate fundații, instituții de cercetare, think tank-uri, personalități militare și civile etc. În cursul acestor dezbateri s-a arătat lipsa de credibilitate a doctrinei represaliilor, fiind greu de acceptat că SUA vor recurge la utilizarea masivă a arsenalului lor nuclear în cazul unei provocări relativ minore. De asemenea, au fost editate o serie largă de lucrări și studii, ai căror autori sunt unanimi în aprecierea lor negativă față de strategia represaliilor masive: R. Osgood – *Războiul limitat*; B. Brodie – *Strategia în secolul armei-rachetă*; generalul M. Taylor – *O strategie îndoielnică*; H. Kissinger – *Necesitatea de a alege și Arma nucleară și politica externă*; *Strategia SUA pentru viitor*, elaborată de un grup de cercetători etc.

Cauzele care au dus la această dezbatere au fost multiple, dar dintre ele o importanță deosebită au avut echilibrarea raportului de forțe în domeniul nuclear între SUA și Uniunea Sovietică;

disputele bugetare dintre serviciile forțelor armate americane; conștientizarea riscurilor mari ale căderilor de cenușă radioactivă după efectuarea unui atac nuclear; descoperirea avantajului principiului descurajării etc.

Scopul acestor critici și căutări era evitarea angajării într-un conflict nuclear. Se puna astfel accentul pe limitarea conflictului, fiind avansate idei asupra așa-numitului război limitat care, practic, însemna, în primul rând, o adaptare la noile realități strategice, o recunoaștere a caracterului ambiguu și nerealist al oricăror concepții de supremație mondială. Un rol foarte important în acest sens l-a jucat cartea lui Maxwell D. Taylor: „*Trâmbița nesigură*”, care propune o nouă doctrină militară: **strategia ripostei flexibile**: „*Programul militar național al ripostei flexibile ar trebui să conțină la început renunțarea la strategia represaliilor masive și declarația clară că SUA se vor pregăti pentru ripostă oricând și oriunde, cu arme și forțe corespunzătoare situației create. În acest fel se va restaura justificarea istorică a războiului ca mijloc de a crea o lume mai bună după încheierea cu succes a ostilităților și se va preciza modul în care SUA își vor folosi forțele armate în condițiile Războiului Rece, războiului limitat și războiului atomic în general.*”³³

Concomitent cu dezbaterile privind o nouă strategie pentru SUA, au loc discuții privind conceptul de **război limitat**, ai cărui exponenți principali au fost englezul Liddell Hart și americanii Robert Osgood, Henry Kissinger și William Kaufmann. Scopul lor principal l-a constituit recuperarea războiului, pornind de la premisa că din cauza armelor nucleare, a căror singură utilizare consta în a nu le utiliza, războiul își pierduse din semnificații ca instrument al politicii internaționale. Pentru aceasta, teoreticienii respectivi susțineau necesitatea limitării atât a obiectivelor urmărite într-un război, cât și a mijloacelor implicate.

Kissinger a insistat asupra necesității menținerii cât mai riguros cu putință a liniei de demarcație între războiul limitat și războiul total, afirmând că singura linie de acest fel, evidentă tuturor, este cea care „separă armele convenționale (nucleare) de cele nucleare”³⁴. Admițând posibilitatea unui război limitat și nu global, Kissinger susținea folosirea de arme nucleare tactice în acest tip de conflict. Ideea pe care o avansa era stabilirea unei legături între folosirea de arme nucleare tactice în cazul unui conflict nuclear limitat și arme nucleare strategice în cazul unui conflict total (denumire dată în literatura de specialitate americană războiului nuclear generalizat). În lucrarea sa, *Războiul limitat*, Kissinger aprecia că, în caz de război, fiecare din statele nucleare are la dispoziție trei variante: capitularea, războiul limitat (prin urmare, convențional) și războiul total (deci nuclear). Concluzia sa era că, pe lângă arsenalul nuclear strategic și tactic, și pentru a evita două dintre cele trei opțiuni, SUA trebuiau să dispună de un arsenal convențional corespunzător. Această concepție strategică asigură posibilitatea de a duce, la nevoie, atât un război nuclear general, cât și războaie limitate fără folosirea armelor nucleare. Kissinger conchidea: „Niciun război în epoca nucleară nu poate fi complet debarasat de spectrul armelor nucleare. Într-un război care ar opune puterile nucleare, chiar dacă n-ar fi folosită nicio armă nucleară, cele două părți trebuie întotdeauna să țină cont de faptul că ar putea să fie totuși folosită. Numai pregătirea noastră în vederea unui război nuclear limitat, ca și pentru un război nuclear general, ne poate oferi posibilitatea de a alege o strategie convențională”³⁵.

Războiul limitat era un conflict armat în care nu s-ar folosi întregul arsenal al marilor puteri și nu s-ar trece la executarea de bombardamente strategice asupra obiectivelor de pe teritoriul lor. El poate subsuma toate tipurile de război, de cele mai diverse

proporții, în care nu se folosește arma nucleară, dar se menține posibilitatea de a o folosi. Este însă greu de stabilit un prag al limitărilor, astfel există tot timpul riscul să se treacă la o confruntare generalizată. Prin urmare, războiul limitat ar putea fi denumit ca unul în care nu se foloseau toate forțele și mijloacele beligeranților, iar posibilitatea unor aranjamente, înainte de finalizarea operațiilor militare, nu era exclusă.

Renunțarea oficială de către SUA la **doctrina represaliilor masive** s-a produs după alegerea președintelui Kennedy, care, în mesajul adresat Congresului în martie 1961, a definit liniile sale directoare. Ea trebuia să fie, în același timp, flexibilă și hotărâtă și să prevadă posibilitatea ducerii oricăror războaie – locale, limitate, mondiale, convenționale, nucleare, mari, mici etc. Dacă în doctrina precedentă, indiferent de conflict, se profila amenințarea cu folosirea nelimitată a armelor nucleare, acum riposta urma să corespundă caracterului unui eventual tip de război. Cu alte cuvinte, nu orice înfruntare militară ducea automat la un război nuclear generalizat. **Doctrina riposteii flexibile** a limitat, astfel, răspunsul în raport de amenințare și de interesele aflate în joc, care putea merge de la conflictul convențional până la cel nuclear generalizat. Totuși, respingerea de către administrația Kennedy a doctrinei represaliilor masive nu trebuie înțeleasă ca presupunând o încetinire a ritmului cursei înarmărilor strategice. Noua concepție de folosire a forței nucleare era însoțită deopotrivă de o expansiune atât în domeniul înarmărilor strategice nucleare, cât și convenționale.

Un rol important în cristalizarea acestei doctrine l-a avut Robert McNamara, secretarul de stat în administrațiile Kennedy și Johnson, care i-a și dat numele. Consacrarea oficială a doctrinei riposteii flexibile a reprezentat o nouă tentativă de adaptare a politicii și a capacităților strategice ale SUA la raportul de forțe

existent pe plan internațional. Riposta agresivă presupunea descurajarea în forma sa cea mai pură. Ea mai presupunea supraviețuirea după prima lovitură și apoi atacuri devastatoare cu armele strategice americane. Principiul flexibilității, esențial în noua concepție, îmbunătățește concepția riposteii masive prin introducerea în calcul a unor arme mult mai puțin nocive și care aveau capacitatea să intimideze.

În anii următori, pe de o parte s-a încercat creșterea eforturilor diplomatice pentru soluționarea, măcar parțială, a problemelor erei nucleare, pe de altă parte evoluția tehnologică a contribuit la perfecționarea arsenalului nuclear, introducând în context arme din ce în ce mai puternice. De altfel, primul tratat de nonproliferație (1968), urmat de consultările privind limitarea armelor strategice (SALT) au adus speranțe, la începutul anilor '70, în ceea ce privește o nouă fază de negocieri în raporturile SUA – URSS.

În schimb, evoluția noilor sisteme de arme și situația internațională de la începutul anilor '70 au pus serioase semne de întrebare asupra conceptului „coexistenței pașnice”. În orice caz, introducerea rachetelor cu încărcătură multiplă și dirijare independentă (MIRV), precum și a altor arme nu păreau să demoleze principiile strategiei nucleare stabilite de administrația Kennedy, astfel că în 1967 membrii NATO au adoptat după lungi polemici conceptul de „răspuns flexibil”. Adoptarea relativ târzie a doctrinei riposteii flexibile de către NATO s-a datorat, în principal, opoziției Franței, care, în 1963, a devenit o putere nucleară. Sub conducerea lui de Gaulle, ea s-a retras, în 1966, din structurile militare ale Alianței Nord-Atlantice, fapt ce a impus transferarea sediului organizației la Bruxelles, unde se găsește și astăzi.

Evoluția forțelor nucleare sovietice, începând cu a doua jumătate a anilor '60, a determinat o ulterioară evoluție în doctrina

strategică americană. În ianuarie 1974, secretarul apărării, James R. Schlesinger, a anunțat o nouă doctrină strategică, așa-numita *doctrina opțiunilor nucleare limitate* („limited nuclear options”). Aceasta constă în esență în traducerea în practică a aceluiași principiu al flexibilității, aflat în vigoare încă de la începutul anilor '60.

Rezumând, se poate aprecia că împărțirea Europei de o „Cortină de Fier” a fost un rezultat nemijlocit al celui de-al Doilea Război Mondial, ea fiind opera celor două mari puteri învingătoare, SUA și URSS. Colaborarea dintre ele în perioada postbelică a devenit din ce în ce mai dificilă, astfel că Marea Alianță din timpul conflagrației mondiale s-a transformat într-o confruntare acerbă, care a constituit esența „Războiului Rece”, conflict atipic ce a durat până la începutul anilor '90.

Încă de la debut, fiecare și-a constituit concepții strategice proprii, prin care au căutat să materializeze interesele lor, devenite globale. Astfel, în gândirea americană putem distinge o primă perioadă, ce durează până către anii 1947-1949, când SUA au avut monopolul atomic, coroborat cu o neînțelegere majoră a rolului și a importanței acestui tip de armament, lipsind elaborarea unei doctrine strategice. Nu este lipsit de interes faptul că în perioada cât SUA au deținut monopolul atomic, Uniunea Sovietică a reușit să-și consolideze sfera de influență, subjugând estul și parte din centrul Europei.³⁶ Dat fiind efectul catastrofal al noii arme, americanii nu au riscat un conflict cu fostul aliat. Abia când Moscova a manifestat veleități de dominație mondială, periclitanând lumea liberă, SUA au devenit extrem de preocupate, ajungându-se la elaborarea **doctrinei indignării (doctrina Truman)**. După această primă fază, a urmat o perioadă de criză în care apar evidente limitele concepțiilor inițiale diplomatico-strategice asupra uzului armelor atomice. Această a doua

fază se încheie în 1953-1954, odată cu introducerea bombei cu fuziune (H) și cu anunțarea **doctrinei represaliilor masive**, care reprezintă, între altele, și prima formulare la nivel politic a principiului disuasiv. Începând cu acești ani putem vorbi cu adevărat de o situație de descurajare reciprocă. Această nouă fază intră în criză la sfârșitul anilor '50 când crește vulnerabilitatea reală sau potențială a SUA („Missile gap”). Tocmai criticile și polemicile care au urmat anului 1957 au dus la elaborarea unei noi doctrine strategice, bazată pe același principiu disuasiv, dar care respinge ipoteza represaliilor masive, înlocuind-o cu cea a **descurajării graduale** și a **răspunsului flexibil**.

Începând cu 1962, intrăm într-o nouă fază, dominată de aceste noi concepte, în timp ce evoluția tehnologică întărește situația de descurajare reciprocă și de bipolarism nuclear. Această fază e caracterizată, la sfârșitul anilor '60, de anunțarea unei noi doctrine, așa-numita **doctrină Nixon**, bazată pe conceptul de **nuclear sufficiency**, înlocuit în anii următori de acela de paritate. Deși excede temporal subiectul de față, faza finală a confruntării se va consuma în deceniul nouă al secolului trecut, când americanii au ridicat brusc miza confruntării în cursa înarmărilor, prin lansarea de către președintele Ronald Reagan a *Inițiativei de Apărare Strategică*, fapt care a sufocat adversarul. Implozia Uniunii Sovietice din anii 1989-1991 a pus capăt construcției artificiale create de bolșevici în anul 1917.

De partea cealaltă a baricadei, Stalin, în prima perioadă, a fost adeptul confruntării cu lumea liberă, denumită de A. Jdanov, prezumtivul lui succesor, „lagărul imperialist”. În acest scop a fost elaborată o concepție strategică ofensivă, în care armele nucleare au avut un rol foarte important. În același timp, Uniunea Sovietică a edificat un arsenal convențional impresionant, care a reprezentat, în toată perioada „Războiului Rece”, un motiv serios de îngrijorare pentru SUA și Alianța Nord-Atlantică.

Schimbarea de gardă de la Berlin, determinată de moartea lui Stalin și venirea lui N.S. Hrușciov la conducere, a adus unele schimbări, noul lider promovând doctrina „coexistenței pașnice”. Dar, o asemenea concepție nu a avut darul să elimine confruntarea, caracterul voluntarist și schimbător al lui Hrușciov generând cea mai gravă criză a „Războiului Rece”, criza rachetelor din Cuba (1962). Ulterior cele două superputeri au instituit un mecanism, cu multe aspecte informale, de gestionare a afacerilor mondiale, în primul rând a imensului arsenal atomic.

NOTE

¹ Thomas Parish, *Enciclopedia Războiului Rece*, traducere de Ion Nastasia, Univers Enciclopedic, București, 2002, p.243.

² Pascal Boniface, *Relațiile Est-Vest. 1945-1991*, Institutul European, Iași, 1998, p.20.

³ Peter Calvocoressi, *Rupeți rândurile. Al doilea război mondial și configurarea Europei postbelice*, traducere de Liliانا Anghel, Polirom, Iași, 2000, p.155.

⁴ Pentru detalii a se vedea Liviu C. Țărău, *Între Washington și Moscova. România 1945-1965. Politicile de securitate națională ale SUA și URSS și impactul lor asupra României (1945-1965)*, Editura Tribuna, Cluj-Napoca, 2005, p.126-142; în acest capitol este prezentată și istoriografia despre originile și desfășurarea „Războiului Rece” în primele sale etape.

⁵ Apud Henry Kissinger, *Diplomația*, traducere: Mircea Ștefancu, Radu Paraschivescu, Editura All, București, 2002, p.394-395.

⁶ *Ibidem*, p. 420.

⁷ Jean-Louis Dufour, *Crizele internaționale. De la Beijing (1900) la Kosovo (1999)*, traducere, prefață și note: Șerban Dragomirescu, Editura Corint, București, 2002, p. 93-95; Cyril Buffet, *Istoria Berlinului. De la origini în zilele noastre*, traducere și note de Cristina Jînga, prefață Bogdan Antoniu, Editura Corint, București, 2002, p. 53-67.

⁸ James Chace, *Acheson. The Secretary of State. Who Created the American World*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts London, England, 1999, p. 210-240.

⁹ Pentru evoluția statutului geopolitic și ideile școlii anglo-saxone, a se vedea, între altele, Paul Claval, *Geopolitică și geostrategie. Gândirea politică, spațiul și teritoriul în secolul al XX-lea*, traducere: Elisabeta Maria Popescu, prefață: Octavian Mândruț, Editura Corint, București, 2001, p.40-52; Frédéric Lasserre, Emmanuel Gonon, *Manuel de Géopolitique. Enjeux de pouvoir sur des territoires*, Armand Colin, Paris, 2008, p.125-177; Aymeric Chauprade, *Géopolitique. Constantes et changements dans l'histoire*, Ellipses, Paris, 2008, p. 43-98.

¹⁰ Apud Paul Nistor, *Înfruntând Vestul. PCR, România lui Dej și politica americană de îngrădire a comunismului*, Editura Vremea, București, 2006, p. 88.

¹¹ Winston Churchill, *Al Doilea Război Mondial*, traducere de Any și Virgil Florea, cu un cuvânt înainte de Florin Constantiniu, vol. II, Editura Saeculum I.O., București, 1996, p. 380-394; Ioan Chiper, Florin Constantiniu, Adrian Pop, *Sovietizarea României. Percepții anglo-americane (1944-1947)*, Iconica, București, 1993, p. 8-10.

¹² Alexandru Oșca, Vasile Popa, *Vremurile fierbinți ale Războiului Rece. Raport asupra Consfătuirii reprezentanților țărilor de democrație populară și ai Uniunii Sovietice, 9-12 ianuarie 1951*; în „Document. Buletinul Arhivelor Militare Române”, nr. 2/1998.

¹³ Verona, Sergiu, *Cursa înarmărilor nucleare, implicații politice internaționale*, Editura Militară, București, 1976, p. 143.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Michel Howard, *Războiul în istoria Europei*, Editura Sedona, Timișoara, 1997, p.150-157; Paul Hirst, *Război și putere în secolul 21. Statul, conflictul militar și sistemul internațional*, traducere de Nicolae Năstase, Antet, București, 2001, p. 32-35; Joseph S. Nye, *Descifrarea conflictelor internaționale. Teorie și Istorie*, traducere de Ion Vlădoiu, Antet, București, 2005, p.106-107; Mircea Malița, *Între război și pace*, Editura C.H.Beck, București, 2007, p.86-97; Colin S. Grey, *War, Peace and International*

Relations. An introduction to Strategic History, Routledge, London and New York, p.205-218.

¹⁶ Tony Judt, *Epoca postbelică. O istorie a Europei de după 1945*, traducere de Georgiana Perlea, postfață de Mircea Mihăieș, Polirom, Iași, 2008, p. 230-232.

¹⁷ <http://www.fas.org/irp/offdocs/nschst/nsc-68.htm>

¹⁸ Maurice Vaisse (coordonator), *Dicționar de relații internaționale. Secolul XX*, traducere de Marius Roman, Polirom, Iași, 2008, p. 294 -295.

¹⁹ General (r) Corneliu Soare, *Gândirea militară*, prefață, general de corp de armată Dumitru Cioflină, Antet, București, 1999, p. 255.

²⁰ Apud *Ibidem*, p. 256-257.

²¹ Henry Kissinger, *op. cit.*, p. 433-438.

²² Khrouchtchev, *Souvenirs*, introduction, commentaires et note du Edward Grankshaw, traduction du russe de Strobe Talbot, Editions Robert Laffont, traduction française de Paul Chwat, Pierre Girard et Raymond Olcina sous la direction de Jacques Michel, Editions Robert, Éditions Robert Laffont, Paris, 1970, p.324-338, 519-576.

²³ Jean-François Soulet, *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre*, Polirom, Iași, 1998, p.136-138.

²⁴ Luc de Vos, *Le monde maîtrisé. Histoire des relations internationales après 1945*, Bruxelles, 2000, p.60-67.

²⁵ *Organizația Tratatului de la Varșovia 1955-1975. Documente*, Editura Politică, București, 1976, p.15-20.

²⁶ Mircea Malița, *Tablouri din Războiul Rece. Memorii ale unui diplomat român*, Editura C.H. Beck, București, 2007, p. 132.

²⁷ Liviu C. Țărău, *op. cit.*, p. 370.

²⁸ *Strategia Militară*, sub redacția mareșalului Uniunii Sovietice V.D. Sokolovski, traducere din limba rusă de Dan Răutu și Paul Verbițchi, Editura Militară, București, 1972, p. 61.

²⁹ *Ibidem*, p. 21.

³⁰ *Ibidem*, p. 26.

³¹ *Ibidem*, p. 31.

³² *Ibidem*, p. 254.

³³ Taylor, D. Maxwell, *The Uncertain Trumpet*, Harper & Brothers, New York, 1959, p. 148; apud Corneliu Soare, *op.cit.*, p. 262.

³⁴ Kissinger, Henry, *Nuclear Weapons and Foreign Policy*, New York, Random House, 1957.

³⁵ *Idem*, *Limited War*, Daedalus, Bulletin of American Academy of Art and Science, 1960, p. 52.

³⁶ Neagu Djuvara, *Războiul de șaptezeci și șapte de ani și premisele hegemoniei americane (1914-1991)*, Humanitas, București, p. 24-27; 90-97.

Învățământul militar românesc în primii ani ai comunizării țării (1948-1955)

cercetător științific Cerasela Moldoveanu

Preliminariile procesului de comunizare

Intrarea României, la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, în sfera de control sovietică a avut drept consecință exercitarea unei puternice dominații politice, economice, ideologice, și militare din partea Moscovei. Transformările politico-ideologice impuse de URSS, au dus pe plan intern la preluarea întregii puteri de către PCR, proces dirijat de Moscova printr-o serie de directive politice și organizatorice, prin intermediul consilierilor sovietici trimiși în țară și prezența trupelor de ocupație (o jumătate de milion de militari), ca factor de presiune materială și morală.¹

Schimbarea structurală, de profunzime, care a atins toate instituțiile statului, întreaga societate românească, nu a ocolit nici instituția militară. Aceasta nu a fost desființată la terminarea războiului, ci a fost menținută și transformată treptat, dintr-o „armată burgheză”, într-o „armată de tip nou, populară”, și supusă unui proces dur de epurare a cadrelor militare. Încă din primele săptămâni care au urmat instalării guvernului Groza, în 6 martie 1945, au fost trecuți în rezervă sau retragere 46 de generali și 208 ofițeri superiori, dintre care 182 colonei. Epurarea nu s-a oprit aici. Prin aplicarea Legii nr. 186 din 19 martie 1945, în ciuda faptului că războiul nu se încheiase, au fost trecuți în rezervă 70 de generali, 1 878 ofițeri, 4 081 subofițeri și 1 139 de maiștri militari.² Era doar începutul calvarului prin care majoritatea ofițerilor superiori, în special cei care luptaseră pe Frontul de

Est împotriva URSS, vor fi îndepărtați din armată, fie trecuți în cadru disponibil, conform Legii nr. 433/1946, fie deferiți Tribunalului Poporului pentru diverse acuzații imaginare, mulți din ei găsindu-și sfârșitul în închisorile comuniste.

Sugestiv ni se pare raportul prezentat de Leontin Sălăjan, șeful Marelui Stat Major al Armatei, cu prilejul desfășurării „Adunării activului de partid din armată”, din perioada 31 iulie-1 august 1950, care a evidențiat rezultatele obținute în activitatea de epurare a corpului ofițeresc, pe parcursul celor doi ani de când a fost declanșat procesul. Din raport reiese că prioritare au fost acțiunile de înlăturare din rândurile membrilor de partid și implicit din armată a unor categorii de cadre militare formate în vechiul regim, printre care erau nominalizați „ofițerii și subofițerii care, prin comportarea lor pe frontul antisovietic, prin activitatea în birourile de informații și alte sectoare ale aparatului de represiune militarofascist, s-au dovedit unelte ale dușmanului de clasă”. Pe locul secund se situau toate categoriile de militari care s-au comportat ostil față de comuniști și după data de 23 august, iar în final erau nominalizate „elementele dușmănoase, oportuniste și carieriste”³. Ca o consecință a operațiunilor de „purificare” a structurilor armatei, printre realizări se înscria la loc de frunte îmbunătățirea compoziției sociale a corpului ofițeresc, care – în opinia înaltului decident – a condus la „descoperirea și combaterea influențelor străine de ideologia și linia partidului și întărirea vigilenței revoluționare, prin demascarea elementelor dușmănoase în ședințele de verificare”⁴. În realitate, partidul a reușit să-și creeze, prin promovarea unor indivizi proveniți din mediile defavorizate, o veritabilă clasă socio-profesională obedientă și interesată de avantajele materiale imediate oferite de regim.⁵

Simultan cu procesul de epurare a cadrelor, prin preluarea conducerii politice de către PCR, sovieticii au trecut la un amplu proces de politicizare a armatei. Aparatul politic de educație în armată a luat ființă inițial în timpul formării Diviziei „Tudor Vladimirescu” pe teritoriul Uniunii Sovietice, printr-o hotărâre a guvernului sovietic din 2 octombrie 1943. După preluarea guvernului de către comuniști, la 6 martie 1946, politicizarea armatei a luat o amploare fără precedent. La 8 mai a fost înființată Direcția Superioară a Educației, Culturii și Propagandei, precum și aparatul de educație.⁶ Acesta cuprindea 1 005 ofițeri și subofițeri din cadrul Diviziei „Tudor Vladimirescu”⁷, la 2 octombrie fiind completat cu 724 ofițeri și subofițeri din Divizia „Horia, Cloșca și Crișan” și transformat în Inspectoratul General al Armatei pentru Educație, conform Ordinului General nr. 113 al Ministerului de Război.⁸ Rolul principal al acestor divizii a fost de natură politică și ideologică, ele având misiunea de a introduce doctrina comunistă în armata nouă care se forma. La 5 octombrie 1948, Inspectoratul se transformă în Direcția Superioară Politică a Armatei, (DSPA), fiind condusă de generalul-maior Petre Borilă, fost locțiitor politic cu gradul de căpitan, în 1944, la Regimentul 1 Artilerie al Diviziei „Tudor Vladimirescu-Debrețin”⁹. Structurat pe patru direcții – organizare și instrucție; propagandă și agitație; cadre; administrație –, acest organism a fost creat pentru a conduce întreaga activitate politică și de partid din armată, fiind împuternicit atât cu atribuțiile unei instituții militare de stat, cât și cu cele ale unui organism superior de partid.¹⁰

Doar o mică parte din ofițerii de carieră, mai tineri, în general promoțiile anilor 1944-1947, au fost menținuți în armată, fiind apreciați ca atașați noului regim și capabili de a-și îndeplini funcțiile încredințate. Aceștia au fost folosiți în primii ani chiar pentru pregătirea noilor cadre ale aparatului politic al armatei.¹¹ Spre exemplu, Școala militară politică nr. 1 de la Breaza, care pregătea

viitorii activiști politici, avea la sfârșitul anului 1948, numai doi ofițeri proveniți din câmpul muncii, toți ceilalți, comandanți de plutoane, companii și batalioane, care asigurau atât instrucția militară cât și pregătirea politică a elevilor, proveneau din promoțiile menționate anterior.¹²

Alături de nou înființata DSPA, prezența consilierilor sovietici în structurile de conducere ale armatei române vine să întregască aspectul de politizare excesivă a întregii armate. Astfel, într-un interviu acordat de fostul ministru al apărării în perioada 1976-1980, se afirma că acești consilieri și tehnicieni sovietici se aflau în structurile armatei până la nivel de regiment, urmărind îndeaproape punerea în aplicare a regulamentelor și instrucțiunilor sovietice. Implicarea lor se răsfrângea inclusiv asupra activității culturale a unității, asupra pregătirii politice a personalului, comandanții de unități neputând să ia decizii fără a avea acordul prealabil al acestora, uneori fiind chiar singurii care decideau.¹³

Pentru că învățământul militar constituia principala verigă în procesul de formare a viitoarelor cadre ale noii armate „democratice și populare”, inevitabil, acesta a fost printre primii „beneficiari” ai politizării și selecționării pe bază de apartenență socială și politică „sănătoasă” a elevilor și personalului de învățământ. Ingerința politicului în procesul de formare și educare a tinerelor generații de elevi militari a cunoscut o curbă ascendentă în perioada 1948-1955.

Cadru organizatoric. Structuri de învățământ

Sistemul militar de învățământ a cuprins, în toată această perioadă, ca trepte de pregătire, licee militare, școli militare de

ofițeri activi (care au fost desființate în 1948, reînființate după 1950), cursuri de perfecționare a pregătirii ofițerilor, instituții de învățământ superior, dar și școli de subofițeri și maiștri militari, necesare pregătirii acestora.¹⁴ În perioada 1950-1954 iau din nou ființă liceele militare, sub denumirea de „școli militare medii”: la Predeal, Liceul militar „Dimitrie Cantemir, care își ia această denumire din 1954, când se mută la Breaza; la Câmpulung Moldovenesc, Liceul militar „Ștefan cel Mare”, care a funcționat în perioada 1953-1956 la Iași; la Galați, Liceul militar de marină care avea să funcționeze, mai târziu, la Constanța.¹⁵ Rețeaua școlilor militare de ofițeri s-a diversificat, apărând profiluri de pregătire noi sau mai puțin uzitate până atunci, precum: radiolocație, topografie, cai ferate, transmisiuni, tehnică de geniu. Din mai 1949, a fost înființată Școala militară de muzică, în timp ce Școala militară de cavalerie a fost desființată, fiind considerată necorespunzătoare în noua configurație a armatei.¹⁶ Durata învățământului în liceele militare a fost la început de trei, apoi de patru ani și a fost racordată la sistemul public de învățământ; clasa cu care începea școlarizarea (a VIII-a sau a IX-a) sau cu care se încheia a variat în raport de durata învățământului liceal civil (când durata învățământului obligatoriu a fost de zece, unsprezece și după anii 1960, de douăsprezece clase).

În schimb, școlile de subofițeri și maiștri militari au cunoscut o perioadă de restrângere maximă, între anii 1945-1949, pentru ca, după anul 1950, rețeaua de școli de subofițeri să se reconstituie treptat și să-și reia activitatea deplină în anul 1959.

În ce privește nivelul de conducere al acestor structuri a prevalat conducerea centralizată, din iunie 1948 luându-se decizia de a concentra la Sibiu, unde a fost înființat și Comandamentul școlilor militare din Sibiu, atât majoritatea școlilor militare de ofițeri ale trupelor de uscat cât și celelalte școli militare aparți-

nând celorlalte arme (artilerie antiaeriană, aviație, marină și tehnici auto), toate fiind subordonate Direcției Superioare a Învățământului Militar.¹⁷ Sistemul centralizat se menține deși, un an mai târziu, această direcție s-a transformat în Secția de învățământ militar și a fost integrată Direcției Superioare a Instrucției și Învățământului, iar școlile militare au fost subordonate inspectoratelor de armă (mai târziu, comandamente de armă). Pe lângă forurile menționate, în conducerea și organizarea învățământului militar s-a implicat nemijlocit și DSPA prin șeful acesteia care era și locțiitorul ministrului apărării. În perioada 1950-1954, această funcție a fost deținută de Nicolae Ceaușescu.

În învățământul superior s-au operat schimbări majore, care au dus în final la desființarea Școlii Superioare de Război. Un prim pas a fost făcut la 10 iulie 1945, când, sub incidența deciziilor Comisiei Aliate de Control, efectivele Școlii Superioare de Război au fost diminuate drastic. Astfel, într-un raport informativ către MStM, generalul Vasile Mihail, comandantul de atunci al școlii, raporta nivelul acestor reduceri, ajungându-se la un personal de 35 de ofițeri (din care 28 erau în învățământ, 8 în administrație și 1 comandant) și 80 de elevi-ofițeri (40 în anul I și 40 în anul II).¹⁸ Trei ani mai târziu, la 28 august 1948, prin Decretul 1 803 al Prezidiului MAN, se stipula în articolul 9 că Școala Superioară de Război se desființa, Emil Bodnăraș, în calitatea sa de ministru al apărării, apreciind că SSR era „o instituție învechită și depășită de mersul evenimentelor”.

La 14 septembrie 1948, prin Decretul 371 al Prezidiului MAN se înființau patru academii militare ca instituții de învățământ superior distincte, cu structuri organizatorice separate: Academia Militară, Academia Militaro-Politică, Academia Tehnică Militară și Academia Spatelui Armatei (desființată la 12 septembrie 1953) și un Institut Medico-Militar.¹⁹

Pe lângă aceste unități de învățământ, o mare parte din ele apărute și cunoscute încă din perioada interbelică și supuse unor substanțiale restructurări, apar noile instituții politice și ideologice de învățământ, sub forma școlilor militare politice și a instituțiilor de învățământ superior, precum Academia politică militară sau Universitățile serale de marxism-leninism.

Pentru pregătirea activiștilor politici, au fost înființate școlile cu profil politico-militar, care, la începutul anilor 1950 erau în număr de trei: la Breaza, Ineu și Beiuș. Pentru că pregătirea politico-ideologică devenise extrem de importantă la toate nivelurile de învățământ, aceste trei instituții nou înființate nu erau suficiente pentru acoperirea cantitativă și calitativă a cerințelor ideologice impuse de structurile de partid. Din acest motiv, s-a mers pe o suplimentare de cursuri de perfecționare politică și militară, inserate în cadrul diverselor arme și structuri: Cursul de perfecționare politică și militară a ofițerilor politici de marină; Curs de locțiitori politici de companie și batalioane de la Școala militaro-politică nr. 2 Ineu; Cursurile pentru pregătirea ofițerilor politici de rezervă.²⁰

La începutul anului 1954, formele principale de organizare și desfășurare a învățământului de partid în armată erau definitive. Potrivit Dispozițiunii cu privire la organizarea și desfășurarea învățământului de partid în Forțele Armate ale RPR, în anul școlar 1954-1955 existau, pe lângă Academia Militaro-Politică, și Universitățile serale de marxism-leninism la București, Brașov, Sibiu, Timișoara, Cluj, școli serale de partid în 31 de garnizoane și cercuri de studiu. Instituțiile serale de marxism-leninism au primit sarcina „de a ridica nivelul ideologic-teoretic al cadrelor din forțele armate ale Republicii Populare Române”²¹, la cursuri având dreptul să participe, alături de ofițeri, sergenții reangajați și civilii, care făceau parte din activul de partid. În timp ce cursurile de la

universități durau trei ani, la școlile serale de partid se formau în doi ani „noi cadre propagandistice pentru învățământul de partid, conducători de grupe și consultanți la pregătirea marxist-leninistă a ofițerilor și conducători de lecții politice”²². Asemenea școli se aflau pe lângă marile unități sau unități ai căror comandanți erau șefi de garnizoană, iar majoritatea cursanților erau ofițeri, însă alături de aceștia se aflau sergenți reangajați și angajați civili, membri de partid, candidați de partid și utemiști „bine pregătiți din punct de vedere politic”²³.

Abundența acestor cursuri de perfecționare politică, lipsa de fonduri și nu în ultimul rând nivelul de pregătire scăzut al cadrelor absolvente a dus la desființarea, în scurt timp, a celor trei școli militare, astfel că, la 11 august 1952 se desființează Școala militară politică de la Ineu și la 13 august 1953 cea de la Beiuș. Rămâne în continuare, pentru pregătirea și perfecționarea lucrătorilor politici din armată, Școala militară politică de la Breaza, care, la rândul ei, în scurt timp, a fost transformată într-un curs de perfecționare a cadrelor politice pentru încadrarea funcțiilor existente la subunități și în statele majore ale unităților și formațiunilor militare²⁴.

Criterii de selecționare și cerințe de admitere

Pentru că întregul sistem educațional a fost construit după modelul sovietic, principalele cerințe de admitere în liceele și școlile militare erau minimale din punctul de vedere al pregătirii profesionale și al culturii generale (în general 7 clase elementare) acestea fiind înlocuite de alte criterii: originea și apartenența socio-profesională, mărimea averii familiei sau soției, atitudinea față de partid și regimul de „democrație populară”, dovada că

erau membri PMR sau UTM. Aceste criterii sunt expuse foarte clar în „Directiva generală pentru pregătirea cadrelor armatei în anul 1948-1949”: „Cadrele oștirii noastre trebuie să aparțină integral poporului. Pentru aceasta, este necesar în primul rând să pășim la aplicarea unor noi criterii de recrutare și selecționare. Cadrele trebuie să fie formate din elemente aparținând maselor muncitoare care, prin conștiința de clasă, prin nivelul ideologic și politic, prin capacitatea lor și prin devotamentul față de popor, să corespundă structurii și caracterului popular pe care trebuie să-l aibă armata noastră”²⁵. Prevederile directivei au fost anticipate și puse în aplicare începând chiar cu anul 1947, când, pentru prima dată în rândul candidaților la concursurile de admitere în școlile militare de ofițeri, au fost cuprinși și tineri proveniți direct din câmpul muncii.

Și în instituțiile de învățământ superior, criteriile de bază în selecționarea viitorilor studenți erau aceleași, deși examenele de intrare aveau o oarecare rigurozitate, fără a se ridica însă la standardele existente în perioada anterioară războiului. Datorită permisivității și lipsei de exigență profesională, între anii 1950-1956 efectivele promoțiilor din Academia Militară au crescut considerabil, fiind unele dintre cele mai mari din istoria acestei instituții.

Procesul de selecție, anterior examenului de admitere în Academia Militară, îl regăsim în diverse documente din fondul DSPA, foarte important fiind rolul pe care îl aveau în acest proces membrii Comisiei de selecționare. Astfel, în Nota trimisă de DSPA către conducerea Academiei Militare se specifica: „selecționarea candidaților înainte de concurs urmărește a admite la examene pe acei candidați despre care comisia de selecționare și-a format convingerea că sunt atașați cauzei poporului muncitor”, altfel, – continuă documentul –, „admiterea la examen a elemen-

telor dușmănoase regimului de democrație populară, care se vor dovedi ca atare pe timpul examenului sau a școlarității, va atrage aspre sancțiuni pentru toți membrii Comisiei de selecționare”²⁶. Este lesne de înțeles că, pentru a evita sancțiunile amintite, toți membrii acestor Comisii au avut în vedere, în primul rând, satisfacerea criteriilor de selecționare amintite și mai puțin calitățile militare și profesionale ale candidaților. Chiar și în aceste condiții au fost situații, probabil de excepție, în special la admiterea în licee și școli militare, în care membrii Comisiei au riscat notări negative și sancțiuni, preferând să-i înlăture din start pe cei care nu corespundeau profesional, decât să accepte un compromis. Un astfel de exemplu găsim în Nota din 21 ianuarie 1950, trimisă de locțiitorul politic al Școlii de subofițeri cartografi șefului Direcției Propagandă și Agitație. Întrucât 14 elevi candidați fuseseră respinși de Comisia de examinare, după opinia lui: „a fost o atitudine nejustă față de elevii proveniți din rândurile oamenilor muncii, arătată de comisia de examinare, care a încercat să introducă în școală numai elemente cu studii”²⁷. La finalul notei, explicația acestui comportament era pusă pe seama „apartenenței mic-burgeze a majorității membrilor comisiei de examinare”²⁸.

Curricula unităților de învățământ. Gradul de profesionalizare

Planurile de învățământ și întreaga curricula a unităților de învățământ au fost structurate și orientate, în principal, spre învățarea și aprofundarea științelor politice și social-economice, reflectate în lumina noilor cerințe ideologice, a concepției „materialist-dialectice și istorice despre lume”, a politicii PMR. Astfel, ponderea pregătirii politice devine dominantă în sălile de curs, în timp ce pregătirea militară și cea de cultură generală cunosc o

diminuare a numărului de ore. Într-un Proiect al programului analitic de învățământ al Academiei Militare din anii de curs 1949/1950, pentru studenții anilor I și II se propuneau pentru studiu următoarele discipline politico-ideologice: *Istoria RPR – Problemele construcției socialismului în țara noastră; Istoria Partidului comunist bolșevic al URSS; Materialismul dialectic și materialismul istoric; Istoria mișcării muncitorești internaționale*, dar și *Problemele politicii mondiale; Economie politică; Istoria Literaturii și Artei Românești*.²⁹ Din totalul de 295 ore predate în anii I și II la Academia Militară, Istoria Partidului comunist bolșevic al URSS deținea un procent de 38% în primul an cu 112 ore și de 26% în cel de-al doilea an cu 77 ore, în timp ce Istoria RPR îi erau afectate 12% în fiecare din cei doi ani, respectiv, 35-36 ore.³⁰ În școlile militare politice (spre exemplu, la Școala militar-politică de la Ineu), cum era și firesc, programa era încărcată cu materiile politice de genul *Marxism-leninism; Problemele muncii politice în armată; Istoria Partidului comunist bolșevic al URSS* ș.a, cumulând o pondere de 53,7 % din totalul orelor, în timp ce pregătirea militară era acoperită în proporție de 41,45%, iar cunoștințele generale, istorie, geografie, limbi străine, abia ajungeau la un procent de 4,84%.³¹

Această inversare a valorii criteriilor de admitere în învățământul militar românesc de după război și politizarea excesivă a programei de învățământ au avut drept consecință apariția de cadre cu o slabă pregătire militară și profesională și o creștere a ponderii cantitative în dauna celei calitative. Încă de la primele generații admise în rețeaua de învățământ nou creată, s-a constatat că lărgirea bazei sociale a noilor candidați cu persoane din rândul muncitorilor și țăranilor nu compensa cu lipsa acestora de instruire, majoritatea fiind semianalfabeți, lipsiți de cultură generală și de noțiuni militare elementare. În marea majoritate

a notărilor și referatelor, în special din perioada 1948-1950, se constată o atitudine critică constantă, din partea profesorilor și lectorilor, în privința nivelului foarte scăzut de pregătire a cursanților, fapt care îngreuna foarte mult predarea la clasă. Spre exemplu, într-o notă-sinteză referitoare la rezultatele pregătirii elevilor din Comandamentul Marinei Militare, Secția Pregătire de Luptă, privitor la elevi, se fac următoarele observații: „parte din elevi au o bază intelectuală total insuficientă, iar câțiva arată o oarecare delăsare, în special la cursuri”, cât privește personalul didactic, se remarcă: „o pregătire slabă la unele cadre și lipsă de cunoștințe pedagogice, în timp ce lucrările de planificare, cartelele de programe au fost întocmite superficial”³². Astfel de evaluări abundă în această perioadă, reflectând nivelul intelectual și profesional extrem de scăzut al majorității celor admiși conform criteriilor politico-ideologice deja amintite, dar și al corpului didactic, recrutat după anii 1950 din rândul clasei muncitoare și al ofițerilor considerați fideli regimului, pregătiți în regim de urgență în structurile de învățământ militar nou-create.

Concluzii

În concluzie, se poate afirma că învățământul militar în această perioadă a avut drept scop principal pregătirea și înlocuirea vechiului corp de cadre al armatei regale cu unul nou, ancorat în „realitățile politico-ideologice ale noii orânduiri socialiste”. Marele dezavantaj al acestei perioade a fost influența covârșitoare a sistemului politic sovietic care a pătruns în toate domeniile de activitate ale instituției militare, sufocând orice inițiativă națională și alterând procesul de învățământ. De asemenea, principiul dualist de conducere, constând în împărțirea comenzii cu activiștii politici, a provocat multe neajunsuri în perioada amintită din

cauza insuficienței pregătiri militare a celor care alcătuiau aparatul de partid și puterii discreționare pe care o avea acesta.

Diferența dintre generațiile din perioada interbelică, când s-a produs o mai mare deschidere în privința compoziției sociale a candidaților, mulți proveniți din medii sărace, defavorizate, și cei săraci din generațiile de după 1949, era că majoritatea dintre cei dintâi aveau aptitudini reale spre învățătură, spre profesia armelor, parte din ei fiind descoperiți și selecționați chiar de cadrele de învățământ din școlile civile absolvite și îndreptați spre o formă superioară de învățământ. La aceasta se adăuga sistemul de admitere la examene, de o mult mai mare exigență și complexitate care opera din start o selecție obiectivă printre candidați, indiferent de mediul social din care proveneau. În schimb, pentru o bună parte din generațiile de după 1948, intrarea facilă în învățământul militar și apoi în armată reprezenta, de multe ori, singura cale de a-și depăși condiția și de a obține, în viitor, un statut social și o situație materială la care, în alte condiții, nu ar fi putut să acceadă cu ușurință.

Procesul de schimbare a compoziției sociale a corpului de ofițeri și subofițeri a fost rapid, până în anul 1955 acesta fiind în bună măsură încheiat. Partidul comunist a reușit, astfel, în acest răstimp să-și îndeplinească misiunea, să formeze cadre militare și comandanți pentru eșaloanele militare superioare, devotați regimului care i-a promovat.

NOTE

¹ Nicolae Mihu, *De la profesioniști la oamenii Partidului Comunist. Tranziția în administrația și structurile militare din nord-estul României, 1944-1955* (rezumatul tezei de doctorat). www.uoradea.ro/attachement/.../MIHU-NICOLAE-Rezumat+Doctorat+2007, p. 13.

² *Ibidem*, p. 9.

- ³ Arhivele Militare Române (AMR), Fond 332, dosar 156, f. 23-25.
- ⁴ *Ibidem*, f. 26.
- ⁵ Nicolae Mișu, *op.cit.*, p. 14.
- ⁶ *Ibidem*.
- ⁷ Cornelia Ghinea, *Locțiitorul politic în armată. Conferința lui Emil Bodnăraș din iulie 1949*, în *Analele Sighet 7*, volumul *Anii 1949-1953: Mecanisme teroriste*, Comunicări prezentate la al VII-lea Simpozion al memorialului de la Sighetul Marmăției (2-4 iulie 1999), editor Romulus Rusan, București, 1999, p. 214.
- ⁸ *Ibidem*, p. 214-215.
- ⁹ Alesandru Dușu, Florica Dobre, Leonida Loghin, *Armata română în al Doilea Război Mondial (1941-1945). Dicționar enciclopedic*, Editura Enciclopedică, București, 1999, p. 199.
- ¹⁰ Opreș Petre, *Acțiuni ale aparatului de partid în armată în anii 1954-1960*, în *Analele Sighet 8*, volumul *Anii 1954-1960: fluxurile și refluxurile stalinismului*, Fundația Academia Civică, București, 2000, p.201 – 215.
- ¹¹ v. gl. de corp de armată (r) Ion Gheorghe, gl. brigadă (r) Corneliu Soare, *Doctrina militară românească, 1968-1989*, Editura Militară, București, 1999, p. 16.
- ¹² *Ibidem*.
- ¹³ v. Jița Rotaru, *Locul și rolul consilierilor sovietici în comunizarea armatei române*, în *Omagiu istoricului Florin Constantiniu*, coord. Horia Dumitrescu, Editura Pallas, Focșani, 2003, p. 630.
- ¹⁴ Gl.-lt. Constantin Opreș, gl.-maior (r) ing. Dumitru Atanasiu, colonel (r) dr. Victor Atanasiu, *Învățământul militar românesc. Tradiții și actualitate*, Editura Militară, București, 1986, p. 259-260.
- ¹⁵ AMR, Fond 467, dosar 29, f. 440.
- ¹⁶ Gl.-lt. Constantin Opreș, gl.-maior (r) ing. Dumitru Atanasiu, colonel (r) dr. Victor Atanasiu, *op.cit.*, p. 260.
- ¹⁷ AMR, Fond 948, dosar 201, f. 31.
- ¹⁸ AMR, Fond M.St.M, rola PII – 1 435, dosar 56, c. 12.
- ¹⁹ *Ibidem*, c. 24.
- ²⁰ AMR, Fond DSPA, rola P.II-2689, dosar 2265, c. 48.

- ²¹ *Armata română în primii ani ai revoluției și construcției socialiste*, Editura Militară, București, 1975, p. 121.
- ²² *Ibidem*, p.121-122.
- ²³ Opreș Petre, *op.cit.*, p. 209.
- ²⁴ *Ibidem*.
- ²⁵ *Directive generale pentru pregătirea cadrelor armatei în anul 1948-1949*, Biblioteca AMR, cota D 457, p.9, apud Florin Șperlea, *De la armata regală la armata populară. Sovietizarea armatei române (1948-1955)*, Editura Ziua, 2003, p. 138.
- ²⁶ AMR, Fond DSPA, rola PII-2686, dosar 2244, c. 655.
- ²⁷ AMR, Fond DSPA, rola PII-2686, dosar 2243, c.135-136.
- ²⁸ *Ibidem*.
- ²⁹ AMR, Fond DSPA, rola PII-2686, dosar 2238, c. 235-237.
- ³⁰ AMR, Fond DSPA, rola PII-2686, dosar 2244, c. 237.
- ³¹ AMR, Fond DSPA, rola PII-2686, dosar 2244, c. 265.
- ³² AMR, Fond DSPA, rola PII-2686, dosar 2243, c.131-133.

Începuturile desatelizării României (1958-1964).

Impactul asupra reformei militare

comandor (r) Gheorghe Vartic

I. România de la destalinizare la desatelizare

Procesul de destalinizare a vieții politice din țările lagărului socialist, declanșat, firește, după moartea „tătucului”, la 5 martie 1953, a atins apogeul la Congresul al XX-lea al PCUS din 14-25 februarie 1956, când raportul secret prezentat de Nikita Serghevi Hrușciiov înfiera „cu mânia proletară” cultul personalității marelui său predecesor.

Așa cum era de așteptat, destalinizarea sovietică avea să contamineze și regimurile din țările satelite Kremlinului, înregistrând însă intensități și mai ales forme diferite de manifestare. Procesul avea să se dovedească extrem de anevoios deoarece toți liderii politici de atunci ajunseseră la putere grație atașamentului necondiționat față de Stalin. Gravele acuzații aduse lui Stalin în raportul lui Hrușciiov i-au descumpănit serios pe conducătorii statelor aflate pe orbita Moscovei, conducători recunoscuți până atunci ca staliști convinși. Salvarea unora dintre ei s-a datorat faptului că destalinizarea nu a însemnat nici pe departe abandonarea „valorilor” teoriei marxist-leniniste, ci, dimpotrivă, revenirea la marxism-leninismul originar și condamnarea practicilor teroriste utilizate de Stalin pentru aplicarea acestei teorii. Așadar, nu era vorba de o schimbare de macaz, ci de schimbarea locomotivei și reșezarea ei pe șinele inițiale. Paradoxal, locomotiva românească a supraviețuit, Gheorghiu-Dej reușind să demonstreze cu abilitate că el s-a despărțit încă din

1952 de adevărații staliști – Ana Pauker, Vasile Luca și Teohari Georgescu –, să se apere și chiar să riposteze la atacurile lui Miron Constantinescu și Iosif Chișinevski, cu sprijinul „avocaților” Gheorghe Apostol, Chivu Stoica și Alexandru Moghioroș. Din acest punct de vedere, România reprezintă un caz aparte în care destalinizarea s-a făcut prin continuitatea lui Dej la conducerea partidului și nu prin impunerea unor lideri reformiști, așa cum au evoluat lucrurile în Polonia sau în Ungaria. Acolo, sub presiunea manifestațiilor de stradă, a avut loc instalarea regimului lui Wladislaw Gomulka, veteran comunist eliberat din închisorile staliniste, iar revoluția maghiară l-a așezat pe Janos Kadar la conducerea partidului în locul lui Gero Erno și l-a readus în fruntea guvernului pe Imre Nagy. Programul reformist maghiar atinsese culmi de neimaginat, mergând până la retragerea Ungariei din Tratatul de la Varșovia. În acest caz, socotim că la Budapesta nu mai era vorba de destalinizare, ci de desatelizare, lucru fundamental diferit față de România.¹

Demonstrațiile muncitorilor și studenților din România, izbucnite la Cluj, Timișoara și în Regiunea Autonomă Maghiară, din motive economice, ascundeau de fapt valul de simpatie față de revoluția ungară. Conducerea de la București, speriată că revolta anticomunistă de la Budapesta ar putea contamina comunitatea maghiară din Transilvania, care ar fi capabilă să antreneze întregul popor la o mișcare similară, a dispus luarea tuturor „măsurilor necesare pentru a garanta ordinea publică pe întreg teritoriul Republicii Populare Române”. Mai mult decât atât, România a susținut necesitatea unei intervenții militare ferme împotriva guvernului Imre Nagy, trupele sovietice staționate aici fiind primele care au traversat frontiera maghiară. Bucureștiul s-a dovedit a fi aliatul cel mai activ al Uniunii Sovietice pe timpul revoluției din Ungaria. România continua să rămână fixată foarte bine pe orbita Moscovei.²

Cert este că evenimentele din Polonia și Ungaria au clătinat serios blocul socialist, fapt care l-a determinat pe Hrușciiov să reglementeze prin noi înțelegeri staționarea trupelor sovietice pe teritoriul statelor aliate. Pe de altă parte, Gheorghiu-Dej simțindu-și amenințată din interior poziția de lider a trecut la măsuri de îndepărtare a rivalilor „staliniști”, Iosif Chișinevski și Miron Constantinescu, paralel cu întărirea forțelor de represiune împotriva eventualilor opozanți. Prin aceste acțiuni, Dej voia să-și arate fidelitatea lui față de Moscova. Și Moscova a crezut în fidelitatea lui.

Tocmai în acest moment, când căpătase încrederea stăpânului, abilul conducător al Partidului Muncitoresc Român, a declanșat procesul de *distanțare* (subl. n.), nu de desatelizare, față de Moscova, utilizând ca intermediar pe omul față de care sovieticii nu aveau nicio suspiciune, Emil Bodnăraș. Distanțarea a început treptat, pas cu pas, mai întâi prin evidențierea activității PCR în pregătirea și organizarea insurecției armate, din august 1944, fapt care estompa rolul atribuit până atunci Armatei Roșii³, apoi prin lansarea ideii retragerii trupelor sovietice din România. În pofida furiei inițiale a lui Hrușciiov, în cele din urmă interesele sovietice au fost cele care au prevalat în luarea deciziei de retragere a trupelor și a consilierilor sovietici. Kremlinul trebuia să-și refacă imaginea șifonată de intervenția brutală din Ungaria, să reducă cheltuielile pentru asigurarea logistică a trupelor din imperiul „exterior” și chiar să mai câștige „bunăvoința” românilor cu care Stalin se purtase foarte dur.⁴ Riscurile scoaterii trupelor de ocupație dintr-o țară care nu se învecina cu niciun stat aparținând Pactului Nord-Atlantic nu erau de luat în seamă prea mult.

La 29 septembrie 1958, România a împărtășit „pe deplin” opinia Uniunii Sovietice că „nu mai este necesară șederea trupelor sovietice pe teritoriul Republicii Populare Române” și

a dat asigurări că forțele sale armate „vor face față cu cinste, în orice împrejurări, îndatoririlor ce le revin în cadrul lagărului socialist”. Acordul încheiat la Moscova, în ziua de 24 mai 1958⁵, între Ministerul Forțelor Armate al României și Ministerul Apărării al URSS, prevedea că trupele sovietice urmau a fi retrase în perioada 15 iunie-15 august 1958. Părțile contractante au căzut de acord să mai păstreze pe teritoriul României „o cantitate corespunzătoare de munițiuni în două depozite și 9 800 tone carburanți și lubrefianți în trei depozite aparținând Ministerului Apărării al URSS”, de a căror întreținere, reîmprospătare, deservire tehnică și pază răspundea partea română. Acordul mai prevedea ca aerodromurile de la Ianca, Bobocu, Alexeni, Cocargeana (Fetești) și cele de rezervă de la Sihlea, Viziru, Ciorani și Dor-Mărunt să fie păstrate într-o „capacitate de luptă permanentă”, pentru a fi folosite, la nevoie, de „aviația de luptă a Forțelor Armate ale țărilor membre ale Tratatului de la Varșovia”⁶.

Retragerea trupelor sovietice din România a „eliberat” țara de o povară economică însemnată și a avut un impact psihologic, care a aprins dorința Bucureștilor de a se manifesta „mai liber” față de Moscova, fapt care, trebuie să recunoaștem, îi aducea lui Dej un spor de popularitate în cadrul partidului.

Asistăm, în anii care au urmat, la un proces de distanțare a țării față de Kremlin, la o încercare de desatelizare a acesteia, cu pronunțate accente de autonomie:

a) România nu este de acord cu planul de reorganizare a CAER, propus de Hrușciiov, în august 1961, prin care i se atribuia acestui organism supranatural dreptul de planificare a economiilor statelor membre;

b) România respinge planurile de specializare în cadrul CAER prin care i s-a fixat rolul de furnizor de produse agricole pentru celelalte țări (ex. planul Valev de creare a unei regiuni economice

cuprinzând o mare parte din R.S.S. Moldovenească, o jumătate din România și o parte din Bulgaria). Liderii de la București erau adepții unei industrializări a României, prin care sperau să depășească înapoierea economică a țării;

c) România adoptă cu regularitate o poziție critică față de modul în care organismele de conducere ale Tratatului de la Varșovia – încadrate cu preponderență de mareșali și generali sovietici – tratau ministerele apărării din celelalte state membre ale Pactului și adoptau măsuri fără consultarea prealabilă a guvernelor țărilor participante;

d) România invocă, în repetate rânduri, necesitatea respectării principiilor independenței și suveranității naționale și ale neamestecului în treburile interne în relațiile dintre state;

e) România declanșează o campanie de derusificare care a culminat în 1963 cu închiderea tuturor instituțiilor create între 1946 și 1948, cum erau: Institutul „Maxim Gorki”, Muzeul Româno-Rus, Institutul Româno-Sovietic, „Analele Româno-Sovietice”, revista „Timpuri Noi”, editura „Cartea Rusă” etc. Limba rusă a fost treptat redusă ca număr de ore din școli, iar numele rusești de străzi, instituții și cinematografe au fost schimbate.⁷ A început reabilitarea vechilor noțiuni de patrie și patriotism, curățindu-le de sovietism și internaționalism, mai ales în domeniul istoriografiei unde se manifestă o tendință de diminuare a influențelor rusești în evoluția poporului român.

Distanțarea României față de Uniunea Sovietică, cu evidente tendințe de desatelitizare, a atins punctul culminant odată cu publicarea în „Scânteia”, la 23 aprilie 1964, a documentului intitulat „Declarația cu privire la poziția Partidului Muncitoresc Român în problemele mișcării comuniste și muncitorești internaționale”. Chiar dacă, aparent, esența documentului pare a fi îngrijorarea comuniștilor români față de escaladarea polemicii publice

dintre PCUS și P.C. Chinez, în realitate ne aflăm în fața unei adevărate *Declarații de independență*, cum avea să fie numită mai târziu. Nicicând până atunci nu fuseseră exprimate cu atâta claritate principiile pe care liderii comuniștilor români le socoteau a sta la baza relațiilor dintre partidele comuniste și muncitorești: independență și egalitate în drepturi, neamestec în treburile interne. „*Declarația*” reprezintă de fapt o ilustrare a politicii tot mai independente a României față de Uniunea Sovietică.

II. Încercări timide de reformare a organismului militar

Către mijlocul deceniului al VI-lea, procesul de „democratizare” a armatei române, început chiar înainte de întoarcerea trupelor de pe front, în 1945, era, în linii mari, încheiat. Reducerea drastică a efectivelor prin epurări masive făcute pe criterii social-politice, în paralel cu intensificarea procesului de introducere și legalizare a aparatului politic comunist în armată, după modelul sovietic, a avut ca urmare o creștere a numărului membrilor de partid, ajungându-se ca la 25 decembrie 1953 să existe 13 460 comuniști în armată, față de 9 085 câți erau la începutul anului 1948.⁸ În fapt, „democratizarea” însemna înlocuirea elitei militare a armatei regale române cu un nou corp de cadre devotat noului regim.⁹ Pe fondul acestor „transformări revoluționare”, în rândul personalului, Georghe Gheorghiu-Dej se socotea îndreptățit să considere, la Congresul al II-lea al Partidului Muncitoresc Român, din decembrie 1955, că „armata populară, făurită de partidul și guvernul nostru, este straja de nădejde a păcii și liniștii poporului, a independenței naționale și a intereselor de stat”¹⁰. Liderul comunist nu uita să menționeze că una din principalele realizări ale partidului în transformarea revoluționară a armatei române o constituia formarea intensivă a cadrelor de ofițeri din rândurile

clasei muncitoare, ale țărânimii muncitoare, ale intelectualității legate de popor.

Acest nou corp de cadre luase locul celor înlăturate cu doar o lună în urmă, în baza Ordinului ministrului forțelor armate nr. M.C.02600 din 22 noiembrie 1955, emis în baza Hotărârii Consiliului de Miniștri nr. 2524 din 19 noiembrie 1955, care stabilea următoarele criterii de eliminare din rândul cadrelor armatei: studii militare în școli din Germania, prizonierat în țări capitaliste, efectuarea de studii și participarea la misiuni în țările din vestul Europei, rude avute în statele occidentale, origine socială „burgheză” și „chiabură”, manifestări anticomuniste etc.¹¹

Pe măsura amplificării acestui proces de „primenire comunistă” a personalului pe baza criteriilor arătate mai sus, de politizare intensă a instruirii acestuia, dar și ca urmare a numeroaselor tensiuni și conflicte cauzate de dublarea comenzii subunităților, unităților și marilor unități prin creșterea rolului loțiitorilor politici, a căror consultare în luarea hotărârilor devenise obligatorie, a apărut posibilitatea și chiar necesitatea introducerii principiului unității de comandă. Potrivit Hotărârii Biroului Politic al CC al PMR, adoptate la începutul anului 1957, s-a statuat regula, conform căreia „Comandanții (șefii) sunt în întregime răspunzători pentru starea pregătirii de luptă și politice a personalului unităților, marilor unități, instituțiilor și formațiunilor armatei”¹². Aceasta nu însemna nici pe departe o minimalizare a aparatului politic din armată, ci dimpotrivă, același document preciza că „îi dă o amploare și mai mare și un conținut mai profund”.

Retragerea trupelor și a consilierilor sovietici din România a slăbit oarecum strânsoarea care înțepenise organismul militar românesc în cadrul modelelor impuse din Răsărit. În perioada 1957-1964, asistăm la numeroase modificări în structura organizatorică a forțelor armate ale RPR, păstrându-se însă tiparele

armatei sovietice și mai ales dependența în ceea ce privește înzestrarea cu armament și mijloace tehnice de luptă. S-a încercat realizarea unei mai bune corelări a organizării armatei cu cerințele performanțelor unor noi tipuri de armament și tehnică de luptă, cu apariția unor noi genuri de arme, dar și cu valorificarea experienței militare autohtone.

1. Modificări în structura organizatorică și de înzestrare a unor genuri de arme

După ce la 1 iulie 1947, România fusese împărțită în patru regiuni militare, după modelul sovietic – Regiunea 1 Militară (Timișoara), Regiunea 2 Militară (București), Regiunea 3 Militară (Cluj) și Regiunea 4 Militară (Iași) – în cursul anului 1953 rămăseseră două regiuni – Regiunea 2 Militară (București) și Regiunea 3 Militară (Cluj), unele sarcini care reveneau regiunilor militare fiind preluate de Corpurile de armată create în 1952¹³. La 1 mai 1960, au fost desființate și celelalte două regiuni militare, în locul lor fiind recreate mari unități operative de tip armată – Armata 3 cu comandamentul la Cluj și Armata 2 cu comandamentul la București.

Ca și în perioada anterioară, marea unitate tactică de bază a rămas divizia de infanterie în a cărei organizare au fost introduse, treptat, subunități (unități) de tancuri și autotunuri, sporindu-se posibilitățile de luptă și de manevră. Pe măsura înzestrării armatei cu mijloace motorizate de luptă și de transport, unitățile și marile unități de infanterie clasică au început să fie înlocuite cu cele mecanizate de arme întrunite, în cadrul cărora ponderea trupelor de infanterie propriu-zisă a scăzut simțitor în favoarea infanteriei și tancurilor.

Pe măsura înființării regimentelor mecanizate, dispăruseră din organica armatei române trupele de cavalerie (1954)¹⁴, și

trupele de vânători de munte (la 14 aprilie 1961, ultima mare unitate de vânători de munte – Brigada 2 Vânători de Munte de la Brașov – a fost desființată; s-a reînființat la 14 octombrie 1964).¹⁵

În martie 1960, trupele de grăniceri au fost trecute de la Ministerul Afacerilor Interne la Ministerul Forțelor Armate, constituindu-se Comandamentul Trupelor de Grăniceri, cu atribuțiuni similare unui comandament central.

Iată cum se prezintă structura organizatorică, pe divizii, a forțelor armate din Republica Populară Română, la mijlocul anului 1959¹⁶:

a) Divizii de infanterie

D 95 Infanterie – Oradea

D 76 Infanterie – Dej

D 86 Infanterie – Lugoj

D 63 Infanterie – Craiova

D 28 Infanterie – Slatina

D 41 Infanterie – Buzău

D 84 Infanterie – Călărași

D 6 Infanterie – Roman

D 13 Infanterie – Bacău

D 2 VM – Brașov (desființată în 1961)

b) Divizii mecanizate

D 1 Mecanizată „Tudor Vladimirescu-Debrețin” – București;

D 9 Mecanizată – Basarabi;

D 10 Mecanizată – Iași (transformată din D 93 Inf.);

D 18 Mecanizată – Timișoara (transformată din D 35 Inf.).

Înzestrarea cu armament a trupelor de infanterie se prezenta astfel:

– pistoale-mitralieră AKM, cal. 7,62 mm, fabricate în țară după licență sovietică;

– mitraliere antiaeriene ZPU-2, cal. 14,5 mm, de proveniență sovietică, apoi ZPU-4;

– aruncătoare de grenade antitanc RPG-2 și RPG-7, cal. 40 mm.

După anul 1955 s-a trecut la fabricarea în țară a autocamioanelor SR-132 și SR-134, din seriile „Carpați” și „Bucegi”, precum și a autoturismului de teren IMS, care au impulsivat motorizarea armatei române.

Începând din anii 1960-1961 a început dotarea infanteriei cu transportorul amfibiu blindat (TAB).¹⁷

c) Trupele de tancuri¹⁸

Reorganizarea infanteriei române și înființarea diviziilor mecanizate au absorbit majoritatea tancurilor în compunerea regimentelor și a batalioanelor de tancuri din organica diviziilor mecanizate.

– În octombrie 1954 a avut loc o nouă reorganizare, de proporții, care a condus la desființarea C47 Tc și a brigăzilor de tancuri existente până atunci și transformarea lor, prin Ordinul C1 0010100, în D 37 Mc „Tudor Vladimirescu-Debrețin” și în regimente și batalioane de tancuri.

– Livrările de tancuri se făceau exclusiv din Uniunea Sovietică; la 1 octombrie 1954 erau în armata română 360 tancuri sovietice T34-85 și doar 12 tancuri T-5 (Germania), 39 tunuri T-5 (Germania), 7 autotunuri T-3-75 (Germania), 5 autotunuri T-4-150 (Germania), 5 tractoare T-3 (Germania), 15 șenilate „Renault” (Franța), 3 tractoare „Praga” (Cehoslovacia).

După aderarea României la Pactul de la Varșovia, au intrat în dotare tancurile T-54 cu stabilizator în plan vertical pentru tun și mitralieră. Din 1959, specialiștii români au trecut la modernizarea tancurilor T-34-85.

În perioada 1961-1963 s-au achiziționat din URSS tehnică de blindate și tancuri de tip T-55-100 considerate a fi „*manevra de luptă de bază de înzestrare a unităților și marilor unități*”. După 1963 au apărut și alți furnizori din celelalte state partenere din Tratatul de la Varșovia, cum ar fi Cehoslovacia, Polonia sau Ungaria.

d) Trupele de artilerie

Artileria armatei române, în perioada la care ne referim, „a fost decimată ca armă”¹⁹. Subunitățile de câmp, antiaeriană și antitanc – baterii și companii – pătrund masiv în structurile unităților și marilor unități de trupe terestre și de apărare antiaeriană. Sub umbrela rachetelor nucleare sovietice, s-a considerat că artileria clasică și-a pierdut din importanță.

În 1961, Centrul de Instrucție al Artileriei a fost desființat, el reapărând, după un an, în cadrul Centrului de Instrucție Mixt al Trupelor de Uscat în Sibiu. Din iunie 1962, până în aprilie 1970, perfecționarea pregătirii artileriștilor s-a realizat la Centrul de Instrucție al Trupelor de Uscat din Făgăraș, în cadrul catedrelor de Trageri și conducerea focului artileriei și cea Tehnică.

Începând tot cu anul 1961, armata României a fost dotată și cu rachete operativ-tactice, iar din 1962 cu rachete tactice, desigur, de fabricație sovietică.

La 29 mai 1962, a luat ființă Centrul de Instrucție al Comandamentului Artileriei Forțelor Armate (CAFA) în garnizoana Ploiești.

e) Apărarea antiaeriană²⁰

Comandamentul Apărării Antiaeriene a Țării (CAAT) s-a creat la 12 septembrie 1956 prin fuziunea Comandamentului Forțelor Aeriene Militare (CFAM) cu Comandamentul Apărării Antiaeriene a Teritoriului (CAAT).

Începând cu 17 iunie 1957, Comandamentul Apărării Antiaeriene a Țării a devenit Comandamentul Apărării Antiaeriene a Teritoriului (CAAT), care grupa: Aviația militară, trupele de Artilerie Antiaeriană, trupele de Rachete Antiaeriene (înființate în 1959) și trupele de Radiolocație (create ca armă la 20 martie 1958).

Măsurile adoptate în perioada 1959-1961 pentru reorganizarea CAAT s-au înscris în planul general de reorganizare a armatei în vederea asigurării unui coeficient sporit de mobilitate, o mai bună conducere și o mai rațională asigurare tehnico-materială.

Întreaga tehnică de aviație, radiolocație, artilerie și rachete antiaeriene era achiziționată din URSS – avioane-școală, avioane de vânătoare și vânătoare-bombardament IAK-23; MIG-15; MIG-17; MIG-19 și apoi MIG-21, de cercetare IL-28, de transport AN-2, AN-24; stații de radiolocație P-2, P-8, P-12, P-15, P-20, P-30 și P-35, radioaltimetre PRV-10 și 11, mijloace pentru conducerea focului artileriei etc., cu eforturi financiare foarte mari.

Unitățile de apărare antiaeriană au fost înzestrate, din 1956, cu tunuri antiaeriene sovietice KS-19, cal. 100 mm și KS-30 cal. 130 mm, care au înlocuit vechile modele vest-europene de tunuri antiaeriene „Bofors” (cal. 20, 25 și 40 mm), „Vickers” (cal. 75 mm) și „Krupp” (cal. 88 mm) scoase treptat din dotare în anii 1958-1959.

În 1959 s-a achiziționat sistemul sovietic de rachete antiaeriene „Dvina” care a intrat în înzestrarea CAAT.

Se mai mențineau însă și categorii învechite de armament și tehnică militară, așa cum erau avioanele IL-10 și IAK-23 sau tunurile antitanc de calibrul 45 și 47 mm.

În septembrie 1960, în cadrul Programului CAER, a fost acceptată propunerea sovietică de import a unor avioane de vânătoare MIG-21- F-13 din Cehoslovacia și a unor stații și autostații radio R-118 M din Polonia. Concomitent au fost scoase din uz 150 avioane IL-10, 48 avioane IAK-23, 22 hidroavioane Heinkel-114 ș.a.

În perioada 1960-1965 a fost alocată suma de 6 157 milioane lei pentru achiziționarea unor complexe de rachete AA de tip SA-75 „Volhov” (225 milioane ruble), 104 avioane MIG-21 – F-13, care să înlocuiască avioanele MIG-15 din 4 regimente de aviație (220 milioane ruble) și a altor categorii de produse speciale.²¹

Din 1962 s-au înaintat propuneri pentru înființarea a două mari unități de apărare antiaeriană a teritoriului – D16 Ap. AAT (Ploiești) și D34 Ap. AAT (Giarmata) – în compunerea cărora era prevăzută și câte o brigadă radiotehnică. Propunerile aveau să se materializeze abia în anii 1965-1966.

În 1963 s-a semnat un plan de cooperare pe linia supravegherii spațiului aerian între Comandamentele de Apărare Antiaeriană ale țărilor participante la Tratatul de la Varșovia.

f) Marina militară²²

După ce în iunie 1951 a fost retrocedat, de către Uniunea Sovietică, și cel de-al doilea lot de nave (primul lot, alcătuit din distrugătoarele „Mărășești” și „Mărăști”, canonierele „Ghiculescu” și „Stihi”, torpiloarele „Zborul” și „Zmeul” și submarinul „Delfinul” fusese retrocedat în 12 octombrie 1945; nava-școală „Mircea” la 27 mai 1946), format din submarinul „Rechinul”, distrugătoarele „Regina Maria” și „Regele Ferdinand” și 5 monitoare de Dunăre. S-a constituit, astfel, Flotila de Dunăre, numită, din 1959, Brigada Fluvială.

Gruparea de nave maritime se transformase într-o unitate de sine stătătoare, care a funcționat până în mai 1951, sub denumirea de Comandamentul Forțelor Maritime Militare.

Din anul 1955, divizioanele cuprinzând navele maritime și Apărările Maritime au fost subordonate Comandamentului Forțelor Maritime Militare.

În perioada 1955-1960 a început construcția în șantierele românești a unor noi tipuri de nave militare (dragoare de bază, construite la Galați și Brăila; dragoare de radă, construite la Galați; vedete dragoare fluviale, construite la Oltenița).

În paralel, au fost cumpărate din URSS vedete torpiloare, vânătoare de submarine și vedete purtătoare de rachete.

În anul 1962 a fost înființată *Divizia 42 Maritimă*, continuatoare a tradițiilor Diviziei de Mare. Ea era dotată cu nave dragoare, puitoare de mine, nave cu destinație specială, artilerie de coastă, unități de asigurare etc.

Potrivit unui raport de încheiere a misiunii atașatului militar francez în România, la mijlocul anilor '60, flota maritimă a României dispunea de 2 distrugătoare vechi de tip Thornycroft, 3 escortoare de tip Kronstadt, 28 de dragoare de mine (4 maritime, 16 costiere și 8 de radă), 20 de vedete rapide, 3 nave hidrografice, cca 50 de nave auxiliare, din care 2 nave-școală, iar flota fluvială avea 15-20 vedete de patrulare, 3 vedete grănicerești și 5 sisteme amfibii.²³

2. Învățământul militar, instruirea contingentelor și conducerea armatei

Formarea noilor cadre permanente ale armatei, în condițiile eliminării celor care nu mai corespundeau cerințelor regimului, devine o preocupare deosebită a conducerii organismului militar românesc.

În 1957 s-a creat Direcția Învățământului Militar, care coordona învățământul din școlile militare.

În același an s-au contopit cele patru instituții de învățământ militar superior – Academia Militară, Academia Militară Politică,

Academia Militară Tehnică și Academia Spatelui Armatei – în cadrul Academiei Militare Generale, căreia i s-a stabilit misiunea de a continua procesul de pregătire, prin studii militare superioare, a ofițerilor de comandă, a ofițerilor politici, a celor pentru servicii, precum și a ofițerilor ingineri de diferite specialități necesare armatei.

În iulie 1959 se reînființează corpul subofițerilor (fusese desființat în 1950 și înlocuit cu corpul „sergenților și cartnicilor”) și se creează școli militare de subofițeri (de front, tehnici și de servicii) cu durata de doi ani, alături de școlile militare de maiștri cu durata de școlarizare de trei ani. Refacerea corpului subofițerilor a constituit un act reparatoriu care viza punerea în valoare a tradiției naționale.

La 7 decembrie 1961, prin Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 836, s-a înființat Școala Militară Superioară de Ofițeri „Nicolae Bălcescu” la Sibiu, cu misiunea de a pregăti tinere cadre pentru funcțiile de comandanți de plutoane de pușcași, cât și pentru trupele de grăniceri, securitate, artilerie terestră, geniu, transmisiuni, intendență, finanțe și pompieri. Ulterior, s-au creat școli militare pe arme: Școala Militară Superioară de Ofițeri de Artilerie (1970), Școala Militară Superioară de Ofițeri de Transmisiuni și Școala Militară Superioară de Ofițeri de Geniu (1975), cu durata studiilor de patru ani.

Stagiul de instruire a contingentelor chemate să-și satisfacă serviciul militar obligatoriu s-a redus. Din noiembrie 1961, s-a trecut la stagiul militar cu o durată de doi ani pentru toate genurile de arme, exceptând Marina Militară unde era trei ani. Ulterior, din noiembrie 1964, serviciul militar activ a fost de un an și patru luni, cu excepția Marinei Militare și a trupelor de grăniceri unde era de doi ani.

Începând din 1956 s-a trecut la înlocuirea regulamentelor militare vechi, copiate după cele sovietice, cu regulamente generale și de luptă, care fructificau într-o măsură mai mare gândirea militară românească.

Anul 1964 a reprezentat anul marii distanțări a României față de Uniunea Sovietică a cărei poziție de hegemon nu a mai fost recunoscută de conducerea de la București. Din acest an, conducerea politico-militară a adoptat o poziție distinctă și în cadrul Pactului de la Varșovia. S-a trecut la reorganizarea și restructurarea forțelor armate și mai ales la producția națională de apărare.

La începutul lunii decembrie 1964, Consiliul de Stat a emis un decret prin care s-a stabilit o nouă structură organizatorică a Ministerului Forțelor Armate, căruia îi revenea misiunea realizării politicii guvernului în domeniul „organizării, înzestrării și pregătirii forțelor armate”. Potrivit prevederilor acestui document, Ministerul Forțelor Armate se compunea din:

- Marele Stat Major;
- Consiliul Politic Superior (în locul DSPA);
- Comandamente de arme și direcții centrale de specialitate;
- Comandamentul Spatelui (devenit din 1966 Comandamentul Serviciilor Armatei);
- Direcția cadrelor;
- Direcția financiară și control;
- Direcția secretariat și Oficiul juridic;

Ministerul Forțelor Armate avea în subordine comandamente, mari unități, unități, instituții militare de învățământ, formațiuni militare, comisariate militare, întreprinderi și organizații economice.²⁴

În noua Constituție a R.S. România, adoptată în 1965, se stipula că apărarea patriei este datoria sfântă a fiecărui cetățean, iar

încălcarea jurământului militar, trădarea de patrie, trecerea de partea inamicului, aducerea de prejudicii capacității de apărare a statului constituiau cele mai grave crime față de popor. Marea Adunare Națională avea rolul exclusiv în conducerea treburilor legate de apărarea țării, fiind investită cu dreptul de a declara mobilizarea generală sau parțială, precum și starea de război. Tot Marea Adunare Națională avea dreptul de a reuni și revoca pe comandantul suprem al forțelor armate.

Concluzii

Deceniul 1955 – 1965 reprezintă o perioadă a căutărilor în ce privește reforma organismului militar. Au fost încercări de revenire la structurile organizatorice tradiționale, verificate în situație de război, și de eliminare treptată a modelelor impuse de sovietici. Nu se poate vorbi nici pe departe de o reformă articulată și coerentă a armatei în acești ani.

Principala transformare suferită de organismul militar este aceea care a vizat corpul cadrelor permanente, supus constant epurărilor masive pe criterii social-politice (1955, 1958, 1961), care au avut ca urmare suprimarea elitei vechii armate și crearea unui nou corp de cadre cu „origine sănătoasă”, intoxicat ideologic, dispus să accepte comunizarea țării și să sprijine necondiționat „cuceririle revoluționare” ale regimului.

Motorizarea unităților și marilor unități ale armatei române, înfăptuită în acești ani, cu mari eforturi financiare, s-a realizat cu armament și tehnică de luptă, impuse și livrate de Uniunea Sovietică.

Apartenența României la Tratatul de la Varșovia, din mai 1955, în care rolul de lider îl avea Uniunea Sovietică, beneficiară a instrumentului juridic de a hotărî asupra capacității militare a statelor membre, i-a îngădit și mai mult posibilitatea de a decide

în soluționarea problemelor armatei. În această situație ingrată, regimul politic de la București a putut doar să cosmetizeze înfățișarea organismului său militar fără a recurge la transformări de substanță în domeniile structurii organizatorice și înzestrării acestuia. Declarația de independență din aprilie 1964 avea să deschidă o etapă nouă, dătătoare de speranțe.

NOTE

¹ Nicolae Drăgușin, *Anul 1956 și urmările sale în lagărul socialist*, în revista „Memoria”, nr. 63/2006, [www.revista.memoria.ro/?location=view_article&id=872]

² Dennis Deletant, *Teroarea comunistă în România. Gheorghiu-Dej și statul polițienesc, 1948-1965*, Editura Polirom, 2001, pp. 199-200.

³ Cf. Maurice Pearton, Dennis Deletant, *Romanian Observed: Studies in Contemporary Romanian History*, Editura Enciclopedică, București, 1998, p. 268.

⁴ Vezi col. dr. Alexandru Oșca, col. (r) dr. Alexandru Duțu, *Prima retragere a trupelor sovietice din imperiul „exterior”*, în Revista de Istorie Militară nr. 3 (71)/2002, pp.23-29; comandor (r) Gheorghe Vartic, *Retragerea trupelor sovietice din România. O victorie a Bucureștilor sau o decizie a Moscovei?*, în Revista de Istorie Militară nr. 3 (77)/2003, pp. 1-6.

⁵ Acordul încheiat între Ministerul Forțelor Armate ale R.P. Române și Ministerul Apărării al URSS privind modalitatea de retragere a trupelor sovietice din România, 24 mai 1958, în *România. Retragerea trupelor sovietice, 1958*, coordonator prof.univ.dr. Ioan Scurtu, Editura Didactică și Pedagogică, R.A. București, 1996, pp. 276-280.

⁶ Vezi și general-colonel (r) dr. Constantin Olteanu, colonel (r) dr. Alesandru Duțu, general-maior (r) Constantin Antip, *România și Tratatul de la Varșovia. Istorie. Mărturii. Documente. Cronologie*, Editura Pro Historia, București, 2005, pp. 38-41; Paul Niculescu-Mizil, *O istorie trăită. Memorii*, vol. I, ediția a II-a revizuită și completată, Editura Enciclopedică, București, 2002, pp. 108-111; 119-120.

⁷ Arhivele Naționale Istorice Centrale, Fond CC. al P.C.R., Secția Relații Externe. *Stenograma convorbirilor dintre delegația P.C.R. și P.C.U.S., Moscova, 19 mai 1970*, Dosar 19/1970, ff. 46; 98-99.

⁸ Cf. Alesandru Duțu, *Armata română în primii ani ai regimului comunist. Situația personalului*, în *Revista de Istorie Militară* nr. 3-4 (101-102)/2007, p. 60.

⁹ Florin Șperlea, *De la armata regală la armata populară. Sovietizarea armatei române (1948-1955)*, Editura Ziua, 2003, pp. 41-65.

¹⁰ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvântări (decembrie 1955-iulie 1959)*, Editura Politică, București, 1959, p. 32.

¹¹ Florica Dobre, Alesandru Duțu, *Distrugerea elitei militare sub regimul ocupației sovietice în România*, vol. II, 1947-1964, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2001, p. 15.

¹² Cf. colonel dr. Constantin Toderășcu, colonel Ion Fetcu, *Linii definitorii ale dezvoltării armatei române stabilite de Partidul Comunist Român în anii 1955-1965*, în *File din istoria militară a poporului român*, vol. 9, Editura Militară, 1981, p. 127.

¹³ Cf. colonel dr. Gheorghe Romanescu, colonel dr. Gheorghe Tudor, colonel (r) Mihai Cucu, colonel Ioan Popescu, *Istoria infanteriei române*, vol. II, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1985, p. 428.

¹⁴ General de brigadă (r) dr. Gheorghe Marin, Ecaterina Maria-Zărnescu, col. (r) Gheorghe Romanescu (coordonatori), *Istoria cavaleriei române*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 1998, p. 344.

¹⁵ Colonel (r) Gheorghe Suman, colonel (r) Vasile Pricop, *Istoria vânătorilor de munte din armata română*, Editura Militară, București, 1998, p. 231; 141.

¹⁶ *Istoria infanteriei române*, vol. II, pp. 450-452; 466-472; vezi și dr. Constantin Olteanu, *Evoluția structurilor ostășești la români*, Editura Militară, București, 1986, pp. 244-247.

¹⁷ *Ibidem*, pp. 453-454.

¹⁸ Cf. *Istoria armeei tancuri din Armata României*, coordonator col. Ion Drăgan, Editura Militară, București, 2001, pp. 256-265.

¹⁹ *Interviu cu inspectorul general al artileriei, general-maior Mihail Popescu*, în *Revista de Istorie Militară* nr. 4-5/1993, pp. 4-7.

²⁰ Gl. dv. (ret) Neculai Iordache, gl.bg.(ret) dr. Radu Vlăsceanu, col. (ret) Ion Savu, col.(ret) Constantin Chiper, *Istoria Radiolocației din Apărarea Antiaeriană a României*, Editura Pro Transilvania, București, 2001, pp.131-137.

²¹ Cf. Petre Opreș, *Industria românească de apărare. Documente (1950-1989)*, Editura Universității Petrol-Gaze din Ploiești, 2007, p. 29.

²² *Istoricul Marinei Militare Române*, în viceamiral prof. univ. dr. Gheorghe Marin, *Almanahul Forțelor Navale*, 2006, pp. 18-19.

²³ Cf. Christophe Midan, *Roumanie 1944-1975. De l'armée royale à l'armée du peuple tout entier*, L'Harmattan, Paris, France, 2005, p. 157.

²⁴ Cf. colonel dr. Constantin Toderășcu, colonel Ion Fetcu, *Linii definitorii...*, p. 135.

Amintirii generalului Eugen Bantea

*

**Preliminarii politico-militare ale creării
Centrului de Studii și Cercetări de Istorie și Teorie
Militară și rolul său în reforma din armata română
(1968–1972)**

Sergiu Iosipescu

Istoria reformei militare în regimul comunist este dificil de abordat, atât din cauza situației izvoarelor interne, a lipsei unor mărturii circumstanțiate și mai puțin justificative ale participanților la acest proces și, nu mai puțin datorită grelei sau chiar imposibilei consultări a surselor sovietice. Cercetarea contextului imperial sovietic și a raporturilor internaționale este imperios necesară pentru înțelegerea evoluțiilor interne din anii de cumpănă 1968-1972, a căror însemnătate pentru întreaga perioadă care a urmat și nu mai puțin pentru formarea unor personalități cu un rol apreciabil până în pragul mileniului trei este evidentă. Reciproc orice contribuție la chestiunea reformei antamate, probabil după 1962 și mai ales în anii 1968–1972, este de un deosebit interes, chiar și pentru evoluția istorică, mai largă, a țării sub dictatura comunistă. Discernerea și cercetarea rolului uneia dintre instituțiile speciale ale armatei române din acea vreme, al Centrului de Studii și Cercetări de Istorie și Teorie Militară, trebuie încadrate tocmai acestei evoluții, spre o înțelegere apropiată a devenirii istorice.

În România regimul comunist a fost efectul ocupației sovietice a regatului de la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial și creării noului imperiu al Rusiei. Cortina de Fier a lăsat, la est de ea, și națiunea română între cele captive, supusă atât ocupației sovietice directe (1944-1958), cât și unuia dintre cele mai repressive regimuri staliniste. Insignifianța interbelică și chiar din timpul războiului a Partidului Comunist explică, în parte, endogen, universul concentraționar creat în țară și distrugerea sistematică a elitelor și nu în ultimul rând a armatei regale. Ideea *transformării vechii armate*, susținută de istoriografia național-comunistă, este falsă, atât din punctul de vedere al „învățăturii marxist-leniniste”, cât și al realității eliminării și atrocităților la care a fost supus corpul ofițeresc al vechiului regim.

Echipa de cârmuitori și aparatcici instalați la guvernare de Moscova era formată fie din vechi cominterniști proveniți din România, fie din pușinii comuniști autohtoni.¹ Cu rare excepții, pregătirea lor teoretică era precară și fusese realizată mai ales după 1944 prin școlile sovietice ale NKVD-ului, instalate în România, sau prin cursuri urmate în Rusia. În foarte mică măsură se făcuse apel la specialiștii „burghezi”, ceea ce explică și înceata și incerta refacere a economiei României, vlăguită atât de efortul de război, cât și de formidabila exploatare sovietică. Abia la începutul anilor '60 ai secolului trecut se putuse vorbi de o oarecare înviorare datorată atât retragerii trupelor sovietice (1958), cât și desființării sistemului „sovrom”-urilor, întreprinderi de punere în valoare a resurselor economice ale țării, într-un parteneriat evident avantajos puterii învingătoare și ocupante.

Destalinizarea – care, în Uniunea Sovietică, fusese deopotrivă un mijloc prin care N.S. Hrușciiov căutase să elimine vechea gardă

stalinistă, dar și să încerce, timid, o reformare a regimului spre a relansa economia – a fost percepută de conducătorul de la București, Gheorghe Gheorghiu-Dej (secretar al Partidului Comunist între 1945 și 1965), drept o încercare a Moscovei de a-l înlocui și pe el, cu atât mai mult cu cât existau precedentele din celelalte țări satelit. Astfel încât, în România, destalinizarea s-a mărginit la îndepărtarea potențialilor rivali ai dictatorului, regimul rămânând în esență stalinist. Divergențele sovieto-chineze au fost șansa, mult așteptată de leaderul de la București și echipa sa, de a se distanța de Moscova și a afișa un purism ideologic intransigent. Ideea pare să fi fost argumentată și de echipa care pregătea pentru tipar, în limba română, operele lui Marx și Engels – între care și fosta membră a troicăi instalate de Stalin în 1944, trecută la *munca de jos*, Ana Pauker² –, ca și de istoricii români grupați în jurul academicianului Andrei Oțetea, care au pus în valoare faimosul manuscris antițarist al lui Karl Marx publicat sub titlul *Însemnări despre români* (1962). Încercarea regimului Hrușciov de a soluționa tot mai grava criză economică printr-o specializare a producției pe ansamblul „imperului sovietic”, făcând abstracție de frontierele statale (planul Valev), a prilejuit cârmuirii comuniste de la București o faimoasă declarație de principii (aprilie 1964)³, redusă în esență la proclamarea neamestecului în treburile interne ale fiecărui stat, fără a pune în discuție totuși apartenența la „lagărul socialist”, singura legitimare a regimurilor comuniste. Cum, pe de altă parte, prudent, se făcuseră deschideri spre Statele Unite ale Americii încă din vremea crizei rachetelor (1962), spre Germania federală – cu care se semnase, pare-se, chiar și un acord secret în 1963 – și către Franța, pentru o re tehnologizare a economiei, dezvoltarea raporturilor comerciale și a investițiilor de capital, este evident că regimul comunist de la București se îndepărta cu pași mici, dar vizibili, de Moscova.

După moartea lui Gheorghiu-Dej (martie 1965), noul conducător, Nicolae Ceaușescu, dotat cu o remarcabilă șiretenie naturală, a continuat această direcție, servită de o echipă de specialiști, parțial formați, înainte de al Doilea Război Mondial, în România „burgheză”, în frunte cu primul ministru (1961-1975) Ion Gheorghe Maurer. Conducerea de la București a realizat o modestă destalinizare în anii 1965-1968 și a apelat masiv la împrumuturi occidentale, folosite însă nu îndeștul de performant. Pe plan extern, de o importanță deosebită au fost recunoașterea Germaniei Federale, menținerea relațiilor cu Israelul în timpul Războiului de Șase Zile (1967) și vizita generalului Charles de Gaulle la București (mai 1968). Sub raportul politicii Bucureștilor în cadrul Pactului de la Varșovia este de semnalat poziția sa grav divergentă față de „fratele cel mare”, mai cu seamă în privința introducerii unor noi structuri de comandament ale Forțelor Armate Unite (Întâlnirea Comitetului Politic Consultativ de la Varșovia din ianuarie 1965). Sub aparența bătăliei pentru statute, declanșată acum, se ascundea, în fapt, dorința liderilor români de a evita atotputernicia sovietică în pact și de a limita posibilitatea Moscovei de a interveni militar în afacerile interne ale fiecărei țări, în speță a României. Nu este astfel de mirare că pentru vechiul dictator al Cehoslovaciei, Antonín Novotný, „România are rolul său aparte, de «cal troian» în blocul socialist”.

Și mai gravă a părut regimului neostalinist al lui Leonid Ilici Brejnev intruziunea comuniștilor de la București în politica nucleară sovietică, aspect pus recent în lumină de memorii sau de planurile de război și de exerciții ale Tratatului de la Varșovia din 1964 și 1965, de reuniunile miniștrilor de externe de la Varșovia (1966), ale Comitetului Politic Consultativ al Pactului de la Moscova (mai 1966) și Praga (februarie-martie 1968).⁴ Reprezentanții conducerii de la București au combătut proiectele

sovietice de statute și au propus reformularea lor pe principiul respectării conducerii naționale a forțelor armate ale fiecărui stat, dreptului fiecăruia de a decide intrarea în război, păstrarea comandamentului național și în acest caz, crearea unui consiliu militar al Comandamentului Forțelor Armate Unite ca organ deliberativ, unde hotărârile să se adopte prin unanimitate, comandantul-șef și șeful statului major să fie aleși, prin acordul tuturor statelor, pe o perioadă de patru-cinci ani.

*

Momentul definitoriu pentru startul noii politici militare românești de reformă este desigur vara anului 1968, al climaxului crizei cehoslovace. Dincolo de iluzie, de aparențe, Ceaușescu ar fi fost departe de spiritul reformist. Majoritatea istoricilor afirmă ideea interesului exclusiv al dictatorului pentru menținerea sa la putere și opoziția sa față de orice încercare de a democratiza ori reforma regimul. Susținerea de către Ceaușescu a desprinderii, sub orice formă, a Cehoslovaciei de Moscova, până la exemplele limită ale lui Tito, Mao, Enver Hodja, ar fi fost folosită de el doar pentru crearea unei noi „independențe”, dar central-europeană, de care puterea de la București ar fi avut numai de profitat.

Conștienți însă de situația strategică a țării lor, în tot timpul „primăverii de la Praga” leaderii cehoslovaci și-au afirmat în repetate rânduri fidelitatea față de Moscova. Politica lor externă se plia exigențelor Kremlinului în speranța acceptării de acesta a reformării sistemului din interior. Sprijinul lui Ceaușescu nu se îndrepta însă spre susținerea reformelor, ci încuraja distanțarea de Moscova. Pentru București era imediat importantă apariția unui aliat dizident în cadrul Pactului de la Varșovia și al CAER, organizații din care România continua să facă parte.

Semnificativ, Ceaușescu și-a susținut cu consecvență poziția în problema cehoslovacă și în fața reprezentanților PCUS și ai URSS.

Deși previzibilă, invazia Cehoslovaciei a surprins pe cărmuitorul de la București, ce a procedat în regim de urgență la convocarea forurilor decizionale pe linie de partid și de stat, pentru a analiza situația creată și a stabili măsurile ce se impuneau. Ședința Comitetului Executiv al Comitetului Central al Partidului Comunist Român din 21 august 1968, desfășurată de la orele șase și jumătate dimineața, la câteva ceasuri după invazie, marchează apogeul atitudinii dizidente a liderului de la București.⁵ Din stenograma ședinței, dincolo de limbajul disimulat al secretarului general al PCR, răzbat mai întâi judecăți de valoare în contrast cu rezervele anterioare față de Primăvara de la Praga. După aprecierea sa: „am constatat că în Cehoslovacia conducerea partidului era stăpână pe situație și că nu împărtășim punctul lor de vedere (al celor de la Kremlin – n.S.I.) că acolo există elemente contrarevoluționare și considerăm că este o gravă greșeală intervenția militară în Cehoslovacia”, urmează declarația fermă privind politica României: „să exprimăm poziția partidului nostru că nimeni, în niciun fel, nu poate să-și aroge dreptul să se amestece în treburile altor state, că nu are niciun fel de justificare să se adreseze vreun grup, că numai guvernul, partidul și organele alese și oficiale poartă răspunderea, că Comitetul Central și guvernul cheamă întregul popor la apărarea integrității teritoriale a României, să nu admită niciun fel de amestec în treburile interne ale țării noastre. Să ne gândim că această declarație s-o aducem la cunoștința membrilor Organizației Națiunilor Unite. **Este clar că drumul pe care s-a pornit în Cehoslovacia** (invazia sovieticilor și aliaților lor – n. S.I.) **este un drum de aventură, care nu mai dă nicio încredere că**

aceste state pot să garanteze în vreun fel securitatea și atunci trebuie să ne luăm toate măsurile pentru a ne asigura independența și suveranitatea națională. Sigur, este de înțeles că se creează o situație grea, dar considerăm că nu avem altă ieșire. Dacă se va ajunge la o ciocnire militară, până la urmă forța ar putea să se impună, dar alta este de a admite și de a te face părtaș la subjugarea țării. Este trist că am ajuns să punem problema aceasta față de țările socialiste, dar aceasta este situația creată de oameni iresponsabili” (subl. S.I). Așadar, cel puțin declarativ, N. Ceaușescu nu excludea un război cu URSS și aliații săi fideli în cazul invadării României. Cum sugera secretarul general al PCR și cum preciza Emil Bodnăraș, membru al Biroului Politic, prevederile declarației erau „izvorâte din propunerile Prezidiului Permanent”, așadar erau corespunzătoare „principiului conducerii colective”⁶.

În cursul ședinței a fost încurajată identificarea politicii sovietice cu aceea a imperialismului țarist, făcându-se comparația cu situația României în anul 1940 și ajungându-se la calificarea de „fascistă” a politicii țărilor Tratatului de la Varșovia participante la invazie, punându-se firesc în discuție continuarea apartenenței României la această alianță. În aceeași zi de 21 august 1968, Nicolae Ceaușescu s-a adresat națiunii române într-o mare adunare populară la București, condamnând energic invazia și cerând sprijinul poporului față de acțiunile sale.

Imediat au fost luate măsuri de ordin militar pentru întărirea capacității de luptă a armatei, dat fiind faptul că la frontierele estice, vestice și sudice ale României, serviciile de informații avertizau asupra unor concentrări de trupe cu probabile misiuni ofensive împotriva teritoriului național.⁷ Concentrările de forțe din jurul frontierelor României erau estimate la circa 10-12 mari

unități sovietice, 4-5 mari unități bulgare și 2-3 mari unități ungare.⁸ Referitor la diferența de potențial militar dintre eventualul agresor și România, generalul Earle Wheeler, șeful Statului Major Interarme al armatei americane, aprecia că: „alertate în prealabil în două-trei zile 19 divizii sovietice pot intra în România; aceste forțe pot înfrânge rapid orice opoziție românească”⁹.

Luând în calcul eventualitatea declanșării ostilităților împotriva României, o delegație de partid condusă de N. Ceaușescu s-a întâlnit imediat la Vârșeț cu mareșalul Tito, pentru a-i cere sprijinul și a sonda posibilitatea ca, în cazul ocupării teritoriului țării, conducerea de partid, guvernul și armata română să se retragă în Iugoslavia.¹⁰ Condițiile puse de Tito, ca armata română să fie în prealabil dezarmată și apoi internată pe teritoriul iugoslav, ca și îndemnul de a se negocia cu Kremlinul, echivalau cu refuzul unei susțineri reale. În fața acestei situații, luând desigur în calcul și alți factori, mai ales izolarea sa în interiorul blocului sovietic, liderul de la București și-a moderat poziția și a încercat în zilele următoare dezamorsarea crizei cu Moscova.¹¹ Mai cu seamă întrucât reacția Occidentului față de evenimentele din august 1968 din Cehoslovacia a fost de expectativă, explicabilă prin configurația și aranjamentele geopolitice stabilite în Europa după încheierea celui de-al Doilea Război Mondial. În spiritul, deja dominant al viitoarei doctrine Sonnenfeld¹², unii responsabili politici americani puteau considera problema cehoslovacă „o afacere de familie” a Tratatului de la Varșovia, și puteau afirma că „invazia rușilor în Cehoslovacia nu trebuie privită ca ceva tragic, ea reprezintă doar o pană de automobil pe drumul cooperării Est-Vest”¹³.

Imediat după acceptarea silită a condițiilor Kremlinului de către liderii cehoslovaci aflați în captivitate la Moscova și reinsta-

larea lor la Praga de către sovietici, N. Ceaușescu a moderat tonul declarațiilor antisovietice și a căutat compromisul. Ședința Comitetului Executiv al Comitetului Central al Partidului Comunist Român din 29 august 1968 marchează acest moment; se condamnă în continuare invazia și se transmitea conducătorilor partidului și statului cehoslovac asigurarea întregului sprijin al Bucureștiului, dar se accentua mai ales „că în împrejurările grele prin care trec relațiile dintre țările socialiste este imperios necesar să nu se întreprindă absolut nimic care să adâncească divergențele și să genereze noi surse de tensiune, ci să se îndrepte toate eforturile către o unică direcție constructivă, către țelul major al restabilirii climatului de prietenie între țările socialiste, al refacerii și consolidării relațiilor de unitate între partidele comuniste frățești, în interesul cauzei socialismului și păcii”. „Imperialismul țarist”, acțiunile „aventuriste” ale țărilor Tratatului de la Varșovia erau înlocuite de chemări la prietenie, unitate și frăție socialistă.

La rândul lor, sovieticii, confrunțați cu dificultățile militare și politice ale invaziei din Cehoslovacia, erau și ei interesați în detensionarea relațiilor cu România. Cercetătorul american Mark Kramer sublinia reținerea de care au dat dovadă ambele părți, România și Uniunea Sovietică, socotind-o un model de gestionare a unei crize grave.¹⁴ O formulare identică se regăsește și în mărturia tardivă a lui Paul Niculescu-Mizil; potrivit acesteia „România s-a dovedit capabilă să gestioneze cu succes o criză internațională, care putea avea un sfârșit tragic”¹⁵. Noile informații datorate accesibilității recente a unor arhive de prim ordin indică însă continuarea încordării între cei doi lideri de la Kremlin și București, vizibilă în cadrul convorbirilor din 1969 și 1971. Cu toate prilejurile, Nicolae Ceaușescu a respins argumentația lui Leonid Brejnev privind îndreptățirea invaziei în Cehoslovacia și a apărat politica sa de neamestec în treburile interne ale

fiecărui stat și dreptul partidelor comuniste de a avea propria opțiune de dezvoltare internă.

Indiferent dacă a existat cu adevărat pericolul unei intervenții militare în România a celor cinci țări ale Pactului de la Varșovia concomitentă sau ulterioară celei produse în Cehoslovacia, este evident, încă de la primele luări de poziție ale conducătorului de la București, că România trebuia să încerce încheierea unui nou sistem de securitate. Între componentele acestuia un rol deosebit trebuia să i se acorde și factorului militar autohton, a cărui reformare se impune acum cu necesitate și chiar în regim de urgență.

Așa cum arătam, terenul fusese în parte pregătit în armata română pentru *revenirea de la rubașcă la cămașă* după 1958, dar dăinuirea consilierilor sovietici mai constituise încă o vreme un impediment serios pentru orice măsură reformatoare. Totodată, abia din 1962 agentura sovietică de spionaj din România fusese pusă sub supraveghere și treptat contracarată de serviciile de contrainformații române.¹⁶ Virulența confruntării din 1968 și dăinuirea ei mai mult decât s-a bănuț – poate și datorită unei manipulări de durată a opiniei publice din țară și din străinătate orchestrată de sovietici – dau o mai mare consistență decât s-a crezut, și s-a afirmat uneori de istorici, politicieni militare promovate de București, după 1968, deplasând măsurile luate din aria propagandistică spre aceea a realului, a acceptării chiar, *in extremis*, a unei posibile soluții militare. Este probabil, de altfel, ca N. Ceaușescu să fi rămas oarecum prizonier reacției peste așteptări a opiniei publice românești și chiar a comandanților armatei. Seriozitatea și promptitudinea organizării rezistenței, măsurile preconizate, cu toată insuficiența mijloacelor de care dispunea România, au constituit, probabil, o surpriză pentru fostul general și șef al propagandei comuniste în armată. Este interesant de observat, că atât în cursul crizei, cât și ulterior, Nicolae Ceaușescu

– sfătuit, poate chiar cenzurat de vechii săi tovarăși Emil Bodnăraș și Ion Gheorghe Maurer – a căutat să tempereze zelul conducătorilor armatei, subordonând orice decizie aprobării sale directe.

*
* *

Între măsurile luate în etapa postcriză se număra și crearea Centrului de Studii și Cercetări de Istorie și Teorie Militară.¹⁷ Hotărârea Secretariatului Comitetului Central al Partidului Comunist Român din noiembrie 1968 cu privire la munca politico-ideologică în forțele armate ale Republicii Socialiste România prevedea, între altele: „În vederea dezvoltării cercetării științifice în domeniul teoriei și istoriei militare să se înființeze la Ministerul Forțelor Armate un Centru de Studii și Cercetări de Teorie și Istorie Militară” (punctul 12).¹⁸ Hotărârea Secretariatului Comitetului Central cu nr. 2033 din 20 noiembrie 1968 a fost înaintată Consiliului Politic Superior din Ministerul Forțelor Armate spre aplicare. În ianuarie 1969, cei doi adjuncți ai ministrului forțelor armate, șeful Marelui Stat Major și secretarul Consiliului Politic Superior, conchideau rolul noii instituții „de a contribui la înarmarea cadrelor cu cele mai noi cuceriri în domeniul istoriei și teoriei militare, a educației militare în spiritul tradițiilor noastre ostășești înaintate pe baza valorificării gândirii militare din trecut, a generalizării științifice a experienței forțelor noastre armate, a folosirii realităților dobândite în țările socialiste și alte țări. Centrul de Studii și Cercetări de Istorie și Teorie Militară își va îndrepta eforturile spre elaborarea unor lucrări științifice (studii, sinteze, monografii) de istorie și teorie militară. Totodată, va contribui la afirmarea armatei noastre în cadrul manifestărilor

științifice de peste hotare, la o participare mai intensă la schimburile de idei în domeniul istoriei și teoriei militare”.

Este interesant de remarcat că deși în hotărârea Secretariatului CC al PCR accentul fusese pe teoria militară, s-a ajuns totuși ca instituției să-i fie atribuit în primul rând un rol în cercetarea istoriei militare. Aceasta poate să se fi datorat unor rezistențe din partea catedrelor de doctrină, strategie și tactică din Academia Militară, mai apropiate de Marele Stat Major, sau, eventual, unei inspirații externe. Aceasta va fi fost existența în Franța a cunoscutului Centre d'Etudes et Recherches d'Histoire et Théorie Militaire, astăzi Centre d'histoire militaire et d'études de défense nationale de la Montpellier, de care și-a legat viața profesorul André Martel.

După vizita președintelui Franței, generalul Charles de Gaulle, la București, relațiile între armatele celor două țări s-au dezvoltat rapid, tocmai generalul Ion Coman, adjunct al ministrului forțelor armate și secretar al Consiliului Politic Superior (1965-1974), fiind unul dintre susținătorii acestei direcții.

Totuși, abia în toamna anului 1969, hotărârea Secretariatului CC al PCR privind înființarea Centrului de Studii și Cercetări de Istorie și Teorie Militară avea să fie pusă în aplicare. La 1 septembrie se aprobase organigrama instituției cuprinzând trei funcții de general, 35 funcții de ofițeri, 1 de subofițer și 13 de angajați civili. Schema includea un director și un secretar științific, două secții – prima de istorie militară cu sectoarele de veche-medie, modernă și contemporană; a doua de teorie și doctrină militară, având sectoare de știință și artă militară, de doctrină militară –, un birou de documentare, precum și redacția „Revistei de Istorie și Teorie Militară”.

La 1 octombrie 1969, Centrul de Studii și Cercetări de Istorie și Teorie Militară își va începe practic activitatea prin numirea

directorului, colonelul Eugen Bantea, fost șef al Editurii Militare, și a redactorului revistei și prin delegare secretar științific, colonelul Mihai Inoan, mai înainte șeful secției propagandă de la ziarul „Apărarea Patriei”.

Desigur, numirea colonelului Eugen Bantea la conducerea nou înființatei instituții dădea în primul rând măsura deschiderii ce se produsese în acei ani și mai ales în situația de după criza cehoslovacă. Fiul unui negustor evreu din Bârlad, Eugen Beer (1921-1987), comunist ilegalist, voluntar în ultimele luni ale războiului antihitlerist, ajunsese la nici treizeci de ani colonel pentru ca să rămână aproape douăzeci de ani cu acest grad și director al Editurii Militare. Împreună cu prietenul său Mircea Ioanid, viitor director al Centrului de Documentare Științifică, dăduse prima ediție a lui Clausewitz, *Despre război*, în 1955, și o culegere de scrieri militare ale lui Nicolae Bălcescu, ceea ce, fără a fi decisiv, totuși în condițiile de atunci, îl recomandau în cercetare. Curând aveau să fie încadrați la Centru și alți ofițeri proveniți de la Secția de studii istorice a Marelui Stat Major (colonelul Leonida Loghin), de la Redacția revistei „Probleme de artă militară” (colonelul Traian Grozea), de la Academia Militară (locotenent-coloneii Jani Bela și Silvestru Porembski, acesta din urmă un eminent slavist), de la Institutul de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă Comitetul Central al PCR (Constantin Căzănișteanu, activat ca maior).

Încă din luna noiembrie 1969, colonelul Eugen Bantea participa la Varșovia la un simpozion internațional privind rolul partidelor comuniste în lupta antifascistă și organizarea forțelor armate populare. Se contura astfel în domeniul istoriei contemporane conceptul conducerii de către partid a luptei armate populare, pornindu-se de la cazurile – mai mult sau mai puțin reale – din cel de-al Doilea Război Mondial. Colonelul director trimitea tot

atunci revistei „Krasnaia Zvezda” („Steaua Roșie”), studiul *Închegarea legăturii indestructibile dintre armată și popor*, în vreme ce contribuția colonelului Inoan se intitula, mai conservator, *Concepția leninistă despre apărarea noii orânduiri – un îndreptar în construcția noastră militară*.

În aceeași lună, noiembrie 1969, s-a elaborat și primul plan de cercetare al Centrului, accentul fiind pus, după orientarea cercetătorilor angajați, pe istoria celui de-al Doilea Război Mondial.

Anul 1970 avea să prilejuiască încă de la început participarea Centrului la ceremoniile de aniversare a 25 de ani de la eliberarea Budapestei. Se începea și colaborarea, fructuoasă, cu Asociația de Drept Internațional și Relații Internaționale condusă atunci de Nicolae Fotino, unde se comunica la început despre corpurile de voluntari români din Primul Război Mondial.

În martie 1970 începea o campanie, multă vreme susținută, de culegere a mărturiilor veteranilor, înregistrate pe bandă magnetică și apoi dactilografiate, creându-se o însemnată arhivă de istorie militară orală.

Directorul Centrului făcea parte și din delegația română la Moscova cu prilejul comemorării celor 25 de ani de la victoria împotriva Germaniei naziste.

În primăvara anului 1970 era publicată culegerea a patru studii intitulate *Momente din făurirea și întărirea Armatei Republicii Socialiste România*, două dintre acestea purtând semnătura generalilor Ion Ioniță și Ion Coman, ministrul forțelor armate, și respectiv adjunctul său, și șef al Consiliului Politic Superior. Culegerea era o primă expresie a noii doctrine militare a României. Corespunzător rolului pe care instituția începea să-l joace i se atribuia un sediu adecvat în vila Bibescu-Montesquieu-Frezansac de lângă podul Băneasa (mai 1970). Aici au avut loc convorbiri între coloneii Bantea, Grozea și Ian Smart, directorul adjunct

al Institutului de Studii Strategice din Londra, și, tot aici, directorul Centrului se întâlnea și discuta cu colonelul Liubomir Jivkovic, ofițer cu problemele de artă militară în Direcția de Studii și Cercetări Strategice a Marelui Stat Major al Armatei iugoslave.

În vara anului 1970, directorul Centrului putea promova pentru prima dată politica sa de cadre, angajând proaspeți absolvenți ai Universității bucureștene (Mihail E. Ionescu, Ioan Talpeș, Maria Georgescu, Ștefan Pâslaru, Vasile Secăreș, Rodica Grigorescu), a căror evoluție ulterioară a îndreptățit, în general, selecția.

Între 16 și 28 august 1970, colonelul Eugen Bantea – devenit și membru corespondent al Academiei de Științe Sociale și Politice – participa la al XIII-lea Congres de științe istorice de la Moscova, prilejul stabilirii unor noi contacte în întreaga lume și îndeosebi cu istorici din Franța și Belgia.

În toamnă se desfășura un simpozion la Centru la care participa și Florin Constantiniu, eminent cercetător medievalist și contemporanist de la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, devenit până în 1989 unul dintre consilierii ascultați ai instituției.

Printr-o participare la un colocviu internațional de la Zagreb, consacrat celui de-al Doilea Război Mondial, maiorul Căzănișteanu stabilea contactul Centrului cu Comitetul Internațional pentru studiul celui de-al Doilea Război Mondial cu sediul la Luxemburg.

La sfârșitul lui noiembrie 1970, instituția era vizitată de directorul adjunct al Institutului de Istorie Militară de la Moscova, împreună cu colonelul Antoseak, rămas multă vreme un atent observator al activității Centrului.

În decembrie 1970 se stabileau relații de colaborare cu Comisia franceză de istorie militară, președintele acesteia, generalul Gambiez, vizitând mai apoi Centrul, cu Comisia interna-

țională de istorie militară comparată din Belgia. Prin acestea se restabileau, după trei decenii de întrerupere, relațiile României cu organisme internaționale de studiu a istoriei militare.¹⁹ Unul dintre eminenții colaboratori francezi ai Centrului a fost până în 1989 și ulterior profesorul André Corvisier, care împreună cu generalul Gambiez, cu André Martel și Philippe Contamine au readus în atenția publicului istoria militară.

La sfârșitul anului, sub egida Centrului apărea culegerea de studii *9 mai 1945-9 mai 1970* și tot acum era transferat de la Academia Militară, locotenent-colonelul Ilie Ceaușescu, fratele conducătorului statului, semn al însemnătății deosebite a instituției. În cei patru ani ai lucrului său aici, colonelul Ilie Ceaușescu și-a dat bine seama de aceasta, pentru ca, ajuns șef al Consiliului Politic Superior, să reușească să și-o subordoneze cu totul după 1985.

În primăvara anului 1971, pentru elaborarea lucrării *Războiul întregului popor*, se crea în cadrul Centrului un larg colectiv cu numeroși reprezentanți ai armatei – colonelul Mihai Vasiliu de la Marele Stat Major, colonelul Mihai Arsăntescu de la Consiliul Politic Superior al Armatei, locotenent-colonelul Cristea de la Servicii, coloneii Bogdan Stănescu, Leonid Lecca de la Academia Militară, aceștia sub conducerea adjunctului ministrului Forțelor Armate, generalul-colonelul Marin Nicolescu –, alături de specialiștii din instituție în frunte cu coloneii Bantea și Grozea.

Războiul întregului popor a fost elaborată sub egida și în cadrul Centrului de Studii și Cercetări de Istorie și Teorie Militară în cele patru luni prevăzute de Secretariatul CC al PCR, fiind încheiată la 15 august 1971, și a constituit temelia doctrinară a apărării naționale a României între 1971 și 1989. Din punctul de vedere al activității Centrului de Studii și Cercetări de Istorie și Teorie Militară, lucrarea a fost apogeul timpuriu al secției con-

duse de colonelul Grozea, care, pe de o parte, a putut pune în valoare experiența iugoslavă, elvețiană, israeliană, comunicată grație relațiilor stabilite îndeosebi de directorul instituției și, pe de altă parte, să poată diversifica direcțiile viitoare de cercetare.

Meritele reale, prestanța prezenței internaționale, cunoașterea și vorbirea fluentă a limbilor franceză, rusă și germană, precum, firește, și atașamentul față de noul curs al politicii românești, i-au adus, în mai 1971, lui Eugen Bantea steaua de general-maior. Era totodată și consacrarea Centrului de Studii și Cercetări de Istorie și Teorie Militară.

Poate nu întâmplător, generalul Bantea era invitat la 15-17 iunie 1971 la Conferința internațională organizată la Washington de Arhivele Naționale ale SUA și Comitetul american de istorie a celui de-al Doilea Război Mondial. Primit admirabil de organizatori, susținând o comunicare în limba engleză, directorul Centrului era ales în Comitetul internațional de istorie a celui de-al Doilea Război Mondial în locul generalului Gheorghe Zaharia de la Institutul de Studii Istorice și Social Politice al CC al PCR.

Lucrările efectuate în a doua jumătate a anului 1971 și în 1972, în domeniul teoriei militare, au fost evident subordoante elaborării noii legi a apărării naționale, întemeiată pe doctrina luptei întregului popor.

*

Efectul cel mai important pe plan militar al crizei din 1968 a fost fără îndoială promulgarea Legii nr. 14 din 1972 privind organizarea apărării naționale.²⁰ Ea statua o serie de măsuri practice și evoluții doctrinare din anii 1968-1972 și, sub acest ultim aspect, chiar de mai înainte, reflectând, în bună măsură, situația României în acea perioadă, dar și limitele concepției liderului comunist de la București și a echipei sale.

Preambulul legii – după ce făcea o reverență marxism-leninismului, vorbind de imperialismul promotor al unei politici agresive ostile socialismului și de fidelitatea față de alianțele politico-militare din care făcea parte România socialistă – afirma hotărârea de a lupta împotriva oricărei agresiuni, ori de unde ar veni ea. Și avea în vedere implicit conflictul asimetric: „În condițiile de azi, când victoria într-un război antiimperialist de apărare se poate obține numai prin lupta generală a întregului popor, toți cetățenii țării trebuie să fie gata să lupte, chiar cu prețul vieții, pentru salvagardarea muncii pașnice a poporului, suveranității și integrității patriei.”

Conceptul strategic al „luptei generalizate a întregului popor” fusese creat și sub influența legilor apărării din Iugoslavia, Suedia, Elveția, Finlanda, Israel de specialiștii Centrului de Studii și Cercetări de Istorie și Teorie Militară. Sub influența termenului clausewitzian consacrat de „război popular” s-a impus forma hibridă „războiul întregului popor” drept concept strategic fundamental al doctrinei militare românești din anii 1968-1989. Obligat de logica doctrinară, dar având probabil proaspătă și amintirea Războiului de Șase Zile, legiuitorul din 1972 a prevăzut dreptul și obligația tuturor cetățenilor, bărbați și femei, de a participa la una din formele de pregătire militară, art. 28 precizând că serviciul militar în România este obligatoriu, indiferent de sex. Pentru încadrarea populației în apărarea națională s-a statuat existența gărzilor patriotice – create încă din august 1968 –, care deși depindeau logistic de armată se subordonau conducerii locale și centrale a Partidului Comunist.

Legea prevedea un amplu cadru pentru pregătirea teritoriului pentru apărare, elaborarea planului de mobilizare a economiei naționale, de sporire a capacității de mobilizare și a rezervei de mobilizare.

Întregul sistem al apărării naționale era subordonat pe timp de pace și război Consiliului Apărării, prezidat de secretarul general al Partidului Comunist, Nicolae Ceaușescu, totodată comandant suprem al forțelor armate, ceea ce, evident, întărea dictatura acestuia. Consiliul Apărării era responsabil pentru activitatea sa în fața Comitetului Central al partidului.

În preambulul legii exista prevederea care, într-o formă ceva mai alambicată decât în legea iugoslavă, interzicea acceptarea sau recunoașterea capitulării generale sau a ocupării teritoriului național, reflectând mai ales aprehensiunile dictatorului român față de situația creată în august 1968 în Cehoslovacia.

Aplicarea noilor concepte impuse de Legea 14 a durat desigur ani buni. Abia în 1980, alături de cele două armate existente până atunci, s-au mai creat două, fiecare având în componere două-trei divizii mecanizate, o divizie de tancuri, o brigadă de vânători de munte, brigăzi de artilerie terestră, de geniu, rachete, regimente de artilerie a.a., transmisiuni și altele.

Prin regulamentul AN (Apărării Naționale) nr. 6 s-au prevăzut eșaloanele de bază ale armatei: divizia, brigada, regimentul. Corpul de armată ca eșalon intermediar între armată și divizie, brigada era creat numai în cazuri de excepție. S-a inclus și eșalonul front pentru a răspunde într-un mod specific apartenenței României la Tratatul de la Varșovia, frontul românesc, sub conducere națională, urmând să coopereze cu alte fronturi din componerea forțelor armate unite.

Cu toate progresele în înzestrare, însă, atât diviziile cât și regimentele, cu numeroasele lor efective de servicii și întreținere, deveneau, pe măsura trecerii timpului, tot mai greoaie, mai dificil de condus și de introdus operativ în dispozitivul de luptă.

Efectivele armatei la pace au atins între 200 000-250 000 de militari, iar pentru mobilizare se preconiza între 8 și 10% din populația țării, adică între circa 1 650 000 și 2 000 000 de luptători.

Preocupările sporadice anterioare de cunoaștere a doctrinelor artei militare românești antebelice și ale statelor occidentale au sporit impresionant după 1968. Centrul de Studii și Cercetări de Istorie și Teorie Militară a fost menit nu numai să elaboreze o monumentală istorie militară a poporului român, doveditoare a tradiției autohtone a războiului întregului popor, ci să dezvolte doctrina militară românească.

Atât în concepțiile strategice, cât și în tactică, în aplicațiile desfășurate s-a trecut, pentru prima dată, la o desovietizare, abandonându-se ofensiva frontului în favoarea defensivei active cu un sistem adecvat de manevră.

Unul dintre cele mai spectaculoase domenii de aplicare a legii a fost desigur industria națională de apărare. Dacă la începutul anilor '70 majoritatea mijloacelor de luptă erau străine și mai ales sovietice, cehoslovace și est-germane, programul unitar de dezvoltare a industriei de apărare prevedea ca în 15-20 de ani, 75-80% din necesarul înzestrării tehnice a armatei să fie asigurat prin producția țării. Pentru prima dată s-au construit noi uzine și fabrici de armament și tehnică de luptă – depășindu-se existentul interbelic – și pe bază de licențe sau concepție proprie s-au realizat noi arme portative, tipuri de obuziere, muniție de luptă, aparatură optică. S-a fabricat în 1974, în colaborare cu Iugoslavia, avionul de vânătoare bombardament IAR-93, apoi de concepție proprie avionul-școală IAR-99 (1985), folosindu-se turboreactoare Rolls Royce Spey. La Întreprinderea de Construcții Aeronautice de la Brașov s-au realizat, începând din 1974, după licența franceză, binecunoscutele elicoptere IAR-316 (Alouette) și IAR-330 (Puma). La București și Bacău s-au produs avionul de

transport ușor BN-2 Islander și cel de școală și antrenament IAK-52. La Brașov și Reghin au fost realizate remarcabile planoare de antrenament și performanță, printre care IS-28 B2, foarte apreciat pentru rezultatele obținute în SUA (1979) și comandat de aviațiile din Marea Britanie, Danemarca și Australia.

După o concepție proprie s-au realizat tancul mijlociu TR-85, transportorul autoamfibiu blindat (TAB), mașinile de luptă pentru infanterie (MLI-84) și cercetare (AM 425).

Un efort deosebit au depus cercetătorii celor trei institute tehnico-militare: Institutul de Cercetare și Inginerie Tehnologică al Armatei de la Clinceni, Institutul de Cercetare pentru Artilerie și Tancuri, Institutul de Cercetări Aeronautice, precum și INCREST (Institutul Național pentru Creație Științifică și Tehnologică), consiliat de marele savant Henri Coandă. Totuși, pe ansamblu, acest efort nu a fost susținut printr-o finanțare corespunzătoare și nici prin încurajarea schimburilor științifice internaționale.

În schimb s-a manifestat o sporită preocupare pentru exportul de tehnică militară, formându-se chiar o direcție pentru armament în Ministerul Comerțului Exterior, iar apoi „Romtehnica” în cadrul Ministerului Apărării Naționale. Exporturile românești de avioane, elicoptere, tancuri, armament ușor s-au îndreptat spre statele membre ale Tratatului de la Varșovia, dar și spre China, Iugoslavia, Iran, Irak, Siria, Iordania, Egipt, Sudan, Algeria, Maroc, Angola, Mozambic etc. De la conceptul independenței României în domeniul înzestrării armatei, s-a ajuns treptat la dezvoltarea industriei de armament ca o altă sursă de venit.

De bună seamă, politica dictatorului de la București nu poate fi judecată decât în contextul situației internaționale, a raporturilor sovieto-nord-americane și a evoluției europene. Trecerea politicii americane de la echilibrul puterii, susținut de Dean

Acheson, la concertul marilor puteri de sorginte bismarkiană, promovat de Henry Kissinger²¹, nu a făcut decât să provoace, după întâlnirea Nixon-Brejnev din iunie 1973, o nouă fază de ostilitate între cele două puteri.

Desigur, în ceea ce privea soarta țărilor din blocul sovietic, în politica americană funcționa doctrina Sonnenfeld – complementară proiectului kissingerian – dar încă din 1976 candidatul republican la președinția SUA reproșase acesteia „înghețarea” Yaltei și condamnarea la sclavaj a națiunilor captive fără vreo concesiune din partea sovieticilor.²²

În această conjunctură generală, marja de manevră a regimului de la București părea să fie destul de redusă pentru o reală politică de confruntare cu „fratele mai mare”. Convergența regimurilor, neostalinismul brejnevian și dictatura „asiatică” a lui Nicolae Ceaușescu, excludeau, de asemenea, conflictul.

Revenind la momentul 1968 se poate spune că, de fapt, politica reală de confruntare s-a consumat între 22 și 25 august. Ideea, susținută înaintea întâlnirii de la Vârșeț, pentru realizarea în cooperare cu iugoslavii a unei autostrăzi strategice care, pornită din România, să ajungă prin Iugoslavia în Grecia la Salonic – singura inițiativă militară externă de anvergură –, nu a mai fost nici măcar discutată cu Tito, după refuzul acestuia de a se angaja alături de rezistența românească antisovietică.²³

Faimoasa bătălie a statutelor, dusă de reprezentanții Bucureștiului în cadrul întâlnirilor Tratatului de la Varșovia, s-a încheiat în 1969 prin acceptarea de către aceștia a tuturor propunerilor sovietice. Aceasta nu a însemnat însă și că regimul de la București intenționa o subordonare față de Kremlin. Contribuția diplomației Bucureștiului la negocierea și semnarea Actului de la Helsinki în 1975²⁴ a fost o bună premisă pentru întărirea opoziției față de dictatul sovietic în pact. Ea a fost vizibilă, de pildă, în respingerea

de către Nicolae Ceaușescu la consfătuirea Comitetului Politic Consultativ al Tratatului de la Varșovia din 22-23 noiembrie 1978, de la Moscova, a tuturor propunerilor sovietice de sporire a bugetelor militare pentru menținerea echilibrului în confruntarea cu SUA.

Opoziția liderului de la București a continuat și cu prilejul reuniunii Comitetului miniștrilor apărării ai alianței de la Moscova, din 2-4 decembrie 1981, când ministrul român al apărării s-a opus propunerii sovietice de intervenție a forțelor armate ale tratatului în Polonia pentru a susține guvernul comunist confruntat cu opoziția.²⁵

La 28 iunie 1983, cu prilejul consfătuirii Comitetului Politic Executiv a tratatului desfășurate la Moscova, delegația română a respins propunerea sovietică de amplasare a unor rachete cu rază medie de acțiune în R.D. Germană, Cehoslovacia și Ungaria. De prisos a mai arăta că măsura instalării rachetelor sovietice a fost adoptată de restul delegațiilor și pusă în aplicare.²⁶

O schimbare decisivă s-a produs odată cu noua politică a lui Mihail Gorbaciov. Când la consfătuirea Comitetului Politic Consultativ al Tratatului de la Varșovia (mai 1987, Berlin) s-a discutat adoptarea doctrinei militare a alianței, N. Ceaușescu a propus amendamente de fond, în ideea că nu vor fi acceptate, și susținând totodată că țara sa are propria doctrină a apărării, corespunzând și cooperării cu celelalte state ale alianței. Dar Gorbaciov a adoptat amendamentele propuse, astfel încât conducătorul de la București a fost nevoit să semneze.²⁷

În pofida noii doctrine și a întregii conduite anterioare, evenimentele din 1988-1989, prăbușirea treptată a comunismului în Europa orientală l-au făcut pe N. Ceaușescu să susțină reunirea urgentă a unei conferințe a țărilor comuniste, a Tratatului de la Varșovia, și, cumplită ironie a soartei, să propună, chiar el, inter-

venția militară în Polonia și Ungaria pentru a curma „intervenția imperialistă străină”.

*

O ultimă privire necesară asupra soartei armatei române sub imperiul doctrinei luptei întregului popor pentru apărarea patriei, mare parte a prevederilor legii din 1972 au rămas literă moartă și pregătirea populației pentru apărare a căpătat un caracter tot mai formal. Inundațiile catastrofale din 1971 și 1975, cutremurul din 1977, relevând însemnătatea armatei pentru depășirea urmării calamităților, au făcut ca folosirea soldaților în termen, a unităților militare în economie să se generalizeze. Implicarea armatei pe marile șantiere, dar și în activitățile obișnuite, precum strângerea recoltei, s-au făcut în dauna instrucției, a pregătirii de luptă. Totodată, bugetele pentru armament și tehnică de luptă necesare armatei au fost reduse astfel că în 1989 ea era cu totul depășită. Încercările unora dintre comandanții armatei de a atrage atenția asupra situației critice au fost respinse de dictator, Ceaușescu asigurându-i că nu va fi război. Oricum însă în anii '80, odată cu întreaga economie socialistă, și industria de armament se confruntă cu aceeași criză generală a sistemului.

*

La o privire de ansamblu este evident că, în conjunctura din 1968, liderul de la București a reușit pentru scurt timp să impună opiniei publice echivalența apărării patriei cu aceea a propriului regim, căutând să facă din acesta campionul rezistenței față de amenințarea sovietică. Ulterior, propaganda oficială nu a

mai izbutit eficient să mascheze dihotomia, rezultând tot mai evident efortul unic al dictatorului de a-și apăra puterea.

În faza finală, din toamna anului 1989, pentru a-și salva poziția, N. Ceaușescu a încercat atât exhibarea posibilității producerii armei nucleare, cât și resuscitarea spiritului din august 1968. Ambele au eșuat lamentabil. Din întreaga acțiune propagandistică a confruntării cu Rusia din anii 1968-1989, singura urmare pare să fi fost percepția opiniei publice mai corectă asupra intereselor reale ale țării, vizibilă, mai ales, prin contracararea opțiunilor politice externe din anii 1989-1991 ale președintelui Iliescu și, dimpotrivă, susținerea noului curs euroatlantic.

NOTE

¹ Vezi Stelian Tănase, *Elite și societate*, Iași, Ed. Polirom, 1996.

² Pentru evoluția Anei Pauker și reacția ei față de raportul secret Hrușciiov v. Gheorghe Brătescu, *Ce-a fost să fie. Notații autobiografice*, București, Ed. Humanitas, 2003.

³ Declarație cu privire la poziția Partidului Muncitoresc Român în problemele mișcării comuniste și muncitorești internaționale adoptată de Plenara lărgită a CC al PMR din aprilie 1964, București, Ed. Politică, 1964.

⁴ General-maior (r) Mihail E. Ionescu, Carmen Rijnoveanu, *Romania's perception on nuclear deterrence during the Cold War*, în *Strategic Planning for War. 7th Annual Meeting of the Military History Working Group*, Ljubljana, 2008, p. 85-98.

⁵ ANIC, Fond CC al PCR, Secția Cancelarie, *Protocolul nr. 32* al ședinței Comitetului Executiv al CC al PCR, în care s-a discutat situația din Cehoslovacia, 21 august 1968, dosar 133/1968, f. 85-87.

⁶ *Arhiva CC al PCR*, stenograma ședinței biroului politic din 21 august 1968.

⁷ AMR, fond D.S.P.A., microfilme, rola 1466, c.44-45, 48-49, 63.

⁸ Gl. corp de armată (r) Ion Gheorghe, gl. brigadă (r) Corneliu Soare, *Doctrina militară românească 1968-1989*, Editura Militară, București, 1999, p. 50.

⁹ Jaromir Navratil, *The Prague Spring '68*, Central European University Press, 1998, p. 494.

¹⁰ *Stenograma* întâlnirii dintre Nicolae Ceaușescu, secretarul general al PCR, și Iosip Broz Tito, secretarul general al Uniunii Comunistilor din Iugoslavia, desfășurată la Vârșeț în ziua de 24 august 1968 în „Dosarele Istoriei”, nr. 8/1998, ff. 50-58.

¹¹ Ion Pătroi (coord.), Alexandru Oșca, Vasile Popa, *Înghet în plină vară. Praga – august 1968*, Editura Paideia, 1998, p. 103-111.

¹² Henry Kissinger, *Diplomația*, Editura All, București, 1998, p. 636.

¹³ Nicolae Chilie, „O pană de automobil pe drumul cooperării Est-Vest”, în „Dosarele Istoriei”, nr. 1(6)/1997, p. 45-48.

¹⁴ Mark Kramer, *The Prague Spring and the Soviet Invasion of Czechoslovakia. New Interpretations*, în „Cold War International History Project, Bulletin” 3, Issue 3, fall 1993, p.12.

¹⁵ Paul Niculescu Mizil, *O istorie trăită*, vol. II, București, 2003, p.143.

¹⁶ Gl. corp de armată (r) Ion Gheorghe, gl. brigadă (r) Corneliu Soare, *op.cit.*, p. 56.

¹⁷ Majoritatea informațiilor referitoare la această parte a cercetării noastre provin din Arhiva Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară (Arhiva ISPAIM) și din mărturiile membrilor acestuia.

¹⁸ Arhiva ISPAIM, Registru Istoric al Centrului de Studii și Cercetări de Istorie și Teorie Militară, sub data.

¹⁹ România fusese reprezentată încă de la întemeierea acesteia de generalul Radu R. Rosetti.

²⁰ *Legea nr.14 privind organizarea apărării naționale*, Monitorul Oficial, București, 1973.

²¹ V. Jean-Yves Haine, *Diplomacy: la cliopolitique selon Henry Kissinger*, în www.conflicts.org, 2008.

²² Coral Bell, *Kissinger in Retrospect: The Diplomacy of Power Concert*, în „International Affairs”, aprilie, 1977, vol. 53, nr. 2, p. 202-216.

²³ Gl. corp de armată (r) Ion Gheorghe, gl. brigadă (r) Corneliu Soare, *op.cit.*, p. 49.

²⁴ Actul final al CSCE și Europa de azi, Ed. Valentin Lipatti, 1995, p. 103, 108.

²⁵ Constantin Olteanu, *Coaliția politico-militară*, București, 1996, p. 228.

²⁶ Gl. corp de armată (r) Ion Gheorghe, gl. brigadă (r) Corneliu Soare, *op.cit.*, p. 204.

²⁷ *Ibidem*, p. 212-213.

Reforma apărării în România în era post-Război Rece

- eseu -

general-maior (r) dr. Mihail E. Ionescu

Prezenta încercare vrea să stabilească direcțiile principale pe care s-a desfășurat efortul de reformare a armatei române în era post-Război Rece (1990 până azi). Vom recurge inițial la câteva clarificări conceptuale, apoi vom detalia etapele parcurse de armata română în procesul de reformă și vom încheia cu câteva concluzii privind ceea ce se cheamă „mersul înainte” în domeniu.

1. Câteva clarificări conceptuale

De obicei, în vorbirea curentă, atunci când se referă la procesul de reformă militară în perioada post-Război Rece se face trimitere la procesul amplu al transformării armatelor de masă, specifice erei industriale, în organisme militare mai mici, flexibile și mobile, capabile să facă față spectrului de amenințări actuale, mult modificat față de situația din anii post-Război Rece. De menționat în acest context că, atunci când vorbim de reforma militară în statele postcomuniste, unul din termenii de referință devine cel al demasificării armatelor de tip sovietic, proces mult mai amplu decât cel al de masificării propriu-zise intervenit și în armatele altor state, inclusiv occidentale.

Așadar, în accepție convențională, reforma intervenită în plan militar după sfârșitul Războiului Rece poate fi definită, în

principal, ca un proces al demasificării organismelor militare în concordanță cu schimbările intervenite în desfășurarea războiului, acestea la rândul lor impuse de natura schimbată a confruntării armate și ca efect al străpungerilor tehnologice (intrarea în era postindustrială, informațională ori a cunoașterii). Un astfel de proces a avut loc în ansamblul comunității internaționale în conformitate cu provocările cărora armata ar fi fost chemată să răspundă. După sfârșitul Războiului Rece, dispariția amenințării unei confruntări decisive între cei doi poli ai sistemului bipolar (inclusiv nucleară) a schimbat considerabil tabloul de securitate internațională pe fundalul unei modificări sistemice de anvergură.

Schimbarea sistemică care a avut loc odată cu prăbușirea URSS (decembrie 1991) și după reunificarea celor două state germane (octombrie 1990) a înrăurit considerabil evoluția reformei militare. Mai întâi, odată cu dispariția sistemului bipolar, relațiile internaționale au dobândit treptat sensul definirii unei noi ordini sistemice înlocuitoare. Dacă la sfârșitul primului Război din Golf (1990), președintele SUA, George Bush, anunța apariția unei noi ordini sistemice (de natură multipolară se poate bănuși)¹, curând afirmația s-a dovedit hazardată, odată cu dispariția unuia dintre polii sistemici (URSS). Cooperarea multilaterală pe care președintele american o anunța ca bază a acestei noi ordini – și care își găsisse întruchiparea în Tratatul de la Paris semnat în noiembrie 1991 pentru spațiul euroatlantic definit geopolitic de la Vladivostok la Vancouver – a trebuit reconsiderată. A urmat o perioadă de câțiva ani în care experții au discutat diferite paradigme de constituire a noii ordini, de la o revitalizare a formulei „concertului de putere” (secolul XIX) la tripolaritate sau multipolaritate.

Curând însă, sistemul mondial a intrat treptat sub zodia unipolarității, adică a hegemoniei sistemice a unui singur pol de putere,

a SUA. Dinamica instalării unipolarității nu a fost lipsită de sinuozități, care au fost observabile, de pildă, în reticența inițială a SUA de a recurge la extinderea NATO (până către prima parte a anului 1996), dar și în ambiguitatea Washingtonului de a se implica global în operații PK (în 1994, SUA și-au retras forțele de PK din Somalia sub presiunea opiniei publice și nu au intervenit pentru a stopa genocidul din Rwanda și abia în 1995 au participat, inițial reticent, în fosta Iugoslavie, datorită incapacității Europei de a soluționa o criză din „curtea din spate” a acesteia).

Odată însă ce SUA au devenit conștiente de noua înfățișare a sistemului internațional și de răspunderea proprie implicată, ele au acționat decis la scara globală. Semnul indubitabil al acestei noi orientări a fost acțiunea intervenită post-11 septembrie 2001. Dacă până atunci intervențiile americane aveau loc într-un cadru multilateral (așa cum a fost războiul din Kosovo în 1999), după atacurile teroriste de la New York și Washington unipolarismul a devenit o politică asumată deschis (unilateralismul). Vârful acestei politici² a fost constituit de campania militară lansată de SUA în fruntea unei „coalition of the willings”, în martie 2003, împotriva Irakului. În acești ani, în SUA s-a declanșat o aprinsă dezbateră privind instalarea unui imperiu mondial³ sau a unei hegemonii unipolare cu caracter benign și mizând pe o conducere multilaterală a afacerilor mondiale⁴.

Campania militară din Irak și evoluția ei sinuoasă – de la declanșarea unei insurgențe extrem de active la „domolirea” acesteia prin amplificarea forțelor („surge”) ordonată de Bush în 2007 și apoi la acordul de retragere a trupelor americane până în 2011, încheiat la sfârșitul anului 2008 – a consemnat o involuție a sistemului unipolar. Nevoite să poarte două războaie concomitent, în Irak și Afganistan, mari consumatoare de resurse,

mai ales că abia își organizaseră capabilitățile de „post-conflict nation building”, SUA au început să dea semne de oboseală în promovarea unipolarismului/unilateralismului. S-a adăugat un consum uriaș de resurse, ceea ce a amplificat deficitul bugetar și datoria publică – războaiele purtate au ajuns să fie finanțate de bonuri de tezaur cumpărate de state străine, între care China – și deteriorarea relațiilor transatlantice. Uniunea Europeană, enervată de unilateralismul american, a dat semnele unei independențe mărite, manifestate inițial printr-o împotrivire vocală la campania irakiană, mai apoi prin critici extrem de ascutite la adresa administrației Bush. Chiar președintele american George W. Bush în cel de-al doilea mandat a încercat repararea relațiilor cu Europa amplificând apelul la „tratamente” multilaterale ale diverselor dosare ale relațiilor internaționale (nonproliferarea, lupta împotriva terorismului internațional, încălzirea globală etc.).

Emergența unor noi mari puteri pe eșichierul politicii mondiale – China, India, Brazilia, Rusia – a fost un alt element care a impus ca modelul sistemic al unipolarismului să fie regândit. Acest lucru nu a întârziat să aibă loc și la începutul anului 2008 deja avem o primă încercare de definire a acestei noi formulări sistemice.

Dar, între achizițiile de anvergură ale erei unipolarismului se înscrie maximizarea rolului mondial al NATO. Pe lângă faptul că s-a recurs la un „Big Bang” în lărgirea alianței către Est – între 2002-2004 alte 10 state au devenit aliați, teritoriul lor acoperind practic ceea ce se numește istmul ponto-baltic, care separă Europa de Asia –, NATO a lansat procesul achiziționării de parteneri la scară globală, pe lângă unele state ale Golfului sau zonei mediteraneene incluzând și Australia, Japonia și Coreea de Nord și deschizându-se către America Latină (Columbia). Pe lângă aceste dezvoltări notabile, NATO a luat inițiativa construcției

unei Forțe de Reacție Rapidă (NATO Reaction Force), capabilă să poarte operații militare la alerta scurtă – 24-48 ore – oriunde pe glob și să le susțină vreme de șase luni. Chiar dacă NRF este încă în construcție, devine evident că exercițiul este unul de multilateralizare a acțiunii globale a SUA, așadar o recunoaștere a faptului că afacerile globale nu pot fi gestionate (fie și datorită resurselor, dacă nu a compatibilității) decât împreună cu aliații și partenerii.

Noua formulă sistemică identificată, care corespunde realităților prezentului, este cea a lui Richard Haas, potrivit căreia lumea a intrat sub zodia unimultipolarismului. Teza Haas, expusă într-un celebru articol din „Foreign Affairs” din 2008, afirmă: „Principala caracteristică a relațiilor internaționale în secolul XXI se îndreaptă către nonpolaritate: o lume dominată nu de una ori două sau chiar mai multe state, ci, mai degrabă, de duzini de actori posedând și exercitând diverse forme de putere. Acest lucru reprezintă o schimbare tectonică în raport cu trecutul”⁵.

Dacă această „dezordine” prognozată de Haas va însemna în viitor decenii de instabilitate sistemică globală, ori dacă ea va dura doar câțiva ani până la reformularea sistemului internațional în paradigma westphalică este greu de știut. Și nici autorul tezei „nonpolarității” nu-și propune să dea un răspuns în această privință. Ceea ce este evident este însă faptul că R. Haas s-a înregimentat astfel în tabăra „declinistă” existentă în SUA, conform căreia hegemonul actual a intrat ireversibil pe panta decăderii, mai precis a pierderii locului sistemic central. Din această perspectivă, atât „nonpolarismul”, cât și probabila dezordine sistemică însoțitoare ar trebui citite – așadar relativizându-le – prin prisma faptului că „decliniștilor” li se opune tabăra „hegemoniștilor”.

Poate cel mai bine (sintetic) este prezentat punctul de vedere al acestora din urmă în articolul lui Robert Kagan, intitulat semni-

ficativ „Încă numărul 1”⁶. Răspunzând lui Haas, Kagan contestă aserțiunea acestuia că „momentul unipolar al SUA s-a sfârșit. Relațiile internaționale în secolul XXI vor fi definite de non-polaritate. Puterea va fi difuză mai degrabă decât concentrată, iar influența statelor-națiune va slăbi pe când cea a actorilor non-statali va crește”⁷. Pentru Kagan, „prin cei mai serioși indicatori de putere, SUA nu sunt în declin, nici chiar relativ față de alte puteri. Partea SUA în economia globală în anul trecut (2007) a fost 21 la sută comparativ cu 23 la sută în 1990; 22 la sută în 1980, 24 la sută în 1960 /.../ puterea militară americană este fără egal /.../ Imaginea Americii este desigur vătămată, conform sondajelor de opinie globale, dar efectele practice ale acestui lasou sunt departe de a fi clare”⁸.

Fără a intra în detaliile disputei „decliniști”-„antidecliniști”, care este azi una din dezbaterile teoretice fertile din SUA, se cere menționat că evaluări recente din Franța⁹ sau Rusia¹⁰ afirmă preponderența sistemică a SUA pentru cel puțin încă o generație.

Așadar, fie că ne asumăm teza intrării sistemului internațional de state în „era postamericană”, fie că ne situăm pe poziția „America încă în frunte”, devine totuși clar că ceea ce se petrece în această țară în domeniul reformei apărării dobândește o importanță cardinală. Atât pentru evaluarea a ceea ce s-a implementat în România în ultimele aproape două decade în domeniu, cât și pentru a prognoza corect perspectivele reformei apărării.

De o mare importanță este utilizarea corectă a conceptelor în analiza reformelor în domeniul militar. Sintagmele „reforma militară”, „reforma sectorului de securitate”, „reforma apărării”, „reforma sectorului apărării” sunt folosite intersanjabil, fără ca ele să acopere realitatea avută în vedere de autor. Clarificarea conceptelor devine așadar necesară pentru a evita confuziile

(dintre care unele pot fi grave), mai ales că ele au încărcături variate nu doar științific, dar și politic.

În accepția obișnuită, „reforma militară” desemnează transformarea organismului militar pentru ca acesta să-și poată îndeplini misiunea principală – securitatea militară a statului – în condițiile în care o asemenea transformare este solicitată imperios de o nouă configurație geopolitică, de un tablou *schimbat* al înfruntării armate ca urmare a străpungerilor tehnologice sau a modificărilor de amploare în doctrina militară. Așadar, într-o astfel de accepție reforma militară ar desemna „reforma apărării” (cu o sintagmă englezească „defense reform”). Și, într-adevăr lucrurile au stat în acest fel în trecut, inclusiv în cel recent, adică în prima decadă a epocii post-Război Rece.

Complexitatea cu totul neobișnuită a transformării sectorului de apărare a determinat acumulări conceptuale foarte valoroase și crearea unui nou câmp teoretic, al „sectorului de securitate”. Acest nou domeniu, care a fost treptat definit teoretic în ultimii ani ai secolului XX și primii ai următorului veac, a fost rezultatul reflexiei asupra modificărilor profunde intervenite în conceptul de securitate în epoca post-Război Rece, în exigențele ridicate de tranziția statelor postcomuniste către noile structuri economico-politice de tip economie de piață și pluripartidism politic, precum și în dinamica efortului de reconstrucție postconflict a societăților răvășite de războaie civile.

Noul concept de securitate în era globalizării este atotcuprinzător, adică transcende domeniului îngust al militarului pentru a ne referi la economic, politic, cultural, demografic etc. Dacă, de pildă, ceea ce se întâmplase în Primul Război Mondial impusese teoria „războiului total” teoretizată de generalul german Erich Ludendorff pe baza experienței sale de lider al Înaltului Coman-

dament al țării sale în cea dintâi conflagrație globală, ceea ce a fost observat în perioada post-Război Rece a determinat o regândire teoretică considerabilă în urmări. În primul Război din Golf (1991) a fost capitalizată experiența întâiului conflict purtat între o armată a erei industriale (irakiană) și un adversar aparținând erei informaționale (coaliția onusiană, mai precis forțele americane).

Dacă cea dintâi era asemănătoare armatelor primului și secundului război mondial, cea din urmă avea toate caracteristicile unui organism militar utilizând cele mai recente străpungeri tehnologice. Așadar, de la rachetele de croazieră lansate de la mii de kilometri către ținte atinse cu precizie centimetrică la sensori care facilitează la maximum bombardamentele „deștepte”, de la informații livrate în timp real comandanților de pe câmpul de luptă din locuri de culegere și interpretare a lor aflate la distanțe uriașe la ofensiva medie desfășurată cu mijloace, dar și cu rezultate fără precedent. Asemenea capacități au semnat imediat mutația intervenită nu doar în desfășurarea războiului, de dimensiuni uriașe, dar și în întinderea domeniului securității naționale. Pentru a putea face față unui astfel de conflict era, așadar, nevoie de a evada din cadrul strâmt al înfruntării militare clasice și a pregăti națiunea în mod fundamental multidirecțional, de la performanța economică și tehnologică la soliditatea a ceea ce se numește „frontul intern” – așadar, un efort cultural și de pregătire a mentalităților de mari dimensiuni –, de la consolidarea și promovarea propriilor valori societale la mobilizarea potențialului de tip clasic etc.

Securitatea unei societăți, unei națiuni a devenit atotcuprinzătoare, mai ales că natura amenințărilor a depășit cu mult vechea paletă a acestora și care era posibil a fi confruntată cu organismul militar obișnuit. Cum au demonstrat catastrofele naturale – de la Cernobâl (1985) la uraganul Katrina în SUA (2007) –, pagubele

intervenite depășeau cu mult pe cele întâmplare într-un război clasic, securitatea națională fiind grav afectată, iar organismul militar clasic având un rol marginal.

Un alt fenomen apărut în perioada post-Război Rece a adăugat noi exigențe redefinirii securității naționale. Pe de o parte, în societățile postcomuniste un rol tot mai însemnat au început să-l joace structurile de forță moștenite din vechiul regim a căror transformare în sens democratic a devenit imperativă pentru construcția statului de drept. S-a evidențiat astfel că reforma militară de tip clasic nu mai era suficientă – așadar transformarea armatei –, ci procesul reformator trebuia extins la celelalte structuri statale cu rol determinant în securitatea societății.

Pe de altă parte, multiplicarea conflictelor intrastatale (de tip fosta Iugoslavie) a dus la sporirea exponențială a misiunilor de factură peacekeeping (PK), care, în zonele postconflict, s-au văzut confruntate cu exigențe care depășeau evident capacitățile militare la dispoziție. Reconstrucția postconflict trebuia să implice reconstituirea rapidă a instituțiilor statului stabil și de drept, așadar să se dispună de capacități în afara ariei militare (de la judecători la polițiști și educatori, de la experți topografi la specialiști în IT etc.). A devenit evident că este nevoie de o altă abordare a reformei sectorului de apărare.

De la aceste realități și exigențe noi a fost declanșat procesul de reconsiderare a reformei „sectorului de securitate”. S-a vorbit de o primă generație a reformei, care a cuprins sectorul militar, în primii ani ai erei post-Război Rece, urmată de o generație secundă aplicată „sectorului de securitate” național.

În accepția teoretică actuală, spre deosebire de mai vechea și precedentă reformă a apărării (a armatei), „sectorul de securitate” se referă la poliție, armată și serviciile de informații incluzându-se și sistemele judiciar și penal și alte agenții de aplicare

a legii. În același timp, reforma sistemului de securitate înseamnă „transformarea acestui sistem – care include toți actorii, rolurile lor, responsabilitățile și acțiunile – în mod unitar pentru a gestiona și opera sistemul într-o manieră conformă cu normele democratice și principiile recunoscute ale bunei guvernante și astfel să contribuie la buna funcționare a cadrului de securitate”.

Reforma „sistemului de securitate” presupune a răspunde la trei provocări strâns legate între ele și valabile pentru toate statele: dezvoltarea unui cadru instituțional adecvat furnizării de securitate care include toți actorii relevanți; întărirea guvernării instituțiilor de securitate; construcția unor forțe de securitate capabile, răspunzătoare în fața autorităților civile¹¹.

Ce este reforma apărării?

Dacă în trecutul mai apropiat „reforma apărării” însemna angajarea construcției unui organism militar care să răspundă exigențelor unei anumite situații geopolitice în concordanță cu o „doctrină militară” prestabilită, azi este mult mai mult decât atât. Astăzi „reforma apărării” definește un proces continuu de adaptabilitate a organismului militar la exigențele provocărilor mediului de securitate, de a spori investiția în modernizare și a reduce cheltuielile, deopotrivă a se concentra pe adaptarea industriei naționale și cooperării internaționale pentru a corespunde exigențelor apărării, precum și a răspunde de desfășurarea acestuia în fața contribuabililor și a conducerii politice.

În cazul Poloniei, de pildă, este evident că avem de a face cu o anumită confuzie în ce privește conceptul de „reformă a apărării”. În acest caz, reforma apărării face referință doar la transformarea/restructurarea forțelor militare și lasă deoparte problematica industriei de apărare. Dacă la începutul anilor '90, în efortul de a se califica pentru calitatea de membru NATO, Polonia a

recurs la reforma forțelor sale armate cu deosebire pe direcțiile reducerii volumului acestora și a instituirii controlului civil, ulterior problematica reformei a fost de altă natură.

La sfârșitul anului 2005, ca urmare a recomandărilor unei „Analize strategice a apărării”, în Polonia a fost amorsată „reforma apărării”, care înseamnă acțiune pe următoarele direcții: integrarea Ministerului Apărării cu armata, atât organizațional, cât și fizic (o armată de 135 000 de oameni, din care 85 000 forțe terestre); reducerea numărului de comandamente; promovarea parteneriatului public-privat în proiecte de funcționalizare a organismului militar; specializare (categorii de forțe armate clar consolidate: forțe terestre, aviație, flotă); reforma bugetară, renunțare la sistemul moștenit și specific secolului XIX.¹²

În 2003, Germania a lansat o reformă a apărării comprehensive, destinată a începe în 2005. Potrivit conceptului „calitate în locul cantității”, armata germană urmează să fie redusă până în 2010 de la 280 000 la 250 000 militari, ținta fiind „atingerea unui echilibru între obiectivele misiunilor, echipament și resurse”. Principalele capacități ale Bundeswehr-ului au fost descrise ca fiind: sprijin și sustenabilitate; comandă și control; culegere de informații și recunoaștere (reconnaissance); mobilitate și angajament efectiv; supraviețuire și protecția forței. Planurile minuțios întocmite de reforma apărării prevăd atât quantumul, cât și echipamentul fiecăreia dintre categoriile de forțe și acțiunile pentru a obține efecte maxime pe dimensiunile mai sus înfățișate.¹³ Cum se observă, de asemenea, în Germania reforma apărării ia în considerare acomodarea organismului militar cu noile realități (riscuri, amenințări și misiuni preconizate) ale tabloului de securitate, fără a include și complexul militar-industrial ca în Rusia.

Pentru Rusia de azi, reforma apărării înseamnă, întâi de toate, reforma complexului militar-industrial. Iar, în anii din urmă, Rusia

a ales să restructureze acest sector prin crearea unor holdinguri pe verticală în domenii cruciale pentru un eventual efort militar global (aviație, construcții navale, construcție de blindate, radio-electronică, tehnologie informațională). O asemenea direcție de reformă a apărării a fost determinată atât de specificul doctrinei militare ruse, cât și de imperativul apărării și fructificării sectorului energetic, socotit practic ca esențial pentru redobândirea rolului internațional deținut de Rusia în timpul Războiului Rece.

De pildă, în noiembrie 2006 în sectorul industriei de apărare se aflau 579 întreprinderi de stat și 428 de societăți pe acțiuni (unele surse indică în aceeași perioadă existența a circa 1 700 de firme). La mijlocul lui 2007, după o campanie agresivă de preluări și asocieri, Rosoboronexport (ROE) a rămas cea mai puternică în domeniu, monopolizând domeniul industriei de apărare în beneficiul statului.¹⁴

În schimb, pentru Rusia, reforma militară înseamnă restructurarea forțelor armate, ele însele parte a complexului apărării. Această restructurare este destinată să facă față amenințărilor noului secol. Noua structură militară se focusează pe consolidarea forțelor strategice (rachete, flotă și aviație), forțe convenționale (toate structurile terestre, aviație și flotă fără caracter strategic) și forțe antiteroriste. S-a preconizat menținerea sistemului recrutării obligatorii și sporirea efortului educațional militar.¹⁵ Desigur în ansamblul reformei militare se pune accentul pe domeniile: comandă și control, profesionalizarea forțelor armate (de pildă, crearea de centre militare în cadrul universităților, pe lângă, între altele, sporirea efectivelor de militari voluntari, determinată și de scăderea bazei demografice de recrutare), logistică, strategie nucleară, contraterorism și informații.

În SUA, după 9/11 a apărut o nouă sintagmă pentru a desemna reforma militară (în ansamblu și a apărării), anume „transfor-

marea militară” (transformation of the military). Sintagma și conceptul au fost puse în circulație de Pentagon sub conducerea lui Donald Rumsfeld și desemnau „acomodarea” organismului militar la dimensiunea asimetrică a războiului. Forțele militare trebuiau să devină mult mai mici, mai rapide și, în același timp, mult mai letale în acțiune. Superioritatea tehnologică a făcut pe unii analiști să aprecieze că victoria poate fi obținută în conflictele asimetrice prin utilizarea unor astfel de unități militare mici și agile, în combinație cu senzori de înaltă rezoluție și rețele de comunicații extrem de rapide.

Așadar, fără să mai fie nevoie de armamente și echipamente costisitoare (artilerie, blindate etc.), ci utilizându-se loviturile aeriene cu „bombe inteligente” (muniție teleghidată – precision guided munitions). Campaniile din Afganistan și Irak păreau să dea dreptate acestui punct de vedere în primele faze ale confruntării. Conceptul transformării a inclus curând întregul domeniu al apărării, adică și complexul industrial (comenzi de armament în consecința acestei noi concepții de purtare a războiului), precum și cel al bugetării și al educației, practic întregul ansamblu al instituțiilor apărării.

Criticile la adresa acestui nou concept de reformă militară n-au întârziat să apară. La sfârșitul anului 2007 a apărut cartea generalului (activ) francez Vincent Desportes¹⁶ despre războiul viitorului, care capitaliza experiența conflictelor din Afganistan și Irak, dar și înfruntarea între Israel și Hizbullah în Liban în vara anului 2006. Ideea principală este că, din punct de vedere conceptual, „transformarea militară” este irelevantă pentru desfășurarea războiului viitor. În opinia autorului, insistența Pentagonului asupra noii tehnologii nu dă atenție suficientă unor caracteristici durabile ale înfruntării asimetrice, astfel încât forțe puțin numeroase care se bazează pe tehnologie sofisticată au furnizat crize

persistente (Afganistan și Irak). Iar războiul high-tech israelian împotriva Hizbullah-ului s-a vădit inadecvat ca finalitate. În consecință, generalul francez apreciază că este nevoie ca marile puteri, dar nu doar ele, să mențină forțe militare terestre capabile să poarte deopotrivă războiul asimetric, dar și să rămână ani îndelungați pentru pacificare.¹⁷

Practic, prin criticile aduse „transformării militare” este lansată o provocare majoră conceptului „Revoluției în Afacerile Militare” (RAM), care a devenit o *mantra* a studiilor militare de la sfârșitul Războiului Rece, mai ales după victoria în primul Război din Golf. Designând în principal combinația „străpungeri tehnologice – noi modalități de desfășurare a războiului – restructurarea armatelor”, RAM iese din sfera de cuprindere a acestui eseu. Rămâne doar a menționa că sus-amintita combinație de procese a apărut la sfârșitul anilor '80 și s-a dezvoltat exponențial după sfârșitul Războiului Rece, în strânsă legătură cu dinamica globalizării, și a însemnat preeminența tehnologiei distructive asupra forțelor umane.

Așadar, se poate desprinde concluzia că există o oarecare confuzie semantică în designarea reformei militare în epoca post-Război Rece, motivată atât din punct de vedere doctrinar (cazul Rusiei, mare putere în căutarea unui statut internațional pierdut, care include în conceptul de reformă a apărării și complexul militar industrial), cât și politic (cazul statelor democratice, care include în concept atât controlul civil, cât și problematica demasificării armatei, corespunzătoare unor imperative politice). Se poate reține totuși că „reforma apărării” în cazul statelor democratice exclude din planurile în domeniu ținte de atins în domeniul economic (acestea fiind realizate prin mecanismele economiei de piață), și se focusează asupra armatelor (structură, misiuni, echipamente, bugetare, educație).

Pe de altă parte, conceptul de „reformă a sectorului de securitate” (SSR), mai sus detaliat în linii esențiale, este specific statelor angajate pe calea democratizării și construcției statului de drept. Este evident că acest concept este foarte larg și conține reforma militară sau a apărării ca una dintre dimensiuni, dar nu poate fi utilizat – tocmai din cauza extensiei sale – pentru a analiza acomodarea organismului militar la noul context internațional strategic. Nici conceptul de „transformare militară” nu este viabil pentru a întreprinde o astfel de analiză. Astfel încât rămâne de optat între conceptele (și sintagmele) de „reformă a apărării” (specific statelor democratice, așadar cu excluderea complexului industrial) și cel de „reformă militară” *per se*.

În ce ne privește, considerăm că este optimă sintagma „reforma apărării”, întrucât conceptual aceasta asigură o mai largă cuprindere a restructurării militare post-Război Rece, care include nu doar aspectele exclusiv militare (cantitatea și calitatea trupelor, misiuni, echipamente, bugetare etc.), dar și altele de natură politică (legislație, instituirea controlului civil asupra organismului militar, de exemplu).

Pentru a înțelege, de asemenea, sfera de cuprindere a „reforme apărării” facem trimitere la criteriile (metrics) existente în literatura de specialitate pentru a evalua performanțele acesteia în actualul stadiu:

- gradul în care reformele au fost implementate în legea organică a țării, politicile la nivel național, documentele de politică interministerială și reglementările ministeriale. O analiză comprehensivă trebuie să ia în considerare atât numărul obiectiv al unor asemenea indicatori, precum și să ofere o evaluare a valorii unor astfel de exemple de implementare. Astfel de analiză, întreprinsă periodic, va fi benefică pentru cele mai multe țări

întrucât va oferi evaluări inestimabile ale fundațiilor existente constituțional, legal și politic pentru apărarea națională – de exemplu expunând lipsurile existente sau suprapunerile;

- gradul în care resursele de apărare sunt angajate în modul cel mai eficient ca rezultat al implementării reformelor apărării. Reformele apărării trebuie să aibă ca rezultat utilizarea mult mai eficientă a resurselor financiare, care poate fi identificată în demonstrația legăturii între planuri, rezultate și resurse în justificarea bugetară;

- gradul în care reformele sunt integrate în curricula sistemului de educație profesională militară. Un indicator foarte important este de a evalua dacă politicile, procesele și procedurile de reformă sunt elemente esențiale ale curriculei formale ale instituțiilor naționale de învățământ al apărării. Dacă evaluatorii află că noile procedee, structuri și procese nu sunt integrate în curricula de învățământ militar, atunci acesta este un indicator că fie aceste reforme nu sunt considerate „serioase” îndeajuns de către Ministerul Apărării sau conducerea militară pentru a fi predate, ori că structurile educaționale din domeniu nu răspund la îndrumările celor dintâi;

- gradul în care recomandările sunt reprezentate în organizarea și regimul de instruire militară formală a națiunii. Studiile analitice ale instrucției individuale sau la nivel de subunitate, similar cu cele sugerate mai sus, pot de asemenea să demonstreze gradul în care reformele sunt recunoscute și implementate bine în forțele armate. Un indicator metodologic critic de semnificație deosebită în contextul națiunilor PfP este dacă o forță militară a făcut cu succes tranziției de la „instrucția pe unitate de timp” la „instrucția pe standarde”, întrucât aceasta din urmă este un element-cheie în metodologia de instrucție existentă în armatele occidentale „misiuni-condiții-standarde”¹⁸.

2. „Reforma apărării” în România post-Război Rece

În România post-Război Rece, reforma apărării a fost un proces de importanță particulară, în atenția prioritară a noului regim instalat la sfârșitul lui decembrie 1989. Motivația acestei atenții prioritare se află în faptul că armata jucase un rol foarte important în evenimentele din decembrie 1989 – se afirmă a fi fost chiar decisiv, dar este neîndoiește o exagerare –, iar reformarea ei a fost considerată element-cheie al succesului instalării democrației și economiei de piață. O opoziție deschisă a armatei, descinsă neschimbată din regimul comunist, la aceste procese vitale ar fi putut să le întârzie sau chiar să le compromită, chiar dacă peisajul geopolitic european înregistrase modificări structurale care defineau o linie de conduită greu – dacă nu imposibil – de evitat.

De altfel, România a înregistrat în domeniul militar o primă criză după evenimentele din 1989, care riscă să aibă un impact politic considerabil. Un adjunct al ministrului apărării din timpul regimului comunist a devenit ministru plin la 22 decembrie 1989 (în ultimele ore ale regimului comunist), pentru a fi înlocuit după doar 24 de ore de un fost militar apropiat al noii conduceri politice a țării. Chiar această înlocuire a determinat o criză, măsura fiind contestată la nivelul corpului ofițeresc încă de la sfârșitul lunii decembrie 1989 (noul ministru a fost socotit de corpul ofițeresc „parașutat” de KGB). Criza intervenită atunci a putut fi domolită abia câteva luni mai târziu, când s-a procedat din nou la schimbarea între cei doi militari, *primul ministru al apărării* din perioada post-revoluționară reocupând acest post, iar înlocuitorul său ieșind de pe scena politică (martie 1990).

Etapele reformei apărării în România pot fi, în funcție de criteriile adoptate, diferite. Dacă, de pildă, se ia în considerare modalitatea de implementare doctrinară, atunci se pot desprinde

două mari etape. Cea dintâi ar fi între 1990 și 1994, când are loc trecerea de la doctrina „luptei întregului popor”, moștenire a vechiului regim comunist, la perioada acumulării doctrine occidentale și restructurarea în consecință a organismului militar. Aceasta din urmă, începută odată cu aderarea României la Parteneriatul pentru Pace – iulie 1994 –, poate fi considerată ca nefiind încheiată nici azi. Aderarea României la NATO în 2004 nu a făcut decât să accelereze acest proces de achiziție doctrinară occidentală și de transformare a armatei conform acestor noi prescripții.

Dacă se adoptă criteriul recrutării pentru organismul militar, din nou pot fi desprinse două etape. Cea dintâi este cuprinsă între anii 1990 și 2006, când a fost în vigoare sistemul recrutării obligatorii, iar secunda, din 2006 până azi, când s-a trecut la armata de voluntari, profesionistă. Iar dacă este adoptat criteriul misiunii principale a armatei naționale se pot desprinde iarăși două etape. Prima poate fi numită a armatei de „apărare teritorială”, între 1990 și 2004, și secunda, a „armatei de securitate”, după 2004, azi aflată însă sub imperiul interogării adecvării la contextul strategic.

O altă modalitate de etapizare a reformei apărării ar putea fi aceea a departajării etapelor după documentele fundamentale care au modificat politicile de transformare a domeniului. O primă etapă în acest caz ar fi a desprinderii de trecut, adică a abandonării dimensiunilor doctrine dobândite din vechiul regim, tradusă în eliminarea structurilor de partid și a celor reclamate de vechea orientare doctrinară (unitățile și marile unități de muncă în economia națională, structurile de cooperare cu gărzile patriotice etc.). O altă etapă este înscrisă între anii 1994, când odată cu aderarea la Parteneriatul pentru Pace au fost asumate obiective

de reformă, inclusiv în plan doctrinar, și 1999, când a apărut primul document strategic național. Este vorba de Charta Albă a Apărării, având ca subtitlu „Armata României 2010. Reformă și integrare euroatlantică”. Apoi, se poate aprecia că fiecare nouă Strategie de Securitate Națională (cea dintâi elaborată în 1996), asumată odată cu fiecare termen prezidențial, conform legii, reprezintă tot atâtea etape de reformă a apărării.

În ce ne privește, propunem pentru etapizarea reformei apărării folosirea reperelor procesului de accesare a României în structurile euroatlantice, specific în NATO (în principal), dar și în Uniunea Europeană. Argumentele acestui criteriu de departajare socotim că sunt cele mai relevante pentru opțiunea făcută.

Mai întâi, desigur că este evident retrospectiv că reforma apărării în România a avut ca determinant esențial condiționalitățile procesului de aderare la NATO și UE. După o scurtă perioadă de tentative „pe cont propriu” – expresie a ambiguității în care se afla zona Europei de Est –, odată cu desființarea Pactului de la Varșovia (iunie 1990) și prăbușirea URSS, din momentul în care România și-a definit ca obiectiv strategic aderarea la NATO (februarie 1993), exigențele acestui proces de aderare și-au pus decisiv amprenta asupra reformei apărării. Între condiționalitățile aderării la PFP se aflau exigențe concrete de reformă a apărării (apropierea doctrinară de NATO), iar din septembrie 1996, odată cu „*Studiul asupra lărgirii NATO*”, publicat de alianță, procesul de reformă a dobândit o coerență sporită. În documentul menționat erau listate condiționalitățile aderării la Alianță, între care reforma apărării.

Cel de-al doilea argument în favoarea criteriului propus este constituit de faptul că odată cu menținerea principiului „porților

deschise” în problematica extinderii NATO, Alianța a fixat etape succesive de înaintare către aderare în funcție de implementarea condiționalităților fixate. Astfel de condiționalități au fost stabilite nu doar în ce privește reforma apărării, ci și în alte domenii. Atât PfP, cât și PfP intensificat (1996), cât și Planning and Review Process – PARP (1995) și Membership Action Plan – MAP (1999) au cuprins, pe lângă condiționalitățile în domeniul apărării și cele referitoare la sistemul democratic (pluripartidism), economie (de piață), stabilitate internă (atitudinea față de minorități), stabilitate internațională (relații cu statele vecine), alocare suficientă de resurse.

Avându-se în vedere că aderarea la UE a „mers”, în general, în tandem cu procesul accederii în NATO, acestor condiționalități li se pot adăuga și altele, cuprinse sub numele generic de asimilarea aquis-ului comunitar. Așadar, uniformizarea legislației naționale, protecția mediului, dezvoltarea infrastructurii etc.

În al treilea rând, cuvântul-cheie în procesul aderării la NATO a devenit în România (și nu numai) *interoperabilitatea*, anume asumarea capacității de a evolua militar eficient în operații NATO, ceea ce a presupus o strânsă legătură cu Alianța în privința participării la exerciții PfP ori la operații altele decât războiul. Or, în perioada după 1994, la început prin participare la exerciții PfP sau chiar NATO ori în cooperare cu aliați NATO (Strong Resolve – 1998, de exemplu), apoi la operații PK sub egida NATO (Bosnia-Herțegovina – 1995; ALBA, în Albania – 1997; Kosovo – 1999; Afganistan – 2002; Irak – 2003 etc.), reforma apărării în România a fost permanent desfășurată în strânsă legătură cu NATO (ori aliați) și cu exigențele acesteia, iar aquis-ul operațional de interoperabilizare a fost maximizat prin acțiune directă alături de Alianță.

În al patrulea rând, reforma apărării s-a desfășurat nu doar sub condiționalitățile Alianței și în strânsă legătură operațională

pe direcția interoperabilizării, dar, mai mult, a beneficiat de expertiza NATO prin intermediul consilierilor militari din statele aliate, prezenți în Ministerul Apărării Naționale. La acest punct se cuvine menționată importanța remarcabilă a Parteneriatului Strategic România–SUA, operaționalizat politic și militar din iulie 1997. În ansamblul acestuia, reforma apărării a jucat un rol extrem de important, primele două planuri comprehensive de restructurare a armatei române fiind elaborate de Statul Major General în cooperare și cu finanțare americană (planul Speller, Richard–Gavrila Ghitaș – 1998 și planul Kievenaar – 1999). Mai mult decât atât, din anul 2000, o echipă de experți americani (ai firmei „Cubic”, preferată față de concurența MPRI) a jucat, la fața locului, un rol esențial în ce privește reforma militară până în momentul aderării efective la NATO și după aceea. Se poate spune că strânsa legătură româno-americană dezvoltată în ansamblul Parteneriatului Strategic a fost o evidentă valoare adăugată procesului de reformă a apărării.

În sfârșit, dar nu în cele din urmă, un argument important al unei asemenea etapizări în funcție de criteriul aderării la NATO este că chiar acest fapt a fost un impuls în direcția asumării curajoase a reformei. Este, din punct de vedere psihologic, de înțeles că, în strânsă legătură cu Alianța, ceea ce constituia o garanție de securitate *per se*, procesul de reformă a apărării a putut avea un ritm alert, cu totul altul decât în condițiile încercării acesteia „pe cont propriu”. O asemenea încercare nu doar că ar fi întârziat nepermis transformarea restructurării apărării, datorită unor factori inhibitori de natură psihologică care țin firesc de exigențe de securitate națională (un conflict neașteptat ne poate surprinde „dezorganizați” – se putea argumenta și chiar s-a afirmat), dar ar fi fost prelungit cu mult datorită discuțiilor inerente pentru astfel de opțiuni decisive.

Consecință a aplicării acestui criteriu, apreciem că etapele reformei apărării în România sunt următoarele:

Decomunizarea inițială a armatei, proces intervenit între 1990 și aproximativ jumătatea anului 1994. Ceea ce caracterizează această etapă este faptul că a fost pus accentul pe dizolvarea structurilor care controlau, din punct de vedere politic comunist, armata, anume organele și organizațiile de partid (ceea ce a fost rapid implementat în primele zile după decembrie 1989), precum și desființarea marilor unități și unități de lucru în economia națională. Concomitent, se poate aprecia că a avut loc o reorganizare a structurilor de conducere a organismului militar, inclusiv prin instalarea unui ministru civil al apărării (martie 1994). Ceea ce nu s-a realizat aproape deloc în această etapă a fost acțiunea de demasificare (de tip sovietic) a armatei, deși reduceri ale efectivelor au fost operate cu timiditate. Mai mult, acțiunea de reformă a fost desfășurată într-o concepție inercială doctrinar, apărarea teritorială, dislocarea la frontiere fiind atotprezentă. Trebuie spus că totuși contextul internațional – începutul procesului de dezintegrare violentă a Iugoslaviei (1992), războiul de pe Nistru (1992), divorțul de „catifea” în Cehoslovacia, indecizia Vestului în ce privește extinderea structurilor euroatlantice către Est – încuraja o asemenea abordare, mai ales că a fost și o etapă de răbufniri naționaliste, de punere sub semnul întrebării a tratatelor de pace în ce privește clauzele teritoriale. Acestea din urmă au fost dinamizate de disoluția URSS și, nu mai puțin, de reunificarea celor două state germane (octombrie 1990), de conflictele de frontieră din fosta Iugoslavie și din ex-URSS. Deoptrivă în această etapă a fost inițiat procesul de creare a cadrului legislativ necesar și s-au luat măsuri socotite oportune pentru asigurarea controlului civil asupra armatei.

Angajarea în Pfp. România a fost primul stat care a prezentat în iulie 1994 Planul Individual de Parteneriat cu NATO. În documentul fundamental al Pfp există o clauză de consultare cu NATO (în conformitate cu articolul 4 al tratatului de la Washington) în cazul unei amenințări la adresa securității naționale a partenerului, ceea ce a reprezentat pentru conducerea militară și politică a României un element de asigurare a securității naționale. În cadrul IPP (Individual Partnership Plan) au fost prevăzute activități de parteneriat, destinate să promoveze reforma apărării conform standardelor alianței (conferințe, exerciții, cursuri etc.). Odată cu IPP a fost lansat și PARP (Planning and Review Process), care înseamnă o evaluare făcută de experți NATO a modului în care era implementat planul de parteneriat. În acest scop Alianța a stabilit un număr de 19 obiective de parteneriat (partnership goals) – acțiune împrumutată din procedurile NATO pentru evaluarea interoperabilității între aliați (force goals). Într-o primă etapă a PARP (1995-1997), România și-a asumat – poate prea ambițios – 18 obiective de parteneriat din cele 19 propuse de NATO privind, între altele, reorganizarea învățământului militar și operaționalizarea structurilor pentru exerciții și misiuni de PK (prima operaționalizată a fost Batalionul de geniu – 1995 – care a fost dislocat în Bosnia).

O etapă intermediară în cadrul ansamblului de reformă Pfp a fost „Pfp intensificat” – ridicarea pe o treaptă superioară a cooperării în cadrul Pfp, când a fost declanșat și al doilea ciclu PARP (1997-2000). Atunci România și-a asumat 46 de obiective de parteneriat (din nou prea ambițios).

A treia etapă demarează odată cu *ciclul MAP* (Membership Action Plan) oferit din 1999 statelor care urmau să primească invitația de aderare la Alianță. România a elaborat primul MAP

în septembrie 1999, la câteva luni după lansarea acestui nou stadiu odată cu aniversarea a 50 de ani de la fondarea NATO (Washington, 1999).

Conform structurării tip, documentele MAP ale României, înaintate anual al Bruxelles, au cuprins următoarele capitole: 1. chestiuni politice și economice; 2. chestiuni de apărare/militare; 3. chestiuni de resurse; 4. chestiuni de securitate; 5. chestiuni legale. Această structură includea pe larg condiționalitățile NATO privind accesarea unui stat în cadrul Alianței. Problematika apărării era detaliată în capitolul 2 („chestiuni de apărare/militare”) și evidenția „principalele prevederi ale Strategiei de Securitate Națională” (mărimea instrumentului de apărare, amenințările cărora trebuia să le răspundă, bugetul apărării). Primul MAP avansa „opțiunea 112”, adică un instrument militar de 112 000 de oameni (militari), detaliind componența forțelor armate pe categorii de forțe și insistând pe forțele active dislocabile în afara teritoriului național.

Cea de-a patra etapă, începută în 2004, marchează deja desfășurarea sub zodia calității de membru plin al NATO. Acum se asumă „force goals”, sunt stabilite noi opțiuni cantitative (Forța 2007, proiect), conform unuia dintre planurile mai vechi și reforma se amplifică pe direcțiile interoperabilității și compatibilizării cu Alianța în scopul de a vădi calitatea de „security provider”.

Deja din această etapă demarează agresiv transformarea armatei dintr-un organism militar de apărare în unul „de securitate”, corespunzător dezbaterilor doctrinare din plan internațional cu reflexe asupra gândirii strategice interne. „Războiul de generația a patra” – cu exemplificări: Cecenia, Afganistan, Irak¹⁹ – induce o dezbateră fertilă în interior asupra sensurilor și centrelor de greutate ale reformei apărării.

3. Ce urmează?

A devenit tot mai evident, odată cu evoluția conflictelor militare în Irak și Afganistan, precum și din „lecțiile învățate” din operațiile altele decât războiul desfășurat în ultimii ani că reforma apărării are a opera corecții importante. Azi nu mai este suficient să înfrângi adversarul în chip clasic, dar să poți gestiona situația postconflict și să ai capacitățile necesare în această privință. Irakul postconflict și victoria „coalitiei de voință”, în 2003, s-au transformat în teatrul unui război asimetric care a consumat mai multe resurse decât războiul propriu-zis. Iar pentru gestionarea acestei situații forțele militare au nevoie să fie suplimentate de efective de specialiști capabile să facă funcționabilă o societate pacificată (de la asigurarea hranei și altor comodități primare la servicii social indispensabile și ambient politic predictibil).

În același chip a fost evidentă aceeași realitate – și mai este încă – în Afganistan. În trecut, trebuie menționat că experiența din Balcanii de Vest, mai ales din Kosovo, a impus înlocuirea misiunii KFOR (cu accent pe *hard security*) ca Eulex (a UE, cu preponderență pe reconstrucție postconflict) care preliminară și o specializare ori o diviziune a muncii între cele două organizații de securitate euroatlantice.

Pornind de la această perspectivă indusă de modificarea peisajului belic (*warfare*) în ultimii ani, atunci este limpede că „reforma apărării” are a chestiona urgent și eficient câteva provocări noi. Iată o listă preliminară a lor:

- în ce măsură a devenit „desuetă” apărarea teritorială, mai ales că războiul din Georgia (7-12 august 2008) a demonstrat că viabilitatea ei este de regândit;
- episodul „războiului cibernetic” din Estonia în primăvara 2008 a ridicat și chestiunea interogării structurilor noi necesare

în cadrul organismului apărării pentru a face față amenințărilor existente;

- dacă într-o anumită fază a războiului din Irak, în SUA s-a pus problema (teoretic) reintroducerii serviciului militar obligatoriu, conscripția (fie și parțială ori specializată) nu devine oare un imperativ al viitorului apropiat în ansamblul „reformei apărării”?
- ansamblul „armată de securitate” versus „armată de apărare” trebuie chestionat în formula unui binom necesar (armată de teritoriu – armată de proiecție) și nu prin alternativă;
- conceptul de „transformare” militară și aplicabilitatea lui la standardele țărilor mici/mijlocii etc.

Trei concluzii

„Reforma apărării” în era post-Război Rece este un proces *neîntrerupt*, influențat deopotrivă de schimbarea contextului geopolitic și geostrategic, de globalizare și Revoluția în Afacerile Militare (RAM).

În România, „reforma apărării” a reprezentat „prima generație” a SSR cu accent pe transformarea instrumentului militar. În actualele împrejurări, când teoretic SSR are o largă arie de cuprindere, „reforma apărării” are a-și defini prioritățile prin raportare la schimbarea peisajului geopolitic și geostrategic și în strânsă legătură cu orientările de principiu ale NATO și UE (în cadrul ESDP).

Pentru „mersul înainte” o regândire a unor vectori ai „reformei apărării” (conscripția întâi de toate, dar și bugetarea și teritorializarea apărării) este urgent necesară.

NOTE

¹ „Toward a New World Order”, A transcript of former President, George Herbert Walker Bush’s address to a joint session of Congress on the nation, September 11, 1990, <http://www.sweetliberty.org/issues/war/bushsr.htm>

² Pentru o teorie a unipolarității, a se vedea mai ales Charles Krauthammer, „The Unipolar Moment”, *Foreign Affairs*, America and the World, 1990/91, www.foreignaffairs.org. De asemenea, M. Mastanduno (1997) „Preserving the unipolar moment: realist theories and U.S. grand strategy after the Cold War”, *International Security*, 21, 49-88. Ulterior, mulți autori, mai ales neorealiști, au contestat perenitatea configurației unipolare: Christopher Layne (1993) „The unipolar illusion: why new great powers will rise”, *International Security*, 17, 5-51, Christopher Layne, *The Unipolar Illusion Revisited: The Coming End of the United States’ Unipolar Moment*, în *International Security*, Volume 31, Number 2, Fall 2006, pp.7-41. O viziune asemănătoare la C. Kupchan, „After Pax Americana: Benign Power, Regional Integration, and the Sources of a Stable Multipolarity”, *International Security*, Vol. 23, No.2 (Autumn, 1998), pp.40-79.

³ Charles Kupchan, *The End of the American Era: U.S. Foreign Policy and the Geopolitics of the Twenty-first Century*, Knopf, 2002. Autorul trece în revistă dezbaterile privind destinul „imperului” american și atrage atenția că dacă America se va lăsa atrasă în capcana acțiunii unilaterale, va fi treptat tot mai izolată și nu va reuși să mai controleze evoluția sistemului internațional. Declinul puterii americane poate surveni pe fondul unor greșeli de politică externă în condițiile în care UE, China și alți poli de putere se află în ascensiune.

⁴ Vezi John g. Ikenberry, „*Illusions of Empire. Defining the New American Order*”, în *Foreign Affairs*, March-April 2004, eseu bazat pe ideea că în politica internă americană se duce un război surd între adepții ordinii liberale și adepții celei imperiale, iar rezultatele se vor vedea în politica externă a SUA.

⁵ Vezi Richard N. Haas, „*The Age of Non-Polarity*”, în *Foreign Affairs*, May-June 2008, studiu în care se afirmă că secolul XXI va fi unul caracterizat de nonpolaritate („dezordine nonpolară”), adică de dispersarea extremă a

puterii între diverși actori, fie aceștia statali sau nonstatali. De asemenea, Joseph M. Parent, Joseph Bafumi, Charles A. Kupchan, Peter L. Trubowitz, *Correspondence: Of Polarity and Polarization*, International Security – Volume 33, Number 1, Summer 2008, pp. 170-172.

⁶ Robert Kagan, *Still No.1*, în „Washington Post”, October 30, 2008.

⁷ Richard N. Haas, *op.cit.*

⁸ Robert Kagan, *art.cit.*

⁹ *Livre blanc sur la defense et la securite nationale*, Juin, 2008.

¹⁰ „The security system is defined as comprising all the state institutions and other entities with a role in ensuring the security of the state and its people, including: a) core security actors; b) management and oversight bodies; c) justice and rule of law; and d) nonstatutory security forces. SSR means /.../ transforming the security system, which includes all the actors, their roles, responsibilities and actions – working together to manage and operate the system in a manner that is consistent with democratic norms and sound principles of good governance and thus contributing to a wellfunctioning security framework. /.../ SSR covers three interrelated challenges facing all states: a) developing a clear institutional framework for the provision of security that integrates security and development policy and includes all relevant actors; b) strengthening the governance of security institutions; and c) building capable and professional security forces that are accountable to civil authorities. A broad understanding of SSR is particularly relevant in post-conflict contexts, favouring a holistic approach that well reflects the complex and fragmented natura of security governance. This emphasises the need to integrate partial reforms such as defence, intelligence, police and judicial reform which in the past were generally seen and conducted as separate efforts.” Vezi Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF) Policy Paper – 25, 2006, Heiner Hanggi, Vincenza Scherrer, „Towards a Common UN Approach to Security Sector Reform: Lessons Learned from Integrated Missions”, p.4-5 pe site DC – <http://se2.dcaf.ch>).

¹¹ Radek Sikorski, „Defense Reform in Poland”, July-August 2005, în www.aci.org/include/pub.

¹² Roxana Tiron, *Germany Launches Wide-Ranging Defense Reform*, December 2003, în www.nationaldefensemagazine.org/archive/2003/December/Pages/Germany.

¹³ www.Globalsecurity.org/military/world/russia/deffense-reform.htm.

¹⁴ *Ibidem*, Military Reform of the Russian Federation.

¹⁵ Vincent Desportes, *Tomorrow's War. Thinking otherwise*, Economia, 2007.

¹⁶ Pierre Tran, *French General Challenges Military Transformation*, în „Defense News”, January, 21, 2008.

¹⁷ Thomas-Durell Young, *Measuring Defense Reform: A Proposed Methodology to measure Efforts to Achieve the Objectives of PA-DIB*, în „Connections”, Spring-Summer 2006, vol.V, no.1, pp.82-83.

¹⁸ General-maior dr. Teodor Frunzeti, *Războiul modern – generația a patra*, în „Gândirea militară românească” nr.3, mai-iunie 2005, p. 15 și urm.

Caracteristici ale procesului de transformare a Armatei României în perioada 1990-2008

locotenent-colonel Laurențiu-Cristian Dumitru

Aspecte teoretice ale reformei sectorului de securitate

Încheierea perioadei caracterizate de bipolaritatea balanței de putere pe plan mondial, specifică Războiului Rece, a constituit un eveniment major pe scena relațiilor internaționale, marcând apariția unui nou context de securitate, aflat într-o continuă schimbare. Acest nou context, caracterizat de un ansamblu nou și foarte diferit de amenințări la adresa securității internaționale, a oferit posibilități și oportunități deosebite pentru constituirea și consolidarea unei noi arhitecturi de securitate în Europa și în lume.

Moștenirea istorică a jucat un rol important ca factor contextual în reformarea sistemului de securitate. Problemele generate de moștenirea istorică nu au fost puține. Obsesia privind amenințările externe, adânc înrădăcinată în istorie, a fost mărită de propaganda ceaușistă, fiind un important obstacol în calea eforturilor inițiale în materie de reformă. Când factorii de decizie au încercat să adopte un concept strategic și o planificare coerentă a apărării, la începutul anilor '90, experții și publicul au venit cu o întreagă gamă de amenințări externe care necesitau o apărare „către toate azimuturile” și ar fi necesitat întregul buget anual al apărării. Din acel motiv, proiectul a fost respins de parlament. Această moștenire istorică a acționat nu numai ca un obstacol, ci și ca un stimulent. Încrederea adânc înrădăcinată în armată, coroborată cu contribuția armatei la răsturnarea regimului lui Ceaușescu,

a generat un capital social ce a permis liderilor politici și militari să continue reforma. Factorii care au contribuit la realizarea reformei au fost, deopotrivă, de ordin intern și extern. Printre factorii internaționali, cel mai important se referea la percepția amenințării și la situația internațională de fapt, precum și la rolul asistenței occidentale.

După disoluția Pactului de la Varșovia și destrămarea lumii bipolare, în 1991, principalele amenințări externe la adresa securității României au fost cele generate de conflictele regionale, cum au fost cele din Transnistria și din fosta Iugoslavie. Prin urmare, cerințele și asistența internațională au fost esențiale pentru continuarea reformei sectorului de securitate.

Politica ușilor deschise, promovată de Alianța Nord-Atlantică, prin Programul Parteneriatului pentru Pace – *PfP*, dar mai ales prin intermediul *Membership Action Plan* – *MAP*, a acționat ca stimuli pentru reformă. Ea a oferit consultanță, ghidare și unele resurse pentru a continua o tranziție democratică. Mai târziu, Pactul de Stabilitate a constituit principala instituție coordonată de către Uniunea Europeană, care să susțină securitatea de tip *soft* și cooperarea regională în materie de securitate.

Pe de altă parte, reforma, începută din inițiativa armatei și a factorilor interni, a avut un rol fundamental. Generalul Nicolae Spiroiu, numit ministru al apărării în 1991, a fost cel care a declarat că rolul său era acela de a pregăti cadrul controlului civil și de a preda conducerea armatei unui ministru civil. Constrângerile economice și bugetul redus au contribuit la ritmul și performanțele reformei. În consecință, reforma sectorului de securitate a fost influențată de moștenirea sa istorică aparte, influența și asistența internațională și factorii interni.

Asigurarea securității naționale a României reprezintă un proces continuu și complex, extins asupra unui spectru larg de

domenii, relații și interdependențe, destinat promovării intereselor și obiectivelor de securitate ale statului, societății și cetățeanului.

Reforma sectorului de securitate presupune abordarea integrată a unor procese și instituții diverse, cu logici de dezvoltare și sisteme de interacțiuni diferite. Acestea vizează planificarea forțelor având ca rezultată o componentă de disuadare și răspuns la o gamă diversă de riscuri și amenințări. La realizarea și implementarea acestor procese concură și dezvoltarea componentei diplomației și politicilor de imagine, sectorul politic, prin interacțiunea dintre autoritate, legitimitate și proceduri de guvernare, sectorul economic, ce cuprinde producția, comerțul și sistemele financiare, sectorul societății, ca formă a identității colective, sectorul de mediu, ca relație dintre activitatea umană și mediul înconjurător etc.

Demararea reformei sectorului de securitate s-a realizat în condițiile unei duble dinamici la nivel intern, abordând concomitent palierul procesului de democratizare politică și pe cel al tranziției la principiile și mecanismele economiei de piață.

Controlul parlamentar, precum și alocarea eficientă a resurselor au condus la creșterea transparenței în domeniul reformei sectorului de securitate și la realizarea unor obiective prioritare pe fiecare segment în parte, de la restructurarea și modernizarea forțelor de securitate în ansamblul lor și până la implementarea procedurilor statului de drept, reforma administrației publice, combaterea corupției, a migrației ilegale sau diminuarea unor fenomene de marginalizare sau accentuare a decalajelor sociale.

Restructurarea instituțiilor din sectorul de securitate s-a realizat în condițiile tranziției economice, care a determinat necesitatea dezvoltării unui sistem eficient de management al resurselor financiare pentru susținerea coerentă și continuă a efortului

de reformă, realizat prin optimizarea Sistemului de Planificare, Programare, Bugetare și Evaluare (PPBES)¹. În acest sens, lărgirea conceptuală a domeniului corespunde unor noi cerințe în plan intern care să conducă la adaptarea sectorului de securitate la un nou context strategic. Aceasta include atât reforma structurilor sectorului public, cât și definirea misiunilor și obiectivelor fiecărei instituții și corelarea lor într-un sistem unitar, flexibil și interoperabil cu structurile similare din statele membre ale Alianței Nord-Atlantice și ale Uniunii Europene. De asemenea, creșterea calității educației și definirea unei comunități de securitate în cadrul societății civile reprezintă obiective prioritare în ansamblul procesului de conturare a unei noi relații stat-societate-cetățean cu o relevanță fundamentală pentru apărarea și promovarea intereselor naționale ale României.

Pentru a realiza o bună guvernare, un control civil și o dezvoltare economică, România a trebuit să implementeze reforme ample. Înainte de 1989 sistemul de securitate a fost foarte important, vast și integrat. Primele măsuri de decomunizare și de control asupra fostei securități au afectat sistemul de informații/*intelligence*. În timp ce, înainte de 1989, securitatea gestiona majoritatea activității de informații, după 1990 au fost înființate mai multe agenții, cu misiuni de *intelligence*. În 2002, șefii Serviciului Român de Informații și ai Serviciului de Informații Externe declarau că numai 20% din efectivele serviciilor lor au activat în timpul regimului comunist.

De asemenea, industria de apărare a fost integrată Ministerului Apărării Naționale, care a început să se ocupe și de achiziții. Dat fiind faptul că cererile Armatei României au scăzut dramatic, ca de altfel și exporturile, industria de apărare s-a redus considerabil. Unele capacități productive au fost privatizate, iar altele au fost

integrate Ministerului Economiei, însă majoritatea forței de muncă a părăsit această industrie, fie din cauza șomajului, fie în căutarea altor locuri de muncă.

Reforma sectorului de securitate a debutat în absența unor garanții de securitate formale, dar a beneficiat de continuitate internă și de asistență externă, în principal din partea statelor membre ale Alianței Nord-Atlantice și ale Uniunii Europene. Dezvoltarea societății globale, creșterea impactului comunicațiilor și al schimbului de informații în politicile internaționale, și mai ales definirea unor noi parametri de evoluție și a unor noi tipuri de actori internaționali reprezintă simultan oportunități și riscuri la adresa securității naționale a României. Într-o lume a interdependențelor globale, a multiplicării acțiunilor unor actori nonstatali pe scena internațională, securitatea unui țări nu poate fi definită în parametri exclusiv naționali, ci depinde în mod fundamental de asigurarea stabilității pe plan regional și global.

Securitatea României ca stat european nu poate fi definită și promovată decât în interiorul Alianței Nord-Atlantice și al Uniunii Europene și în funcție de politicile specifice ale acestora, iar această premisă a fost și este aplicată înainte de obținerea calității de membru cu drepturi depline al celor două organizații.

De asemenea, rolul României în plan global este circumscris statutului de membru al Alianței Nord-Atlantice și al Uniunii Europene, precum și unor angajamente și politici stabilite prin parteneriatele dezvoltate cu alte state, definind modalități comune de acțiune și promovare a unor interese de securitate mutual împărtășite. Nu în ultimul rând, activarea și dezvoltarea unor formate subregionale de cooperare în domeniul politic, diplomatic, militar sau economic, dezvoltarea unor proiecte transfrontaliere permit susținerea politicilor naționale într-un cadru conjugat

de acțiune. Astfel, securitatea națională a României se definește la intersecția dintre supranaționalitate, multinaționalitate și regionalitate, în aceeași măsură în care reprezintă o sumă a aspectelor și proceselor interne statului și societății românești.

Toate aceste elemente nu fac parte dintr-un proces conjunctural, substanța sa fiind dată de necesitatea adaptării la un complex de cerințe, valori și necesități naționale și internaționale.

Reforma sectorului de securitate vizează modernizarea și adaptarea mecanismelor și sistemelor de relații intrastatale la noile realități interne, continentale și globale, pe baza experienței democratice dobândite.

Reforma Armatei României conduce la definirea unui spectru de misiuni și capacități, configurat pe calitatea de membru al Alianței Nord-Atlantice și al Uniunii Europene. Acestea permit lărgirea gamei de obiective și procese pentru a include pregătirea forțelor în vederea participării la apărarea colectivă, îmbunătățirea capacităților pentru întreaga gamă de operațiuni de management al crizelor și a celor pentru operații multinaționale de combatere a terorismului.²

Politica externă a fost marcată de dezvoltarea unor parteneriate și procese regionale de anvergură, în contextul afirmării rolului activ al României în plan internațional, substanțiat prin asumarea președinției Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa și a rolului de *leading nation* în cadrul inițiativelor sud-est europene ale Alianței Nord-Atlantice și ale Uniunii Europene. Introducerea în plan intern a *acquis*-ului comunitar, relațiile cu românii din afara granițelor, demersurile de promovare a imaginii României în plan extern au beneficiat de constituirea unor instituții specializate, care sprijină în mod direct dinamica politicii externe românești.³

Instituțiile de securitate internă au traversat o perioadă de transformări profunde destinate prevenirii și contracarării vulnerabilităților interne, în contextul accentuării riscurilor transnaționale la adresa securității României. Printre obiectivele prioritare, combaterea criminalității organizate, a traficului ilegal de persoane, droguri, armament sau materiale sensibile se înscrie în politica de securizare a granițelor, care au devenit frontiera estică a Uniunii Europene. Pe acest trend s-a desfășurat și procesul de demilitarizare a poliției și a poliției de frontieră.

În acest sens a crescut importanța activității serviciilor de informații și a cooperării lor cu structuri similare din statele membre ale Alianței Nord-Atlantice și ale Uniunii Europene. Constituirea Sistemului Național de Prevenire și Combatere a Terorismului constituie un prim demers de gestionare integrată a unor riscuri neconvenționale care afectează securitatea unor regiuni de tranzit precum sud-estul Europei și zona Mării Negre.⁴

Demararea unor reforme de substanță în domeniul justiției, sănătății, protecției mediului, amenajării teritoriului, dezvoltării infrastructurii, politicilor economice, monetare și financiare răspunde atât obiectivului asigurării prosperității și securității individuale, cât și celui de maximizare a resurselor și capacităților statului de a-și promova propriile valori și interese.

Adaptarea sectorului de securitate la revoluția globală în domeniul informațiilor și comunicațiilor va conduce la crearea unei noi culturi organizaționale, precum și la definirea unor noi capacități pentru forțele de securitate în contextul creșterii complexității riscurilor și amenințărilor din mediul de securitate internațional.

Pe termen mediu și lung, cea mai importantă resursă în asigurarea securității și prosperității României este cea umană. Strategia de Securitate Națională a României acordă o prioritate

fundamentală definirii și conferirii de substanță parteneriatului cetățean-societate. Acest parteneriat dobândește o importanță deosebită în perioadele de tranziție economică și politică, prin faptul că determină armonizarea diverselor perspective asupra securității și oferă alternative de dezvoltare și susținere a obiectivelor statului și societății românești.⁵

Această viziune este destinată dezvoltării capacității României de a-și consolida regimul politic democratic și mecanismele economiei de piață în plan intern, precum și de a acționa pe plan regional și global pentru promovarea intereselor proprii și a celor ale aliaților săi.

România a parcurs o serie de etape, cu implicații profunde, în domeniul reformei sistemului de securitate. Obiectivul principal a vizat atingerea parametrilor specifici statului de drept și integrarea în Alianța Nord-Atlantică și în Uniunea Europeană. În acest context, accentul a fost pus pe reforma armatei și reconstrucția serviciilor de informații și a structurilor de ordine publică, pe instituirea controlului democratic asupra acestora.

În prezent, în condițiile noului mediu de securitate, se derulează o nouă abordare, sistemică, profundă și cuprinzătoare. Toate instituțiile care intră în compunerea sectorului de securitate, respectiv armata, forțele de ordine publică, serviciile de informații, contrainformații și securitate, cele ce asigură securitatea frontierelor și impunerea stării de legalitate acționează într-un regim de coordonare democratică, eficientă și profesionalistă. În aceste condiții, reforma sectorului de securitate impune transformarea profundă a instituțiilor, creșterea calității actului de conducere, o mai bună coordonare națională a acestora și asigurarea integrării lor funcționale optime în sistemele de securitate din care România este parte. Eforturile au ca finalitate consolidarea și profesionalizarea controlului civil asupra forțelor care

au responsabilități în domeniul securității naționale, și se focalizează asupra structurilor, normelor, relațiilor, misiunilor, instruirii și resurselor sistemului, cu respectarea principiilor democrației, transparenței și eficienței. Parte intrinsecă a acestor demersuri, relațiile civil-militare reprezintă un aspect important al politicii de securitate națională, fiind supuse, pe de o parte, unui imperativ funcțional generat de amenințările la adresa securității societății, iar pe de altă parte, unui imperativ societal provenind de la forțele sociale și instituțiile reprezentative în societate.⁶

Având în vedere complexitatea deosebită a acestor demersuri, acțiunile specifice se concentrează asupra transformării în domeniul politicii externe, apărării, activității de informații, contrainformații și securitate, precum și a mecanismelor de prevenire, gestionare și soluționare a crizelor.

Elemente ale procesului de transformare a Armatei României

Transformările din sectorul de securitate, inițiate odată cu sfârșitul Războiului Rece și continuând până în prezent, au afectat forțele armate. Armatei i s-au dat noi sarcini și i s-a cerut să își exercite vechile atribuții într-o nouă manieră, astăzi fiind uzual ca armatele să aibă cel puțin următoarele funcții: protecția independenței, suveranității și integrității teritoriale a țării, ori mai pe larg, a cetățenilor țării; misiuni internaționale de menținere a păcii sau de impunere a păcii; asistență în caz de urgențe civile; sarcini de securitate internă (asistență pentru poliția civilă în menținerea ordinii publice în cazuri excepționale) și participarea la construcția națiunii (funcție socială).⁷

Gradul în care armata îndeplinește aceste funcții variază de la un stat la altul, depinzând de cadrul legislativ național și de

percepția asupra securității. În același timp, îndeplinirea acestor funcții depinde și de capacitățile naționale de care dispune fiecare țară.

Armata României și-a redus efectivele de la peste 320 000 în anul 1989 la 207 000 în 1999 și 140 000 în 2003, fiind realizată cifra de 90 000 în 2007.⁸ Conform aceleiași surse, numărul ofițerilor cu grad de colonel a fost redus de la 2 300 la 630, iar cel al ofițerilor cu grad de locotenent-colonel de la 5 600 la 1 800, în 2003. După anul 1997, a fost adoptat conceptul managementului resurselor umane, pentru a face față restructurării. Ghidul carierei militare a fost adoptat în 2001, pentru a implementa un sistem de reconversie profesională. Reconversia profesională cuprinde atât serviciile dinainte de ieșirea la pensie, cât și măsuri active de protecție socială. Ele au fost dezvoltate cu asistența Alianței Nord-Atlantice și cu susținerea financiară a Băncii Mondiale.

În 1995, a fost adoptat un Concept privind Reorganizarea și Modernizarea Educației Militare, declanșând reforme educaționale fundamentale. În continuare au fost adoptate măsuri cu sprijinul Statelor Unite ale Americii, Marii Britanii, Franței și Olandei, precum Conceptul privind Managementul Resurselor Umane. Principalul său scop a fost acela de a moderniza managementul resurselor umane, în conformitate cu standardele Alianței Nord-Atlantice, și de a restructura personalul. Se remarcă două propuneri importante ce au vizat un proiect pentru crearea unui Ghid al Carierei Militare, adoptat în 2001, și un proiect privind reconversia persoanelor disponibilizate.⁹

Necesitatea interoperabilității cu Alianța Nord-Atlantică a dus la crearea unor noi instituții, cum ar fi Departamentul Regional de Studii pentru Managementul Resurselor de Apărare – DRESMARA (Brașov), Centrul Regional de Pregătire NATO-PfP (București) și centre de învățare a limbilor străine. Scopul aderării

la NATO a necesitat lansarea, de către conducere și Direcția de Management Resurse Umane, a conceptului privind pregătirea personalului civil și militar pentru preluarea pozițiilor în structurile Alianței Nord-Atlantice (2002).

Comunitatea internațională, în special organizații internaționale precum Alianța Nord-Atlantică, Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa și Uniunea Europeană, a acționat ca un factor important pentru sprijinirea, consilierea și direcționarea reformei sectorului de securitate din România. Unele programe bilaterale de asistență cu Statele Unite ale Americii, Marea Britanie, Franța, Germania și Italia au jucat, de asemenea, roluri importante. Cerințele cadrului PFP al Alianței Nord-Atlantice, ale Codului de Conduită al Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa (1994) și ale „Studiului privind extinderea NATO” (1995) au menționat criterii clare pentru democratizarea relațiilor civil-militare și reforma armatei. Ulterior, Planul de Acțiune pentru aderarea la Alianța Nord-Atlantică, adoptat în 1999, a avut o abordare cuprinzătoare și sistematică și a produs schimbări mai profunde în sistemul de securitate din România.

Unele din programele bilaterale au asigurat pregătirea și educarea atât a liderilor militari și civili, cât și a experților mai tineri. De asemenea, *think tank*-uri independente și fundații, precum *RAND* și *CUBIC* (Statele Unite ale Americii) și *DCAF* (Elveția), au oferit asistență de specialitate, au organizat conferințe, dezbateri și au prezentat studii. Consilieri din Marea Britanie, Franța, Germania au participat la întâlnirile privind planificarea apărării și au ajutat România să pregătească documente de planificare sau rapoarte pentru Alianța Nord-Atlantică. Nu în ultimul rând, organizații din societatea civilă au pregătit numeroase programe și proiecte, cu sprijin de la, printre altele, programul *PHARE* al Uniunii Europene, Pactul de Stabilitate pentru Europa

de Sud-Est, Consorțiul PFP al Academiiilor de Apărare și al Institutelor de Studii de Securitate, precum și Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa.¹⁰

Prin adoptarea Legii nr. 415, din 27 iunie 2002, privind organizarea și funcționarea Consiliului Suprem de Apărare a Țării, organism constituit în 1991, a fost adusă o notabilă contribuție la instituționalizarea controlului civil democratic asupra forțelor armate. Consiliul Suprem de Apărare a Țării (CSAT) este autoritatea administrativă autonomă investită, potrivit Constituției, cu organizarea și coordonarea unitară a activităților care privesc apărarea țării și siguranța națională. Prima etapă a fost plină de dezbateri și neliniști sociale și politice, dar a avut ca rezultat, în plan instituțional, adoptarea Constituției României, care a statuat, în mod clar, principiile democratice de guvernare, drepturile și libertățile cetățenilor, instituțiile puterii statale și a reglementat/formalizat relațiile dintre ele.

Reforma sectorului de securitate și, implicit, a forțelor armate, a avut drept rezultat tocmai crearea și dezvoltarea unor capacități cât mai adecvate pentru îndeplinirea cu succes a acestor noi funcții, într-un context de securitate marcat de apariția unor noi riscuri și amenințări de securitate, nonmilitare, nonconvenționale și multidimensionale, care nu puteau fi contracarate cu mijloacele tradiționale ale puterii armate. Războaiele clasice, în care mase mari de oameni și tehnică militară erau angajate în mod direct, au fost înlocuite cu cele asimetrice, în care se folosesc mijloace și tehnici de luptă neconvenționale. Prin aplicarea prevederilor Tratatului privind forțele convenționale în Europa – *CFE* –, încheiat în 1990, s-a trecut la reducerea unor categorii de armamente (tancuri, artilerie autopropulsată cu calibrul de peste 100 mm, transportoare amfibii blindate, blindate șenilate și elicoptere de atac), cu posibilitatea de verificare a respectării limitelor și cuanturilor acceptate prin efectuarea inspecțiilor.

Aceste aspecte, împreună cu programele de asistență ale Alianței Nord-Atlantice privind condiționalitatea, inerentă criteriilor de aderare la NATO, au acționat ca un factor important, influențând stabilirea controlului civil și profesionalizarea armatei. În această perioadă, s-a înființat Colegiul Național de Apărare (1992)¹¹, cu scopul de a pregăti experți civili în domeniul securității, și a fost numit, în 1993, ministru adjunct un civil, în persoana lui Ioan Mircea Pașcu. Aceasta a fost urmată de numirea unui civil ca ministru al apărării, în persoana ambasadorului Gheorghe Tinca, și de adoptarea cadrului juridic pentru un control democratic și reorganizarea instituțiilor de securitate. Tot în această perioadă, prin semnarea Documentului-cadru, la 26 ianuarie 1994, România a devenit prima țară est-europeană membră a Programului Parteneriatului pentru Pace (*PfP*). Mai mult decât atât, România și-a asumat Codul de Conduită al Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa, cu un capitol separat tratând controlul civil asupra forțelor armate (1994).

După Summit-ul de la Madrid, unde România nu a fost invitată să devină membră a Alianței Nord-Atlantice, procesul de reformă nu s-a oprit. Dimpotrivă, au fost aduse îmbunătățiri substanțiale procesului de planificare a apărării și sistemului de educație militară, prin adoptarea Decretului de urgență privind planificarea apărării (1998) și a conceptului de resurse umane (1997). Tot acum, au fost intensificate programele de asistență în domeniul securității și a fost întreprins un intens efort diplomatic. Un factor determinant în această etapă l-a constituit Summit-ul de la Washington, la care s-a propus pregătirea candidatelor la aderarea la Alianța Nord-Atlantică pe baza unui plan anual. Ca o dovadă a încrederii acordate României de către Statele Unite ale Americii, în iulie 1999, între cele două state se încheie un Parteneriat Strategic. Agenda reformelor s-a concentrat pe forțele armate,

continuându-se reducerea numărului mijloacelor de luptă și a trupelor sau transferul unor elemente către alte agenții, precum grănicerii sau industria de apărare. Agențiile de informații, industria de apărare și Ministerul de Interne au urmat un traseu paralel al reformelor. Apropierea Summit-ului NATO de la Praga din 2002 și așteptările României de a deveni membră a Alianței Nord-Atlantice au fost stimuli importanți pentru un efort concentrat de reformă continuă. Gestionarea cu succes a președinției Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa și organizarea Summit-ului „Primăvara noilor aliați” au fost acțiuni importante ce au promovat rolul regional și imaginea României în lume. Summit-ul de la Praga, unde România a fost invitată să se alătore membrilor Alianței Nord-Atlantice, a reprezentat un punct de cotitură pentru procesul de reformă. Acea invitație a permis factorilor de decizie să continue o cale accelerată a reformei sistemului de securitate și implicit a Armatei României.¹²

Noile amenințări, precum terorismul, proliferarea armelor de distrugere în masă, conflictele nesoluționate, regimurile autoritare, „statele eșuate”, migrația necontrolată, criminalitatea organizată etc., alături de fizionomia noilor conflicte, precum disputele etnice, războiul de gherilă sau alte conflicte de intensitate mică, au determinat schimbări ale organizării și structurii forțelor, modului de acțiune, tehnicii și mijloacelor de luptă.

În acest context, statele își adaptează, modernizează și profesionalizează continuu puterea militară, își revizuiesc strategiile de securitate și doctrinele militare, își dezvoltă noi tehnici, și echipamente militare, care reprezintă un factor-cheie în menținerea și consolidarea unei puteri militare credibile și capabile să contracareze noile amenințări la adresa securității. În același timp, un accent deosebit în contracararea noilor riscuri și amenințări la adresa securității este pus pe cooperare și interope-

rabilitate. Niciun stat, indiferent de puterea economică și militară a acestuia, nu mai poate, astăzi, să facă față singur unor amenințări ce depășesc granițele sale, atât prin modul de organizare și difuzie a acestora, cât și prin consecințele lor.

Având în vedere aceste considerente, puterea armată a României a trebuit să fie adaptată doctrinar, structural, operațional și din punctul de vedere al tehnicii militare la noile cerințe specifice armatelor moderne, pentru a putea face față obligațiilor asumate de țara noastră prin tratate și alianțe internaționale.

Înainte de 1989, ca în majoritatea statelor din Europa, armata română era o armată de masă, bazată pe conscripție și înzestrată în principal cu tehnică de luptă depășită atât fizic cât și moral. Era modelul unei armate specifice perioadei Războiului Rece, când se manifesta temerea unui posibil conflict major în Europa. Imediat după sfârșitul perioadei bipolare, a fost declanșată reforma sistemului militar, reformă corelată principiilor complexe ale luptei moderne și resurselor avute la dispoziție.

Armata, ca subsistem al societății românești, a evoluat odată cu aceasta, menținându-și scopul primordial de a garanta suveranitatea și independența statului, integritatea teritorială a țării și democrația constituțională.¹³

Reforma organismului militar are drept scop construirea unei armate moderne, redusă numeric, flexibilă și mobilă, expediționară, cu o capacitate de luptă ridicată, interoperabilă cu Alianța Nord-Atlantică, capabilă să descurajeze și să contracareze o agresiune armată împotriva României și a aliaților săi.¹⁴

Procesul de transformare a organismului militar presupune modificări atât din punctul de vedere al doctrinelor, organizării și structurii forțelor, capabilităților, cât și la nivelul instruirii și educației, managementului resurselor umane, achizițiilor și programării bugetare.¹⁵

O direcție importantă a acestei restructurări a constituit-o realizarea Forței Obiectiv 2007, integral revizuită, instituția militară urmând să realizeze o structură echilibrată, flexibilă, bine pregătită, compatibilă și interoperabilă cu structurile Alianței Nord-Atlantice și ale Uniunii Europene. În acest sens, a fost elaborată *Legea nr. 395/2005, privind suspendarea pe timp de pace a serviciului militar obligatoriu și trecerea la serviciul militar pe bază de voluntariat*¹⁶ și *Legea nr. 384/2006, privind statutul soldaților și gradaților voluntari*¹⁷. Corelat cu acest obiectiv, de la 1 ianuarie 2007, s-a renunțat la conscripție, trecându-se la sistemul voluntariatului, în care militarii profesioniști, angajați pe bază de contract în urma unei selecții riguroase, constituie elementul de bază al armatei.

Resursele care susțin puterea militară a României sunt cele de natură financiară, umană, materială, informațională etc. Bugetul militar constituie o parte a Bugetului de Stat aprobat de parlament, iar dimensiunea sa se stabilește în raport cu nevoile financiare autoevaluate de armată și cerințele Alianței Nord-Atlantice și ale Uniunii Europene.

În ceea ce privește resursele umane, în noile condiții de renunțare la conscripție și trecere la o armată profesionistă, accentul se pune pe o selecție riguroasă, pe profesionalism și eficiență. În acest sens, România trebuie să dezvolte forțe luptătoare cu un înalt grad de interoperabilitate, astfel încât va crește rolul instrucției specializate în funcție de cerințele esențiale ale misiunilor ce vor trebui îndeplinite, iar educația va avea un loc aparte în fundamentarea teoretică și practică a noilor concepte și tehnologii. De asemenea, pregătirea acestor forțe trebuie să aibă în vedere principiul complementarității dintre Alianța Nord-Atlantică și Uniunea Europeană.

Pentru îndeplinirea oricărei misiuni, pe teritoriul național sau în diferite teatre de operații, forțele armate trebuie să fie coes-

punzător echipate, cu armament de tehnologie înaltă. Tehnologia este și va fi în continuare un element-cheie de multiplicare a puterii militare. Succesul în îndeplinirea misiunilor depinde de doctrina și tacticile adoptate, de moralul și motivația propriilor trupe, dar și de echipamentul din dotare. Astfel, procesul de modernizare tehnologică, de generare și regenerare a forțelor va trebui corelat cu sporirea eficacității utilizării resurselor alocate pentru apărare.

Un angajament important asumat de România și îndeplinit cu succes încă înainte de a deveni membru al Alianței Nord-Atlantice este cel privind participarea țării noastre cu forțe și tehnică la misiunile angajate de Alianță. NATO solicită forțe expediționare, interoperabile și rapid dislocabile, capabile să execute întreg spectrul de misiuni și să se remodeleze la noile condiții de luptă, într-un mediu de securitate complex. Potrivit legislației în vigoare, misiunile la care pot participa forțele armate române sunt: apărare colectivă, în sprijinul păcii, de asistență umanitară, „tip coaliție”, exerciții comune și ceremoniale.¹⁸

În domeniul apărării, direcțiile de acțiune vizează: revizuirea structurii de forțe a armatei; continuarea procesului de modernizare a tehnicii militare și a echipamentelor; îndeplinirea obligațiilor asumate de România în procesul de integrare în Alianța Nord-Atlantică și Uniunea Europeană; consolidarea sistemului de planificare multianuală a resurselor; optimizarea capacității combative a forțelor armate; perfecționarea managementului resurselor umane; dezvoltarea relațiilor civili-militari și îmbunătățirea mecanismelor de exercitare a controlului civil, precum și dezvoltarea și optimizarea cooperării militare bilaterale și multilaterale. Aceste angajamente, asumate pe deplin de România în demersurile sale de integrare euroatlantică, s-au regăsit în Planul anual național de pregătire pentru aderarea la Alianță, cunoscut

sub denumirea de *Membership Action Plan (MAP)*, care a acoperit perioada anilor 1999-2004 și a cuprins cinci cicluri.¹⁹

Asigurarea apărării României, în context aliat, reprezintă un proces continuu și complex, extins asupra unui spectru larg de domenii, relații și interdependențe, destinat promovării intereselor și obiectivelor de securitate ale statului, societății și cetățeanului, ea fiind definită și promovată, în corelare cu politicile specifice ale Alianței Nord-Atlantice și ale Uniunii Europene.

Natura responsabilităților constituționale naționale, precum și cerința Alianței Nord-Atlantice de a face față oricăror amenințări presupun ca Armata României să-și dezvolte capacități care să-i permită să desfășoare operații pe teritoriul național, în aria de responsabilitate a NATO, precum și într-un mediu strategic mai extins, influențat permanent de factori care impun schimbarea.

În concepția Alianței Nord-Atlantice, transformarea militară reprezintă un proces continuu de dezvoltare și integrare de noi concepte, strategii, doctrine și capacități cu scopul de a îmbunătăți eficiența și gradul de interoperabilitate a forțelor și de adaptare la noul context de securitate, aflat într-o continuă schimbare, care evidențiază necesitatea de reevaluare a factorului militar ca principală sursă de credibilitate.

În acest context, procesul de transformare a Armatei României reprezintă o necesitate firească ce decurge din noile orientări strategice și de transformare a Alianței. Acestea permit lărgirea gamei de obiective și procese ce includ structurarea și pregătirea forțelor pentru participarea la apărarea colectivă și îmbunătățirea capacităților necesare pentru operații multinaționale de management al crizelor și de combatere a terorismului.²⁰

Strategia de Transformare a Armatei României se fundamentează în baza prevederilor Strategiei de Securitate Națională, a

Strategiei Naționale de Apărare a Țării, a Strategiei Militare a României, a Cartei Albe a Apărării, a Planului Strategic al Ministerului Apărării Naționale (care cuprinde componenta de management și componenta de programare bugetară) și stipulează ca scop fundamental al transformării armatei realizarea noilor capacități prin care România va răspunde provocărilor actuale și viitoare din mediul de securitate.²¹ Acestea vor asigura îndeplinirea cerințelor specifice prevăzute în Constituție, a angajamentelor asumate de România față de Alianța Nord-Atlantică și Uniunea Europeană, precum și în cadrul inițiativelor regionale și coalițiilor. Procesul de transformare a Armatei României are ca obiectiv general realizarea unei structuri moderne, complet profesionalizate, cu un grad sporit de mobilitate, eficiență, flexibilitate, dislocabilitate, sustenabilitate, având capacitatea de a acționa întrunit și a fi angajată într-un larg spectru de misiuni.

Materializarea obiectivului general al procesului de transformare va fi susținută de proiectele de viitor, care cuprind ca direcții de acțiune: asumarea și îndeplinirea obligațiilor față de Alianța Nord-Atlantică; pregătirea și participarea la misiunile Uniunii Europene; remodelarea structurii de comandă și control; remodelarea structurilor de suport logistic; realizarea conceptelor, implementarea sistemelor C4ISR (comandă, control, comunicații, computere, informații, supraveghere, recunoaștere) și informatizarea Armatei României; modernizarea managementului resurselor umane; creșterea calității vieții personalului; remodelarea învățământului militar; optimizarea Sistemului de Planificare, Programare, Bugetare și Evaluare; modernizarea coordonată a echipamentelor militare; remodelarea sistemului *intelligence* și remodelarea sistemului medical al armatei.

Demersurile pentru modernizarea și realizarea interoperabilității cuprind trei etape distincte, determinate de restructu-

rarea structurii de forțe, termenele angajate față de NATO, precum și de cerințele procesului de integrare în Alianța Nord-Atlantică și Uniunea Europeană: etapa finalizării restructurărilor de bază (2005-2007), etapa integrării operaționale depline în NATO și Uniunea Europeană (2008-2015) și etapa integrării tehnice depline în NATO și Uniunea Europeană (2016-2025).²²

Resursele financiare necesare realizării procesului de transformare vor fi asigurate din bugetul alocat apărării, urmând să se asigure o creștere continuă, până la nivelul cel mai înalt al interoperabilității comunalității depline cu celelalte țări membre ale Alianței Nord-Atlantice și ale Uniunii Europene.

Domeniile de bază ale procesului de transformare vizează resursele umane, informațiile pentru apărare, operațiile, conducerea, comunicațiile și informatica, cercetarea științifică, înzestrarea, doctrinele și instruirea și logistica.

Armata României trebuie să fie în măsură să asigure simultan apărarea teritoriului național prin răspuns militar la o agresiune armată și sprijinirea autorităților civile în cazul urgențelor, dezastrelor naturale, evenimentelor NBRC etc. Îndeplinirea angajamentelor asumate față de Alianța Nord-Atlantică și Uniunea Europeană, organizații regionale și coaliții se realizează prin implementarea Pachetului de Capabilități, conform angajamentelor asumate la Summit-ul de la Praga, inclusiv participarea la Forța de Răspuns a NATO (*NATO Response Force – NRF*), participarea la Grupurile Tactice de Luptă ale Uniunii Europene (*Battlegroups*), participarea la operații multinaționale și realizarea obiectivelor stabilite prin *Headline Goals 2010*. Armata României va dispune de un pachet unic de forțe. Acesta va fi realizat prin transformarea forței, care va viza organizarea, dotarea și înzestrarea, instruirea și susținerea. Organizarea va asigura

realizarea unui raport optim între unitățile luptătoare, de sprijin de luptă și de sprijin logistic; proiectarea unei forțe modulare, letale, interschimbabile, compatibile, dislocabile și sustenabile; baza pentru rotația forțelor; constituirea de forțe corespunzătoare pentru misiuni speciale; realizarea de capacități adecvate pentru extinderea forței – mobilizare, instruire, echipare etc.

Instruirea va asigura instituționalizarea unui sistem modern de pregătire și dezvoltarea unui sistem de evaluare a stării de operativitate.

Constituirea unităților de forțe speciale și a celor de infanterie ușoară răspunde unui deziderat al conflictelor asimetrice moderne și corespunde unei cerințe impuse de nevoile Alianței. Operaționalizarea unei mari unități de vânători de munte răspunde nevoii determinate de specificul național, dar și unei cerințe a Alianței Nord-Atlantice pentru acest tip de forțe specializate în ducerea acțiunilor în teren muntos. Înființarea unităților de elicoptere de atac și introducerea lor, în perspectivă, în organica Forțelor Terestre corespunde cerinței creării unei forțe de intervenție cu mare viteză de reacție și putere de lovire superioară.

Din 1990 până în prezent, Forțele Terestre au parcurs un amplu proces de restructurare, determinat de imperativul aderării României la Alianța Nord-Atlantică și implicit de necesitatea creării structurii de forțe planificate, concomitent cu finanțarea și derularea programelor majore de dotare și înzestrare cu tehnică militară performantă și participarea la operații în sprijinul păcii în diferite teatre de operații.²³

Forțele Aeriene vor constitui o putere cu un grad sporit de interoperabilitate, având capacități transformate radical, în măsură să realizeze un pachet de forțe multifuncționale, apte să răspundă unei game largi de obiective, corespunzătoare situațiilor

de criză și conflict.²⁴ În acest sens, până în 2010, România va proceda la achiziționarea noului tip de avion multirol, care să înlocuiască aparatele de tip *MiG-21 Lancer* din dotarea Forțelor Aeriene. Totodată, capacitatea de transport aerian a trupelor a fost sporită prin programele de achiziție a aeronavelor de transport *C-130 Hercules*, aceste programe fiind planificate să continue în vederea dezvoltării și modernizării capacităților de transport strategic. În acest mod, Forțele Aeriene au reușit cu succes să-și îndeplinească misiunile asumate, cu respectarea cerințelor operative și a normelor de navigație pe rute aeriene internaționale, transportul aerian strategic fiind cel care a făcut dovada faptului că Armata României este capabilă să-și susțină, prin resurse proprii, forțele dislocate în teatrele de operații.

În principiu, Forțele Navale ale României destinate NATO vor fi disponibile pentru întreaga gamă de misiuni ale Alianței Nord-Atlantice și ale Uniunii Europene. Contribuția maximă a Forțelor Navale pentru operații de intensitate ridicată se compune dintr-o fregată tip 22 modernizată, începând cu 2009 și o fregată tip 22 modernizată, începând cu 2010.²⁵

Produsul principal al transformării Armatei României îl va reprezenta structura de forțe constituită din forțe destinate Alianței Nord-Atlantice și forțe de generare și regenerare. Forțele destinate Alianței reprezintă forțe dislocabile, nominalizate la NATO prin Chestionarul de Planificare a Apărării, care parcurg procesul de operaționalizare în scopul îndeplinirii cerințelor stabilite și aplicabile la nivelul structurii respective. Forțele de generare și regenerare reprezintă structuri nedislocabile, cu nivel redus de încadrare, care asigură completarea celor destinate Alianței Nord-Atlantice.

Structura de forțe rezultată va realiza echilibrul necesar între structurile destinate NATO și cele de generare și regenerare a

forței și va asigura apărarea națională în cadrul apărării colective și intervenția armatei în situații de urgențe civile și acoperirea integrală a obligațiilor față de Alianța Nord-Atlantică și Uniunea Europeană. Luând în considerare aceste obiective, în funcție de resursele alocate, în anul 2015, Armata României va menține efectivele de 90 000 de oameni, din care 75 000 militari și 15 000 civili atins în anul 2007. Repartiția efectivelor va urmări realizarea unui echilibru între structurile de conducere și forțe, astfel încât să se asigure îndeplinirea în condiții optime a misiunilor. Structurile de conducere vor reprezenta până la 4,5% din totalul personalului armatei, iar forțele 95,5%.²⁶

Concluzii

În prezent, Armata României participă activ, cu aproape 2 000 de militari, la operații în sprijinul păcii conduse de Alianța Nord-Atlantică și Uniunea Europeană în Bosnia-Herțegovina, Kosovo, Afganistan și Irak, prin acțiunile desfășurate demonstrând o bună pregătire, capacitate de luptă și profesionalism. România, ca stat membru al Alianței Nord-Atlantice și al Uniunii Europene, trebuie să continue procesul de reconfigurare a armatei, astfel ca puterea militară a statului, condiționată de o serie de cerințe interne și externe, să se consolideze. În acest context, țara noastră se preocupă de crearea unui echilibru adecvat între tradiție, modernizare, profesionalizare și experiență în configurarea modului de a realiza și folosi puterea militară.

Ca o confirmare a prestigiului de care se bucură armata în cadrul societății românești, aceasta s-a situat în mod constant, în toate sondajele de opinie efectuate în România în perioada post-Război Rece, pe locul doi după Biserică. Având în vedere că Biserica Ortodoxă Română nu este un organism de stat, Armata României ocupă primul loc în topul încrederii acordate de popu-

lația țării unui organism al statului român, aspect ce onorează instituția și deopotrivă obligă la păstrarea nivelului de asumare a responsabilităților și la ridicarea constantă a standardelor de profesionalism ale militarilor români.

Derularea procesului de transformare va avea ca rezultat crearea de capacități militare caracterizate prin flexibilitate, viteză crescută de reacție și interoperabilitate, ceea ce va oferi decidenților politico-militari oportunități sporite pentru îndeplinirea obiectivelor urmărite, în concordanță cu interesul național. Cu toate că România este un membru activ al Alianței Nord-Atlantice, partener strategic al Statelor Unite ale Americii și membru al Uniunii Europene, reforma sistemului de securitate nu se poate considera încheiată, ea fiind un proces continuu de adaptare și modernizare la noul mediu internațional de securitate. În condițiile manifestării tot mai accentuate a Revoluției în Afacerile Militare (RMA), problema transformării sistemului de securitate impune implementarea activă a reformelor, concentrate pe o abordare integrată și complexă a problematicilor, dar și profesionalizarea, atât a elitei politice implicate în controlul democratic al forțelor armate, cât și a personalului angajat în cadrul organismului militar românesc.

Procesul de transformare a Armatei României nu reprezintă un scop în sine, ci răspunsul adecvat la evoluția mediului de securitate internațional, transformarea Alianței Nord-Atlantice și angajamentele pe care România și le-a asumat pe plan internațional.

NOTE

¹ George Cristian Maior, Mihaela Matei, *Defense Policy Developments: Old and New Missions for the Armed Forces*, în *Occasional Papers*, No. 1(I)/2002, Institute for Political Studies of Defense and Military History, Editura Militară, București, pp. 9-11.

² *Ibidem*, pp. 13-18.

³ George Cristian Maior, *Transformarea politicii de apărare a României (Romania's Defense Policy Transformation)*, în *Occasional Papers*, No. 5(III)/2004, Institute for Political Studies of Defense and Military History, Editura Militară, București, pp. 15-31.

⁴ *Ibidem*, pp. 47-64.

⁵ *Strategia de Securitate Națională a României*, website-ul Administrației Prezidențiale, la www.presidency.ro

⁶ Samuel P. Huntington, *Securitatea națională și relațiile civil-militare*, în volumul coordonat de Ionel Nicu Sava, Gheorghe Tibil, Marian Zulean, *Armata și societatea. Culegere de texte de sociologie militară*, Editura Info-Team, București, 1998, pp. 312-313.

⁷ Wolfgang Wagner, *Parliamentary Control of Military Missions: Accounting for Pluralism*, în *Occasional Papers*, No. 12 /2006, Geneva Center for the Democratic Control of Armed Forces – DCAF, pp. 5-13, la www.dcaf.ch/publications

⁸ Marian Zulean, *Professionalisation of Romanian Armed Forces*, în *The Challenge of Military Reform in Post-Communist Europe*, Palgrave, New York, 2002, p. 121.

⁹ *Ibidem*, pp. 123-124.

¹⁰ Marian Zulean, *Militarul și societatea. Relațiile civil-militare la începutul mileniului al III-lea*, Editura Militară, București, 2008, pp. 194-198.

¹¹ Structura a luat ființă în baza prevederilor Hotărârii Guvernului nr. 438/1992, privind înființarea, în cadrul Ministerului Apărării Naționale, a Colegiului Național de Apărare și a fost publicată în *Monitorul Oficial al României*, nr. 198, din 13 august 1992.

¹² *Ibidem*, pp. 199-202.

¹³ *Constituția României*, art. 118, al. 1, R.A. Monitorul Oficial, București, 2003.

¹⁴ *Carta Albă a Apărării*, website-ul Ministerului Apărării Naționale, la www.mapn.ro

¹⁵ Eugen Bădălan, *De la reforma Armatei României la transformarea acesteia prin implementarea cerințelor obiectivelor forței*, în *Provocări la*

adresa securității și strategiei la începutul secolului XXI, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2005, p. 16.

¹⁶ Legea a fost publicată în *Monitorul Oficial al României*, nr. 1155, din 20 decembrie 2005.

¹⁷ Legea a fost publicată în *Monitorul Oficial al României*, nr. 868, din 24 octombrie 2006.

¹⁸ Legea nr. 42 din 15 martie 2004, privind participarea forțelor armate la misiuni în afara statului român, a fost publicată în *Monitorul Oficial al României*, nr. 242, din 18 martie 2004.

¹⁹ Mihail E. Ionescu, *Romania's Westernization and NATO Membership*, în *Occasional Papers*, No. 3(I)/2002, Institute for Political Studies of Defense and Military History, Editura Militară, București, pp. 71-75.

²⁰ Radu Popa, *Apărarea și securitatea națională. Coordonate ale integrării europene*, în „Gândirea Militară Românească”, nr. 5/2006, pp. 68-69.

²¹ A se vedea textul acestor documente pe website-ul Ministerului Apărării Naționale, la www.mapn.ro

²² *Strategia de Transformare a Armatei României*, website-ul Ministerului Apărării Naționale, la www.mapn.ro

²³ Teodor Frunzeti, *Accelerarea transformării și modernizării Forțelor Terestre ale Armatei României. Imperativul major al momentului*, în „Gândirea Militară Românească”, nr. 1/2007, p. 12.

²⁴ *Strategia de Transformare a Armatei României*, website-ul Ministerului Apărării Naționale, la www.mapn.ro

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*.

Evoluția strategiei de securitate națională a României de la „lupta întregului popor împotriva cotropitorilor” la integrarea europeană și euroatlantică

cercetător științific Șerban Liviu Pavelescu

Evoluția politicii externe a României comuniste, a politicii de apărare, precum și a strategiei sale de securitate națională în perioada postbelică descrie o curbă aproape perfectă, având punctele maxime situate în deceniile șase și șapte ale secolului trecut. Țară învinsă și subiect al unor restricții extrem de severe în domeniul apărării și securității naționale rezultând din prevederile Tratatului de Pace de la Paris (1947)¹ și din intrarea sa în glaciul strategic sovietic, România a reușit, în numai 15 ani, să se reintegreze în comunitatea internațională, să obțină retragerea de pe teritoriul național a trupelor de ocupație sovietice și să pună bazele unei politici externe independente, în măsura posibilului, în cadrul lagărului socialist. Punctul culminant al acestui curs ascendent este atins pe parcursul anilor '60 ai secolului XX. De la respingerea proiectelor sovietice de reconfigurare a CAER² la „declarația de independență” a PCR (1964)³ și până la condamnarea, în august 1968, a intervenției în Cehoslovacia a trupelor statelor Pactului de la Varșovia, regimul de la București a trăit cele mai fericite ore ale politicii sale externe și ale relațiilor sale internaționale.⁴ Urmarea logică a unui astfel de curs în domeniul politicii externe a fost adoptarea unei strategii de securitate și a unei doctrine militare particulare, fără corespondent în rândul statelor Pactului de la Varșovia și care, în conjuncție cu linia de

conduită politică adoptată de către regimul de la București în politica sa externă, vidau de sens și conținut apartenența sa la structurile militare ale Alianței.⁵

Având drept fundament refuzul categoric al acceptării prezenței trupelor străine pe teritoriul național, strategia de securitate a României comuniste viza utilizarea bunelor relații dezvoltate cu statele occidentale și cu China pentru a instrumenta o politică de rezistență în plan politic și economic presiunilor sovietice. În plan militar, România a dezvoltat o doctrină militară care postula o apărare pe toate azimuturile (cu subînțelegerea asumării unui risc de securitate venind din partea statelor „frățești” comuniste) și care presupunea utilizarea în comun în operații militare a forțelor armate și a gărzilor patriotice. În fața unei forțe superioare din punct de vedere militar, doctrina militară românească prevedea continuarea luptei sub forma războiului total și a luptelor de partizani cu mobilizarea întregii populații în combaterea agresiunii. Aplicare la realitățile românești a experienței și doctrinelor militare iugoslave și chineze asupra războiului popular, doctrina militară românească era expresia în termeni militari a politicii externe și a doctrinei politice a regimului național comunist de la București. Cheia de boltă a acestui eșafodaj era doctrina națională și sentimentul patriotic. Una din principalele consecințe ale acestei viziuni asupra securității naționale care venea să se suprapună peste xenofobia și izolaționalismul în continuă creștere ale regimului a fost dezvoltarea unei industrii naționale de apărare destinate asigurării integrale a necesarului de echipamente și muniții pentru armată. Fapt semnificativ, doctrina nu a constituit niciodată obiectul unui efort specific de codificare și teoretizare ca atare, întreaga sa dezvoltare, prevederi, consecințe, obiective specifice, forțe și mijloace presupuse de aceasta fiind asigurate, la nivel teoretic și conceptual, prin mijloace ideo-

logice și propagandistice.⁶ În acest context, strategia de securitate a României comuniste nu prezintă niciuna dintre caracteristicile clasice ale unei strategii de securitate propriu-zise, cu alte cuvinte, nu avem un document concentrat, structurat pe o viziune politică dată, rezultatele unui efort de analiză și sinteză asupra riscurilor de securitate, asupra resurselor și mijloacelor necesare contracarării lor, asupra intereselor naționale fundamentale și celor mai bune strategii de promovare a acestora. Situația ambiguă a fost perpetuată de către factorii de decizie responsabili chemați să se asigure de amorsarea și buna derulare a unui efort de cuantificare, explicația acestei stări de lucruri rezidând, în opinia noastră, în utilitatea pe care o astfel de lipsă de precizie o avea în plan politic și diplomatic. Promovând în documentele de stat și de partid o doctrină militară și o strategie de securitate independente, dar evitând o cuantificare și delimitare netă, într-un document oficial, factorii de decizie de la București puteau proceda la o nuanțare, interpretare și restructurare a acestora în funcție de necesitățile momentului și de configurația de putere în plan internațional în care evoluau.

Consecința liniei de conduită politică și doctrinară a fost statutul de dizident în cadrul lagărului socialist atribuit României, statut ce s-a transpus într-o poziție internațională supradimensionată și un tratament extrem de favorabil pe multiple planuri acordat Bucureștiului de către statele lumii occidentale, stare de lucruri care s-a perpetuat pe parcursul a aproape două decenii (până spre mijlocul anilor '80 ai secolului trecut). Sosirea la putere a lui Mihail Gorbaciov, politica de deschidere și reforme adoptată și implementată de autoritățile sovietice, politică urmată și de celelalte state ale blocului comunist, toate acestea în contrast puternic cu derivatele interne ale unui regim de esență și inspirație doctrinară stalinistă, evenimente ce au marcat cea de-a doua parte

a anilor '80 ai secolului trecut, au transformat avantajele enunțate mai sus în contrariul lor. La sfârșitul Războiului Rece, izolarea României era aproape totală. Politica externă românească, independentă de Moscova, izolaționismul, tendințele autarhice, reprimarea feroce a oricărei dizidențe ori contestări au transformat regimul de la București, în numai câțiva ani, într-un fel de paria al comunității internaționale.⁷

*
* *

Pentru România, odată depășită euforia sfârșitului Războiului Rece și a răsturnării regimului comunist, tabloul de securitate european, în special cel al regiunii geopolitice în care se situa, este unul mai mult decât îngrijorător. Statul român se confrunța, la acea dată, pe de o parte, cu efectele izolării internaționale și ale deteriorării relațiilor regimului comunist cu majoritatea statelor occidentale cât și cu cele aparținând fostului lagăr socialist. Raporturile extrem de tensionate și dificile cu Ungaria⁸, problemele existente în relațiile cu organisme europene (Consiliul Europei, Uniunea Europeană) pe subiecte delicate precum respectarea drepturilor omului, drepturilor minorităților naționale, situația copiilor și a persoanelor handicapate, dificultățile ce intervin în procesele de negociere ale tratatelor de bază cu statele din spațiul ex-sovietic (cu deosebire cele intervenite în relația bilaterală cu Ucraina)⁹ sunt doar câteva elemente care pot fi invocate în sprijinul acestei afirmații. Problema moldavă și relațiile statului român cu Republica Moldova se adaugă acestui dosar deja greu.¹⁰

Mai mult decât atât, moștenirii regimului comunist, transpusă într-o imagine negativă a României recurentă în media și opinia

publică occidentală, i se adaugă și ezitățile și conflictele interne ce le traversează noul regim politic de la București în primii ani ai existenței sale.

În aceste condiții, capitalul de simpatie acumulat de către revoluția română a fost pur și simplu insuficient pentru a compensa numeroasele probleme existente în spațiul relațiilor internaționale ale statului român.

Dat fiind contextul intern și internațional invocat, pentru România, anii de după decembrie 1989 sunt ani de izolare, de eforturi vizând depășirea statutului de stat periferic în raport cu principalele evoluții ce se înregistrează în spațiul ex-comunist și cel general-european în această perioadă.

Completează paleta riscurilor și amenințărilor, așa cum puteau fi ele percepute în epocă la București, factori de risc intern cum ar fi: instabilitatea politică, depresiunea economică, conflictele sociale, scăderea nivelului de trai, amenințările externe rezultate din vecinătatea unor teatre de conflict armat și de instabilitate (spațiul ex-iugoslav, Transnistria), dar și așa-numitele riscuri non-convenționale – crima organizată, corupția, traficul de persoane, arme, droguri, contrabandă etc.

La provocările conținute de acest mediu de securitate fluid, caracterizat printr-o creștere exponențială a riscurilor și amenințărilor de securitate, răspunsul statului român a fost acela al edificării unei politici externe pragmatice ce a încercat să utilizeze la maximum atuurile la dispoziție. Principalele linii de acțiune ale acesteia au fost: întărirea și susținerea prin toate mijloacele a proceselor de reformă și restructurare a principalelor organisme de securitate la care România era membră; construcția unui mediu de securitate regional și european bazat pe principiile securității cooperative și edificării unor relații de încredere și bună vecinătate între statele zonei; implicarea și participarea activă la

toate inițiativele de cooperare internațională, regională și subregională; situarea în centrul acțiunii politicii sale externe, ca interese naționale primordiale, a integrării europene și euroatlantice.¹¹

Validarea acestor obiective se va produce la capătul a mai bine de un deceniu și jumătate de eforturi și demersuri stăruitoare prin integrarea ca membru cu drepturi depline al Alianței Nord-Atlantice (2004) și al Uniunii Europene (2007).

*
* *

Din punctul de vedere al politicii de apărare și securitate națională, România a cunoscut, în anii de după 1989 și până la integrarea în NATO (punctul final al analizei noastre), o evoluție marcată de profunde transformări atât în percepția asupra rolului și locului deținute în economia mediului de securitate regional și global, cât și în ceea ce privește paleta riscurilor și amenințărilor de securitate și a mijloacelor la dispoziție de utilizat în contracararea acestora. Paralel cu evoluțiile în discuție și fundamentând transformările pe care le va înregistra strategia de securitate a României, se dezvoltă și o intensă dezbateră conexasă procesului.¹² În context, ne aflăm în fața unui amplu proces de identificare și calibrare a structurilor teoretice susținând demersul de analiză și sinteză aflat la baza strategiei de securitate și apărare națională. Și acestea în condițiile în care și acest domeniu, ca și toate celelalte ale vieții sociale, acuză din plin impactul procesului tranziție în curs în societatea românească în perioada post-1989.

Dincolo însă de aceste dezbateri academice, cronologic, procesul evolutiv, ce poate fi pus în evidență în ceea ce privește

strategia de securitate și apărare națională a României, cunoaște două mari etape ce au drept punct de joncțiune adoptarea concepției integrate asupra securității naționale a României în 1994.

Prima etapă, 1990-1994, este una a căutărilor și a încercărilor de formulare a unei strategii coerente de răspuns la noile coordonate definitorii ale mediului de securitate internațional și noii configurații, încă emergente, a sistemului relațiilor internaționale. Documentul ce marchează această perioadă este *Concepția asupra securității naționale a României* (1991).¹³ Rămas la stadiul de proiect, documentul era încă, într-o largă măsură, tributar coordonatelor definitorii ale fostei doctrine de securitate și apărare națională, de la postularea utilizării rezistenței armate și a războiului popular pentru a face față agresiunii externe și până la viziunea cvasimilitară asupra securității naționale și mijloacelor de utilizat în asigurarea acesteia.

Această viziune asupra riscurilor de securitate la adresa securității naționale și toate celelalte caracteristici ale acestui document sunt, în parte, expresia unei profunde stări de insecuritate acuzată de statul român, stare datorată focarelor de conflict, în evoluție, situate în proximitatea frontierelor sale. Ele sunt, de asemenea, reflexia unei anumite izolări resimțite de către factorii de decizie de la București care, după ce consimțiseră și participaseră activ la demolarea vechilor structuri de securitate și cooperare economică aparținând moștenirii comuniste – Pactul de la Varșovia și CAER –, constatau izolarea lor în raport cu principalele evoluții înregistrate în spațiul est-european în acea perioadă.¹⁴ Instabilitatea internă, convulsiile sociale și politice ce domină primii ani ai postcomunismului românesc, conflictele și disputele interetnice, deprecierea economică și a nivelului de trai completează galeria factorilor determinanți ai acestei viziuni asupra mediului de securitate existent la București.

În cele din urmă se cuvine să subliniem și faptul că, precum în cazul conceptului strategic al Alianței Nord-Atlantice (1991) ori a cărților albe ale apărării adoptate de state occidentale ca Franța ori Germania, se constată o persistență a experienței, limbajului și modului de analiză/evaluare aparținând epocii Războiului Rece. *Concepția asupra securității naționale a României*, document pus în discuție în 1991 este prezentat într-o manieră mai mult decât evidentă, caracteristică moștenirii perioadei comuniste, moștenire manifestă în limbaj, concepte și conținut.

În 1993, o comisie interdepartamentală a conceput un al doilea document, *Concepția integrată asupra securității naționale a României*, act adoptat după o perioadă de consultare și discuție publică de către Consiliul Suprem de Apărare a Țării în aprilie 1994.¹⁵ Deși rămas nediscutat și adoptat în parlament, documentul reprezintă cadrul teoretic de referință modelând și influențând toate demersurile ulterioare de cuantificare în domeniul securității naționale a României. Mai mult decât atât, actul invocat reprezintă și primul efort de analiză și sinteză în domeniul securității naționale a României ce utilizează concepte și instrumente moderne de lucru.

În conformitate cu acest document¹⁶, scopul principal al strategiei de securitate națională a României era cel de „promovare și apărare a intereselor fundamentale ale României, de asigurare a libertății de acțiune a statului român în relațiile sale cu alte state în condițiile respectării normelor și principiilor dreptului internațional”.

Mediul de securitate internațional al perioadei este evaluat ca fiind în plină restructurare de la o configurație bi- către una multipolară, fluid și cu o geometrie impredictibilă a riscurilor și amenințărilor specifice. În acest cadru, România se situa într-o regiune „gri” cu atribute de securitate și determinări incerte. O

anumită decuplare de la direcțiile majore de evoluție a statelor ex-comuniste este, de asemenea, remarcată.

În cadrul analizei factorilor de risc, autorii procedează la o separare a acestora în interni și externi.

Din categoria primilor citați sunt evidențiați ca atare: instabilitatea politică și socială, declinul economic, costurile tranziției către economia de piață și ale restructurării vechii economii centralizate, manifestările extremiste, separatiste, tulburările și conflictele sociale, traficul de arme și droguri, terorismul, corupția, diminuarea creșterii naturale a populației etc.

Principalele componente identificate în domeniul factorilor de risc externi cuprindeau: fenomenele de instabilitate care caracterizau trecerea de la vechea la noua arhitectură de securitate europeană, presiunile externe asupra suveranității, independenței și unității naționale românești, presiuni având drept scop revizuirea frontierelor ori autonomizarea artificială a anumitor părți ale teritoriului național, fragilitatea situației generale a statelor în tranziție, pierderea piețelor tradiționale, dezechilibrul în schimburile economice internaționale, percepția/ imaginea deformată în opinia publică internațională etc.

Menționată pentru prima oară într-un document oficial de această anvergură ca un obiectiv al politicii externe românești, integrarea în NATO este privită drept o condiție obligatorie a asigurării echilibrului securității naționale și ca un obiectiv primordial al strategiei naționale de securitate.

Tranzitorie în limbaj, instrumente conceptuale și analiză, *Concepția integrată asupra securității naționale a României* constituie punctul de ruptură cu trecutul în domeniul analizei și practicii de securitate națională.

A doua etapă de evoluție a politicii de securitate și apărare națională a României este dominată de două documente – adop-

tate de cele două guvernări ce s-au succedat la conducerea României în perioada în discuție – *Strategia de securitate națională a României. Stabilitate democratică, dezvoltare economică durabilă și integrare euroatlantică* (13 iunie 1997)¹⁷ și *Strategia de securitate națională a României. Garanția democrației și libertăților fundamentale, dezvoltarea economică și socială susținută, adeviziunea la NATO și integrarea în Uniunea Europeană* (18 decembrie 2001).¹⁸

Continuitatea în analiza și evaluarea mediului de securitate și a riscurilor și amenințărilor de securitate cu documentul precedent din 1994, precum și între cele două documente, în pofida faptului că ne aflăm în fața unor acte oficiale exprimând poziții și viziuni strategice de dezvoltare economică, socială și politică divergente, susținute de administrații politice diferite, este remarcabilă.

Continuitatea în limbaj, instrumentar conceptual și obiective este dată, credem noi, de amplul proces de armonizare, de definire și întrunire a unui consens în jurul unor obiective fundamentale de politică externă și internă a României. Expresie a acestui efort sunt declarațiile adoptate și susținute în unanimitate de către întregul spectru politic românesc, reprezentat în parlament ori nu, afirmând importanța integrării europene și euroatlantice în politica externă și de securitate a statului român. Susținerea deplină a acestora ca interese naționale fundamentale era dovada covârșitoarei atitudini favorabile față de obiectivele de politică externă și de securitate ale țării a opiniei publice românești.¹⁹

În cele două documente de securitate mai sus invocate, integrarea în NATO și UE au fost declarate sarcini fundamentale ale politicii externe și de securitate. În același timp, ele erau apreciate drept mijloace esențiale de atingere de către România a

statutului de furnizor regional de securitate și stabilitate și de afirmare a apartenenței sale la comunitatea europeană de valori și de civilizație.

În aceleași documente, mediul de securitate internațional și regional se constituie în obiectul unei analize atente cu evidențierea mutațiilor intervenite în evoluția acestora în timp, precum și cu încercarea de evidențiere a liniilor de evoluție sistemică viitoare.

Deși lista riscurilor și amenințărilor de securitate, stabilită de documentul din 1994, rămâne în continuare valabilă aceasta suferă restructurări și re-ierarhizări de priorități și potențialități. Procesul invocat este cu atât mai vizibil după septembrie 2001 când terorismul transgresează statutul de factor de risc printre alții în categoria riscurilor nonconvenționale cu o relevanță scăzută pentru contextul de securitate românesc pentru a se impune ca amenințare de securitate majoră la adresa securității internaționale și naționale.

Ca o diferență față de documentul din 1994 se cuvine să evidențiem rolul și locul cu mult mai amplu ce revine, în cadrul analizei factorilor de risc, riscurilor nonconvenționale.

În fine, în acest cadru, o atenție deosebită este acordată unor amenințări precum proliferarea tehnologiilor nucleare și armelor de nimicire în masă, migrației ilegale, contrabandei, criminalității transfrontaliere, amenințărilor ecologice etc.

*
* *

O primă concluzie ce se impune este aceea a gradualității procesuale ce poate fi pusă în vedere în raport cu evoluția strategiei de securitate națională a României de la o viziune apropiată

de termenii analizei de securitate națională și internațională specifică modelelor Războiului Rece către un model cu mult mai bine adaptat noilor realități ale scenei politice internaționale actuale. La început, prezența focarelor de conflict și instabilitate circumscrise spațiilor ex-iugoslav și ex-sovietic în proximitatea frontierelor naționale, incertitudinile manifeste în acțiunea comunității internaționale vizând gestionarea acestor crize precum și impredictibilitatea pe termen scurt și mediu a evoluțiilor mediului de securitate regional și internațional, termeni la care se adaugă slăbiciunea instituțională economică, politică și socială cu care se confrunta statul român datorate „tranziției”, au avut drept rezultat, în acțiunea politică a guvernului român, o mai mare prudență și conservatorism atât în evaluarea mediului de securitate, cât și în stabilirea unei linii de conduită în domeniul securității naționale. Întârzierea acțională inițială și diferitele discuții asupra industriei de apărare și asupra ponderii ei în asigurarea securității și stabilității statului român sunt direct determinate de aceste evoluții.

Unul dintre răspunsurile originale dezvoltate de către România, pentru a se adresa acestei stări de insecuritate resimțită, a fost dezvoltarea unei concepții asupra securității naționale și internaționale centrate pe conceptul de securitate colectivă și care face din integrarea în NATO și UE punctele de sprijin necesare și suficiente pentru succesul reformei românești, singurele opțiuni posibile pentru asigurarea securității și stabilității necesare succesului procesului de reformă invocată.

Această strategie s-a manifestat prin participarea și implicarea aproape obsesivă a statului român la toate inițiativele de cooperare internațională și regională dezvoltate la nivel regional și sub-regional, în eforturile pentru identificarea și edificarea unui consens în negocierile purtate cu statele vecine pentru semnarea

de noi tratate de bază, în edificarea unei veritabile rețele de tratate de cooperare economică, politică și militară bi- și multilaterală. Participarea activă la toate inițiativele și misiunile NATO sau a altor organisme internaționale de securitate vizând menținerea și impunerea păcii în regiune și în alte regiuni ale lumii completează logic, pe cale de consecință, paleta acțiunilor derivând din această opțiune fundamentală structuratoare a politicii externe și de securitate a României.

Ulterior acestor evoluții, odată cu strategia de securitate națională din 1997 ne situăm deja într-o altă paradigmă a analizei care a depășit viziunea pesimistă asupra evoluțiilor sistemului relațiilor internaționale și a mediului de securitate. O posibilă agresiune militară nu mai este considerată de actualitate. Noi riscuri la adresa securității naționale sunt luate în considerare – categoria „noilor riscuri și amenințări” (migrația ilegală, crima transnațională, contrabanda, terorismul) – laolaltă cu altele cu mult mai tradiționale (agresiunea economică, amenințarea cu utilizarea forței etc.). Imaginea securității naționale se schimbă, în context, pentru a fi cu mult mai aproape de ceea ce reprezintă, din punct de vedere conceptual și formă de prezentare, strategiile de securitate occidentale după care este modelată.

Aceeași evoluție o putem înregistra la nivelul diferitelor componente ale conceptelor succesive ce au codificat strategia de securitate națională a României. Dacă primul dintre aceste documente (1991) ne oferă o viziune clasică asupra intereselor naționale, reproducând fidel documentele fundamentale definind statul și instituțiile sale, odată cu cel de-al doilea dintre documentele citate (1994), definiția dată intereselor naționale începe să răspundă mai mult imperativelor prezentului, nevoilor reformei și obiectivelor fundamentale de atins citate, obiective ale unui consens național – economia de piață, regimul politic democratic,

deschiderea societății etc. Un loc important este atribuit mediului natural și protecției sale. Inserarea obiectivelor integrării în NATO și UE, produsă în ultimele două dintre aceste documente (1997 și 2001), marchează, în acest caz, o transformare semnificativă a viziunii asupra intereselor naționale și asupra structurii și conținutului lor. Un factor ce putea fi considerat drept conjunctural la începutul anilor '90 și care ținea, în această viziune de început asupra securității naționale și intereselor naționale, de mijloace și nu de interese, devine parte a celor din urmă acum.

Din perspectiva acestor evoluții, două sunt mutațiile ce intervin în anii '90 în strategia de securitate a României și mai ales în viziunea opiniei publice și clasei politice asupra acesteia.

Prima este aceea a deschiderii graduale a securității naționale, din punct de vedere conceptual, către alte domenii decât cel militar și al siguranței naționale, cu recunoașterea pertinentei și importanței lor ca factori importanți de luat în considerare în cadrul demersurilor de asigurare a stabilității și securității statului român. Este cazul unor domenii clasice de interes precum sănătatea, economia ori comerțul internațional, dar și a unor domenii cu mult mai puțin obișnuite în cadrul paradigmei clasice a securității naționale precum mediul natural sau gestionarea informației și nevoia de a fi conectat la marile rețele de schimb de informații ale societății informaționale contemporane.

A doua ține de introducerea integrării europene și euro-atlantice printre interesele fundamentale naționale și de poziția adoptată de factorii de decizie români de politică și militară pornind de la criza din Kosovo (1999), conform căreia România înțelege să acționeze, în ciuda respingerii candidaturii sale la integrare cu primul val de adeziune la Alianță (1997), ca membru de facto al NATO în așteptarea momentului în care va deveni

membru de jure al acesteia. Semnificația acestei mutații produse în politica externă și de securitate a României depășește posibilele calcule conjuncturale. Ne aflăm, în acest context, în fața unui moment de răscruce în modul de concepere a securității naționale când, în opinia publică, dar și în cercurile politice românești, centrul de greutate în analiza de securitate se deplasează de la interior către exterior, către regional și internațional. Cu alte cuvinte, strategia de securitate a României interiorizează, începând cu acest moment, securitatea și stabilitatea regională ca factori determinanți ai stării de securitate națională. Este, de asemenea, momentul în care, putem vorbi, în cazul românesc, de trecerea de la o modernitate exterioară, de față, către una interiorizată și trăită ca atare. Este, de asemenea, momentul în care, reforma organismului militar românesc înregistrează o accelerare în ceea ce privește măsurile de restructurare și modernizare și o basculare în ceea ce privește adoptarea și punerea în practică a deciziilor.

NOTE

¹Asupra tratatului de pace și prevederilor sale referitoare la România și asupra sovietizării statului român există deja o bibliografie impresionantă. Cum nu acesta este obiectul principal de interes al demersului de față ne vom mărgini doar la a indica alături câteva titluri, ce tratează de o manieră sintetică problematica. Vezi, Paul D. Quilan, *Clash over Romania: British and American Policies toward Romania: 1938-1947*, în American Romanian Academy, Los Angeles, 1977, Maurice Pearon, Dennis Deletant, *The Soviet Takeover in Romania. 1944-1947*, în Gill Bennett eds., *The End of War in Europe 1945*, HMSO, London, 1996, Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Univers Enciclopedic, București, 1999, Catherine Durandin, *Istoria românilor*, Iași, Institutul European, 1998.

²Avem în vedere raportul lui Nikita Hrușciiov prezentat în cadrul reuniunii statelor membre CAER de la Moscova din 5-6 august 1961, raport

în cadrul căruia, liderul sovietic propunea un proiect de reformă care, în numele rentabilității și productivității, stabilea specializări economice exclusive pentru statele membre. Rolul exclusiv agrar și de furnizor de materii prime rezervat României a fost respins de o manieră netă de către autoritățile de la București. Opoziția deschisă și obstinată a Bucureștiului la adresa planurilor sovietice din cadrul CAER va determina abandonarea acestora. Vezi asupra subiectului Arcady N. Șevcenko, *Breaking with Moscow*, Alfred Knopf, New York, 1985 și Ion Alexandrescu, *Obsesia protecționismului*, în „Dosarele Istoriei”, an II, nr. 3, 1997.

³Declarație asupra poziției Partidului Muncitoresc Român asupra problemelor mișcării comuniste și muncitorești internaționale din 23 aprilie 1964, publicată în „Scânteia” din 25 aprilie 1964. Asupra subiectului există o bibliografie impresionantă datând din epocă, dar și din perioada de după căderea comunismului. Pentru prezentarea succintă a Declarației și implicațiilor acesteia în epocă, cităm studiul lui R.R. King, *Romania and the Sino-Soviet Conflict*, în „Studies in Comparative Communism”, nr. 4, 1972 și capitolul consacrat evoluției politicii externe a României comuniste în perioada în discuție din lucrarea lui Dennis Deletant, *Communist Terror in Romania. Gheorghiu-Dej and the Police State 1948-1965*, Hurst & Co Publisher Ltd, London, 1999.

⁴Imaginea și prestigiul internațional ale regimului de la București transgresează cu mult dimensiunile geopolitice și geostrategice ale României epocii. Pentru a exemplifica modul la care se structurează și amplifică acestea în epocă menționăm lucrările lui Kenneth Jowitt, *Revolutionary Breakthroughs and National Development: The Case of Romania 1944-1965*, University of California Press, Berkeley Los Angeles, 1971 și Jean-Anne Chalet, *La Roumanie alliee rebelle*, Casterman, Paris, 1972. Putem cita, de asemenea, ca o ilustrare a modului în care era percepută și receptată în epocă politica externă și de securitate românească, lucrarea lui Helene Carrere d'Encausse, *Le grand frere*, Paris, 1983, p. 321: „Le seul pays du Traité de Varsovie qui a réussi a passer du statut de satellite de Moscou a celui de pays independant est la Roumanie ...”

⁵*Romania within the Warsaw Pact: Ambivalence and Ambiguities*. Colecție de Documente. CD-ROM editat de către Institutul de Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, iulie 2002.

⁶Vezi asupra subiectului, general de corp de armată (r.) Ion Gheorghe, general de brigadă (r.) Corneliu Soare, *Doctrina militară românească 1968-1989*, Editura Militară, București, 1999.

⁷Jonathal Eyal, *The Case of Romania: A Lesson for East and West*, în RUSI and Brassey's „Defence Yearbook”, London, 1990, p. 307-327.

⁸Relațiile româno-ungare, niciodată foarte apropiate pe parcursul epocii comuniste, au suferit extrem de mult în ultimul deceniu al regimului Ceaușescu. Cauzele acestei stări de lucruri au fost, pe de o parte derivatele naționaliste și totalitare ale regimului de la București ce s-au răsfânt cu consecințe severe asupra nivelului de trai și a statutului minorității maghiare în România, și, pe de altă parte, demersurile nu lipsite de forță ale Budapestei de promovare a intereselor sale în Transilvania cu o utilizare și o instrumentare evidente ale minorității maghiare din România în acest sens. În ciuda deschiderii și destinderii prezumabile a acestor relații în perioada de după decembrie 1989, relațiile au rămas contradictorii și încordate în contextul tulbure al începutului ultimului deceniu al secolului trecut. Revendicările autonomiste și demersurile pentru constituirea unei regiuni autonome făcute de UDMR, susținută în revendicările sale de noile guverne postcomuniste ungare (ce au utilizat cauza națională și statutul minorităților maghiare din statele vecine Ungariei ca supapă de siguranță pentru opinia publică internă într-un context economic și politic extrem de dificil pe fondul tranziției), precum și alte dosare problematice între cele două state au contribuit la accentuarea tensiunii în relațiile româno-maghiare. Dacă adăugăm acestui tablou, deloc încurajator, și coordonatele definitorii mediului politic românesc al vremii, apariția și afirmarea unor curente politice extremist-naționaliste, pe fondul unei tranziții economice și politice extrem de costisitoare în termeni de nivel de trai al populației, ajungem la o explicație viabilă a avatarurilor pe care le va cunoaște relația bilaterală româno-maghiară în epocă. Semnarea tratatului de bază dintre cele două state în 1996 reprezintă, în context, punctul de debut al normalizării relațiilor bilaterale. Pentru o discuție mai aprofundată asupra situației existente în relațiile bilaterale româno-ungare și asupra evoluției acesteia în perioada post-Război Rece vezi G. Schoplin, *Hungary and its neighbors*, Institute d'Études de Securite de l'Union de l'Europe Occidentale, „Chaillot Papers”,

mai 1993, Ion Calafeteanu, *Revizionismul ungar și România*, Editura Enciclopedică, București, 1995 și Catherine Durandin, *Roumanie, un piège ?*, Editions Hesse, Saint-Claude-de-Diray, 2000, p. 73-104.

⁹Moștenirea URSS, raptul Basarabiei și al nordului Bucovinei din vara anului 1940, problema statutului insulei Șerpilor, existența unei minorități românești importante în Ucraina și lipsa unei linii clare de demarcație a frontierei de stat dintre cele două state sunt coordonatele principale ale dosarului relațiilor româno-ucrainene. Putem adăuga și o dimensiune economică acestuia prin invocarea chestiunii participării statului român la edificarea Combinatului de prelucrare a minereului de fier de la Krivoi Rog (Ucraina). România a recunoscut extrem de rapid independența Ucrainei în august 1991 și a stabilit relații diplomatice cu acest stat în februarie 1992. În pofida reținerii părții române de implicare în dosarul minorității române din Ucraina și buna credință de care aceasta a dat dovadă în discuțiile vizând negocierea unei reglementări de comun acord a frontierei dintre cele două state, a statutului insulei Șerpilor și a demarcării apelor teritoriale în conformitate cu reglementările internaționale în vigoare, relațiile bilaterale au rămas reci și ambigui. Acordul intervenit între Kiev și București și care s-a concretizat în semnarea tratatului de bază dintre cele două state în iunie 1997 a putut fi obținut doar cu prețul expedierii problemelor litigioase către negocieri ulterioare. Nici până în ziua de astăzi, după mai bine de un deceniu, acestea nu au putut fi deblocate. Pentru dosarul relațiilor româno-ucrainene vezi Vasile Moga, *Les relations de la Roumanie avec les pays voisins apres 1989. Une integration plus pousse au sein d'ensembles plurinationaux*, L'Harmattan, Paris, 2000, Adrian Pop, *La controverse sovieto-roumaine*, în „Revue Roumaine d'Études Internationales”, martie-aprilie 1992, Gheorghe Ioniță, *Români de dincolo de actualele hotare ale țării*, București, 1996. Pentru problema insulei Șerpilor și a delimitării apelor teritoriale pe Dunăre și pe Marea Neagră, dosarul procesului dintre statul român și cel ucrainean se poate accesa pe site-ul Ministerului român al Afacerilor Externe, www.mae.ro.

¹⁰Raporturile cu autoritățile de la Chișinău au constituit un capitol particular al politicii externe post-Război Rece a statului român. Refuzând o unire mult prea costisitoare și prost pregătită care putea să pună sub

semnul întrebării toate acordurile internaționale și frontierele românești, așa cum fuseseră ele recunoscute prin actul fondator al OSCE și în alte acorduri de securitate europene, și acționând într-un context politic internațional ce făcea din antrenarea sa în conflictele și disputele în curs în spațiul ex-sovietic, statul român, autoritățile de la București au încercat să dezvolte relații particulare cu Republica Moldova structurate pe principiul „o singură națiune, două state”. Chiar dacă ajutorul Bucureștiului a fost unul substanțial și prezent sub diverse forme în eforturile autorităților moldave de edificare a unui stat independent având drept valori fundamentale democrația, statul de drept și economia de piață, presiunile rusești, rebeliunea declanșată de populația rusofonă în Transnistria, enorma dependență de Federația Rusă din punct de vedere economic, eșecul tranziției politice și economice, toate acestea laolaltă sunt rațiunile ce au condus la o deteriorare progresivă a relațiilor dintre cele două state. Instaurarea la putere a comuniștilor în Moldova, la 25 februarie 2001, a accentuat aceste evoluții până în pragul rupturii. Singurul tratat de bază al României cu statele vecine rămas încă nesemnat chiar și astăzi este cel cu Republica Moldova. Pentru mai mult asupra subiectului vezi Roxana Iorga, *Romanian Perspective on Security Risks*, în „International Spectator”, vol. XXIX, nr. 4, octombrie-decembrie 1994, p. 81-107; Daniel M. Nelson, *Romanian Security*, în „Revue Roumaine d'Études Internationales”, an XXVII, nr. 3-4 (125-126), mai-august 1993, p. 185-209; Herve Dupoy, *La Moldavie*, în Jean Radvanyi, eds., *Les Etats postsovietiques. Identites en construction, transformations politiques, trajectoires économiques*, Armand Colin, Paris, 2003; Charles King, *The European Question in Romania and Moldova*, în Anatol Lieven, Dmitri Trenin, eds., *Ambivalent Neighbours. The EU, NATO and the Price of the Membership*, Carnegie Endowment for International Peace, Washington, 2003, p. 245-269.

¹¹ După cum au fost ele enunțate, în 1993, de către Adrian Năstase, președintele de atunci al Camerei Deputaților. Cf. Adrian Năstase, *Security through Alliances and Multilateral Security*, în „Revue Roumaine d'Études Internationales”, XXVII, 3-4 (125-126), 1993, p. 173-177.

¹² Despre bazele teoretice fundamentând demersul analitic asupra securității naționale a României, precum și despre contextul și conținutul

dezbaterii academice, vezi Simona Soare, *Romania's National Security Strategy – A Critical Approach of Transformational Politics*, în „Monitor Strategic. Revistă de Studii de Securitate și Apărare”, An IX, nr. 1-2/2008, p. 53-67.

¹³ Documentul nu a fost publicat și a circulat într-un cerc restrâns de specialiști și factori de decizie politică. La sfârșitul discuțiilor, deși era gata pentru a fi pus în discuția Consiliului Suprem de Apărare a Țării pentru analiză și înaintarea sa către parlament, factorii de decizie politică români au decis să abandoneze demersul.

¹⁴ Avem în vedere aici, în special, constituirea Grupului de la Vișegrad (viitorul Acord de Liber Schimb Central European) care se transforma mai apoi în Inițiativa de Cooperare Central Europeană. Statul român a încercat să se alăture acestei inițiative, dar demersurile sale contemporane evoluțiilor în discuție au fost respinse. În acest context, autoritățile de la București au considerat procesul de cooperare amorțat de către Consiliul de Cooperare Nord-Atlantic drept un pas pozitiv, dar fără efecte semnificative în echilibrarea situației de insecuritate resimțite de către România. O altă expresie a acestei neliniști a Bucureștiului în ceea ce privește securitatea națională și a căutărilor vizând identificarea unui punct de sprijin în dezvoltarea demersurilor sale de asigurare a securității naționale românești poate fi considerată semnarea Tratatului de bază cu URSS în toamna anului 1990. Era vorba, în acel context geopolitic și geostrategic particular, de a normaliza pe noi baze relațiile cu cel mai puternic dintre vecinii statului român în condițiile în care relațiile cu celelalte state vecine, în special Ungaria, erau în continuare tensionate, iar în spațiul ex-iugoslav începuseră deja conflictele armate asociate disoluției. Vezi asupra subiectului Ionel Nicu Sava, *Romanian-Russian Relations in the Context of the Euro-Atlantic Integration process*, Conflict Studies Research Centre, Sandhurst UK, September, 2001, p. 4-5.

¹⁵ Ca și precedentul document din 1991, și acest document nu a fost publicat, dar analize și puncte de vedere asupra conținutului și modului de structurare a acestuia, precum și asupra direcțiilor de acțiune indicate pentru asigurarea securității naționale a României au apărut în diferite publicații de specialitate. Vezi lt.-col. Teodor Repciuc, *Conceptul de doctrină*

militară românească. *Repere ale evoluției sale în gândirea militară românească*, în Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, „Anuar. Studii de politică de apărare, teorie, doctrină, artă și istorie militară”, Editura „Vasile Cârlova”, București, 1996, p. 182-193; *Ibidem, Conceptul de securitate națională și evoluția sa*, în *loc.cit.*, 1997, p. 28-42; Constantin Moștoflei, *Securitatea națională a României în actualul context geopolitic*, *loc.cit.*, p. 18-28.

¹⁶ *Concepția integrată privind securitatea națională a României – proiect*, București, 1994.

¹⁷ *Strategia de securitate națională a României. Stabilitate democratică, dezvoltare economică durabilă și integrare euroatlantică*, adoptată de către Consiliul Suprem de Apărare a Țării în ședința sa din 18 iunie 1999, București, 1999.

¹⁸ *Strategia de securitate națională a României. Garanția democrației și libertăților fundamentale, dezvoltarea economică și socială susținută, adeziunea la NATO și integrarea în Uniunea Europeană*, adoptată prin decizia nr. 36 în sesiunea comună a Camerelor Deputaților și Senatului din 18 decembrie 2001, publicată în „Monitorul Oficial”, partea I, nr. 822 din 20 decembrie 2001.

¹⁹ O analiză a procesului, precum și textele declarațiilor în discuție sunt oferite de studiul semnat de general de brigadă (r.) dr. Mihail E. Ionescu, *Romania's Westernization and NATO Membership – A Historical Approach*, Institute for Political Studies of Defense and Military History, „Occasional Papers”, nr. 3(1), Bucarest, 2002.

Tehnoredactor: Maria Dumitru

Tiparul executat la Tipografia SEMNE '94

ISPAIM

OCCASIONAL PAPERS, Anul VII, 2008, Nr. 15

Occasional Papers apărute:

- George Cristian Maior, Mihaela Matei, *Defense Policy Developments: Old and New Mission for the Armed Forces* (No. 1(I)/2002)
- Gabriel Andreescu, Adrian Severin, *A Romanian Concept of Federal Europe* (No.2(1)/2002)
- Brig. Gen. Mihail E. Ionescu, Ph.D., *Romania's Westernization and NATO Membership – a Historical Approach* (No. 3(I)/2002)
- Larry L. Watts, *Whose Professionalism? Separating the Institutional Roles of the Military & Police* (No. 4 (I)/ 2002)
- Mrs. Jacqueline Callcut, *Civil/Military Relations. A British Perspective*; Colonel Rüdiger Volk, *Observations of an Adviser* (No.4(II)/2003)
- George Maior, *Transformarea politicii de apărare a României. Trei teme de reflecție strategică* (No. 5 (III)/2004)
- Ioan Talpeș, *Economia României în fața integrării europene. Evoluții și tendințe* (No.6 (III)/ 2004)
- Dr. Mihail E. Ionescu, *România, Ostpolitik-ul și CSCE. 1967-1975* (No. 7 (V)/2006)
- Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, *90 de ani de la intrarea României în Primul Război Mondial* (No.9(VI)/2007)
- Dr. Mihail E. Ionescu (coord.), *Regiunea extinsă a Mării Negre: concept, evoluție, perspective, I,II* (No. 10, 11(VI)/2007)
- Institute for Political Studies of Defense and Military History, *Black Sea Security Dynamics and Euro-Atlantic Alliance* (No.12 (VI)/ 2007)
- Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, *Riscuri și amenințări la adresa securității în Regiunea Extinsă a Mării Negre în perioada post-Război Rece : conflicte „înghețate” și conflicte „fierbinți”* (Nr.13(VII)/2008)

ISSN 1582-9537

www.ispaim.ro

Institutul pentru Studii Politice de
Apărare și Istorie Militară
Institute for Political Studies of
Defense and Military History

Str. Constantin Mille nr. 6,
sector 1, 010142 București,
ROMÂNIA

Tel. +40 1 315 17 00

Fax: +40 1 319 58 01

ipsdmh@yahoo.com

www.ispaim.ro

